

T.C.
ANTALYA BİLİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYELİ ŞİRKET KURULUŞU

TEZ

HAZIRLAYAN
SELEN ORHON

ANTALYA – 2021

T.C.
ANTALYA BİLİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYELİ ŞİRKET KURULUŞU

TEZ

HAZIRLAYAN
SELEN ORHON

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ DAĞLAR EKŞİ

ANTALYA – 2021

ONAY/BİLDİRİM FORMU

ANTALYA BİLİM ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ

..... a ait “Türkiye’de Yabancı Sermayeli Şirket Kuruluşu” adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafındanANABİLİM DALI/PROGRAMI tezi olarak oybirliği / oyçokluğu (.../...) ile kabul edilmiştir.

Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı İmzası

Üye (Jüri Başkanı) :,

Üye :,

Üye :,

Enstitü Müdürü :,

Tez Teslim Tarihi :

Tez Sınavı Tarihi :

ÖNSÖZ

Antalya Bilim Üniversitesi, özel hukuk yüksek lisans tezi olarak hazırladığım bu çalışma, ekonomik büyümeyi sağlamanın yollarından biri olan yabancı sermaye yatırımları çerçevesinde, ülkemizde yabancı sermayeli şirketlerin kuruluşunu kapsamaktadır. Bu çalışma içeriğinde yabancı sermayenin tanımı ve türleri belirtilerek tarihsel gelişimi açıklanmış olup konu hakkındaki yasal mevzuatın ve görüşlerin de belirtilmesi akabinde yabancı sermaye yatırımlarının ülkemize geliş yollarından biri olan yabancı sermayeli şirketlerin kuruluşu Türk hukuku kapsamında açıklanmıştır. Bu çalışmamın ortaya çıkmasında bana öncülük eden Sayın Hocam Dr. Öğr. Üyesi Dağlar EKŞİ'ye teşekkür ve saygılarımı arz ederim. Hayatım boyunca en büyük destekçilerim olan annem Hülya ORHON'a ve babam Cumhur Farabi ORHON'a tüm kalbimle sonsuz teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

ÖZET

Yabancı sermaye yatırımları, bir ülkeye çeşitli yollarla gelmekte ve niteliklerine göre dış borçlar, doğrudan yatırımlar, dış yardımlar ve portföy yatırımlarını içermektedir. Yabancı sermaye yatırımlarının bir türünü oluşturan doğrudan yabancı sermaye yatırımları aracılığıyla ülkemizde kurulabilecek yabancı sermayeli şirketlerin neler olduğu ve bu şirketlerin kuruluş şekli bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının tarihsel gelişimi ve bu konuda Türk hukukunda yer alan yasal düzenlemelerin incelenmesi ile yatırımların ülkemize geliş yollarından biri olan yabancı sermayeli şirketlerin kuruluşunun mevzuat kapsamında aktarılması amaçlanmıştır. Çalışmamı, ülkemize gelecek yabancı sermaye yatırımlarının bir ülkeye geliş nedeninin kar sağlamak olduğu gözetildiğinde, ülkemiz çıkarları ile yabancı sermayeli şirket çıkarlarının bağdaştırılabildiği ve bu konuda doğru politikaların izlenmesiyle yabancı sermayeden ülkemiz yararına ne şekilde fayda sağlanabileceğinin saptanarak bu yönde faaliyet gösterilebildiği ölçüde başarılı olunabileceği düşüncesi yönlendirmiştir.

Anahtar Sözcükler: Yabancı Sermaye, Şirket Kuruluşu.

ABSTRACT

Foreign capital investments come to a country in various ways including foreign debts, direct investment, foreign aid, and portfolio investments based on their qualifications. The subjects of this study are the foreign-capital companies that can be established in our country through foreign direct investment, which is a type of foreign capital investment, and how these companies are established. The study aims to examine the historical development of foreign direct investments and the legal regulations in Turkish law in this matter and, to demonstrate the establishment of foreign capital companies, which is one of the ways of investment in our country, within the scope of the legislation. Considering that the reason for foreign capital investments choosing our country is to gain profit, my study has been guided by the idea that it is useful to the extent the action for reconciling the interests of our country and foreign companies and, determining how foreign capital can benefit our country by following the right policies in this regard.

Keywords: Foreign Capital, Establishment of a Company.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	İİİ
ÖZET	İV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR.....	XVII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

1. Genel Olarak Yabancı Sermaye Yatırımları.....	3
1.1. Yabancı Sermaye Kavramı	3
1.2. Yabancı Sermaye İçeriği.....	3
2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihi Gelişimi ve Yatırımlara İlişkin Türk Hukukundaki Yasal Düzenlemeler.....	5
2.1. Dünya’da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihi Gelişimi	5
2.2. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihi Gelişimi ve Yatırımlara İlişkin Yasal Düzenlemeler	8
2.2.1. Osmanlı Dönemi.....	8
2.2.2 Cumhuriyet Dönemi.....	10
2.2.2.1. 1923-1949 Arası Dönem.....	10

2.2.2.2. 1950-1979 Arası Dönem.....	13
2.2.2.3. 1980-2000 Arası Dönem.....	17
2.2.2.4. 2000 Yılı Sonrası Dönem.....	21
3. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkeye Geliş Nedenleri ve Yarattığı Etkiler ile Yabancı Sermaye Hakkındaki Görüşler.....	29
3.1. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkeye Geliş Nedenleri	29
3.1.1. Ekonomik Nedenler.....	29
3.1.1.1. Yerel Piyasanın Özellikleri.....	29
3.1.1.2. Maliyetin Düşürülmesi	30
3.1.1.2.1. Hammadde Ulaşımı	30
3.1.1.2.2. Ucuz İşgücü.....	30
3.1.1.2.3. Dış Pazarların Elde Edilmesi	30
3.1.2. Siyasal Nedenler	30
3.1.3. Hukuki Nedenler	31
3.2. Yabancı Yatırımcının Amaçları ve Yatırım Yapacağı Ülkede Aradığı Şartlar.....	32
3.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Etkileri	32
3.3.1. Olumlu Etkileri.....	33
3.3.1.1. Ekonominin Üretim Kapasitesinin Artması.....	33
3.3.1.2. Yeni Teknoloji ve Yönetim Bilgisi Getirme.....	33
3.3.1.3. Döviz Girişi Sağlama.....	33
3.3.1.4. İhracatı Arttırma.....	34

3.3.1.5. Rekabet ve Dinamizm	34
3.3.1.6. İstihdam Yaratma	34
3.3.1.7. Vergi Geliri Sağlama	34
3.3.2. Olumsuz Etkileri.....	34
3.3.2.1. Ekonomi Üzerinde Yabancı Denetimin Artması	34
3.3.2.2. Ekonomik Bütünlüğün Bozulması	35
3.3.2.3. Dış Ticaret Kısıtlamalarının Aşılması	35
3.3.2.4. Yerli Şirketler Karşısında Haksız Rekabet Üstünlüğü.....	35
3.3.2.5. Döviz Giderlerini Arttırıcı Etki.....	36
3.3.2.6. İhracatı Kısıtlama.....	36
3.3.2.7. Kültürel Değişiklik.....	36
3.3.2.8. Teknolojik Bağımlılık.....	36
3.4. Türkiye’de Yabancı Sermaye Hakkındaki Görüşler	37
4. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Açısından Çok Uluslu Şirketler	40
4.1. Genel Olarak.....	40
4.2. Çok Uluslu Şirketlerin Tarihsel Gelişimi.....	41
4.3. Çokuluslulaşmanın Nedenleri	42
4.4. Çok Uluslu Şirketlerin Temel Özellikleri	43
4.5. Çok Uluslu Şirketlerin Ev Sahibi Ülkeler Üzerinde Yarattığı Etkiler	43
4.5.1. Çok Uluslu Şirketlerin Olumlu Etkileri.....	44
4.5.2. Çok Uluslu Şirketlerin Olumsuz Etkileri.....	44

4.6. Çok Uluslu Şirketlerin Ülkelere Giriş Yolları.....	45
4.6.1. İhracat Faaliyetleri.....	45
4.6.2. Pay Senedi Yatırımı.....	45
4.6.3. Lisans Anlaşması.....	45
4.6.4. Direkt (Doğrudan) Yatırım.....	46
4.7. Dünya’da ve Türkiye’de Çok Uluslu Şirketler.....	46
4.8. Çok Uluslu Şirketler Hakkında Görüşler	46

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDAKİ ŞİRKETLERİN YABANCI SERMAYELİ OLARAK KURULMASI

1. Genel Olarak	49
2. Yabancı Sermayeli Şirket Kavramı	50
3. Yabancı Sermayeli Olarak Kurulabilecek Şirket Türleri ve Sınıflandırmaları .	51
3.1. Şirketlerin Tanımı.....	51
3.2. Şirketlerin Sınıflandırılması.....	51
3.2.1. <i>Düzenlendikleri Kanuna Göre Şirketler</i>	51
3.2.1.1. <i>Türk Borçlar Kanunu</i>	51
3.2.1.2. <i>Türk Ticaret Kanunu</i>	52
3.2.1.3. <i>Özel Kanunlarda Düzenlemeler</i>	52
3.2.2. <i>Tüzel Kişiliğe Sahip Olma Bakımından Şirketler</i>	52
3.2.2.1. <i>Tüzel Kişiliğe Sahip Şirketler</i>	52

3.2.2.2. Tüzel Kişiliğe Sahip Olmayan Şirketler.....	52
3.2.3. Kişi (Şahıs)-Sermaye Şirketi Olma Bakımından Şirketler.....	53
3.2.3.1. Kişi (Şahıs) Şirketleri.....	53
3.2.3.2. Sermaye Şirketleri.....	53
3.2.4. Sermaye Yapıları Bakımından Şirketler.....	53
3.2.4.1. Esas (Sabit) Sermayeli Şirketler	53
3.2.4.2. Kayıtlı Sermayeli Şirketler.....	54
3.2.4.3. Değişir Sermayeli Şirketler	54
3.2.5. Ortaklarının Sorumluluğu Bakımından Şirketler	54
3.2.5.1. Birinci Derecede (Doğrudan)- İkinci Derecede (Dolaylı) Sorumluluk.....	54
3.2.5.2. Sınırlı-Sınırsız Sorumluluk	54
3.3. Yabancı Sermaye ile Kurulabilecek Şirket Türleri	55
3.3.1. Adi Şirketler.....	55
3.3.1.1. Adi Şirketin Unsurları	55
3.3.1.1.1. Kişi Unsuru (Ortaklar)	56
3.3.1.1.2. Sermaye Unsuru.....	56
3.3.1.1.3. Amaç Unsuru ve Konu	56
3.3.1.1.4. Ortak Çalışma İradesi.....	57
3.3.1.2. Adi Şirketin İşleyişi.....	57
3.3.2. Kollektif Şirketler.....	57
3.3.2.1. Kollektif Şirketin Unsurları	58

3.3.2.1.1. Konu.....	58
3.3.2.1.2. Ticaret Unvanı	58
3.3.2.1.3. Kişi Unsuru (Ortaklar)	58
3.3.2.1.4. Ortakların Sorumluluğu.....	58
3.3.2.1.5. Tüzel Kişilik	59
3.3.2.2. Kollektif Şirketin İşleyişi.....	59
3.3.3. Adi Komandit Şirketler.....	59
3.3.3.1. Adi Komandit Şirketin Unsurları.....	60
3.3.3.1.1. Kişi Unsuru (Ortaklar)	60
3.3.3.1.2. Konu.....	60
3.3.3.1.3. Unvan.....	60
3.3.3.1.4. Ortakların Sorumluluğu.....	60
3.3.3.1.5. Tüzel Kişilik	61
3.3.3.2. Adi Komandit Şirketlerin İşleyişi.....	61
3.3.4. Anonim Şirketler	62
3.3.4.1. Anonim Şirketlerin Unsurları	63
3.3.4.1.1. Kişi Unsuru (Ortaklar)	63
3.3.4.1.2. Esas Sözleşme Unsuru	63
3.3.4.1.3. Amaç ve Konu Unsuru	63
3.3.4.1.4. Ticaret Unvanı Unsuru	63
3.3.4.1.5. Sermaye Unsuru.....	63

3.3.4.1.6. Sınırlı Sorumluluk Unsuru	64
3.3.4.1.7. Tüzel Kişilik Unsuru	65
3.3.4.2. Anonim Şirketin Organları	65
3.3.4.2.1. Genel Kurul.....	65
3.3.4.2.2. Yönetim Kurulu	66
3.3.5. Sermayesi Paylara Bölünmüş (Paylı) Komandit Şirketler.....	66
3.3.5.1. Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirketlerin Organları	67
3.3.6. Limited Şirketler	67
3.3.6.1. Limited Şirketlerin Unsurları	68
3.3.6.1.1. Ticaret Unvanı Unsuru	68
3.3.6.1.2. Sermaye Unsuru.....	68
3.3.6.1.3. Ortak (Kişi) Unsuru	69
3.3.6.1.4. Ortakların Sorumluluğu Unsuru.....	69
3.3.6.1.5. Amaç ve Konu Unsuru	69
3.3.6.1.6. Tüzel Kişilik Unsuru	69
3.3.6.2. Limited Şirketin Organları	70
3.3.6.2.1. Genel Kurul.....	70
3.3.6.2.2. Müdürler (Limited Şirketin Yönetim ve Temsili).....	70
3.3.7. Kooperatif Şirketler	70
3.3.7.1. Kooperatif Şirketlerin Unsurları	71
3.3.7.1.1. Ortak (Kişi) Unsuru	71

3.3.7.1.2. Esas Sözleşme Unsuru	71
3.3.7.1.3. Amaç Unsuru	72
3.3.7.1.4. Ticaret Unvanı Unsuru	72
3.3.7.1.5. Sermaye Unsuru.....	72
3.3.7.1.6. Sorumluluk Unsuru	72
3.3.7.1.7. Tüzel Kişilik Unsuru	73
3.3.7.2. Kooperatif Şirketlerin Organları.....	73
3.3.7.2.1. Genel Kurul.....	73
3.3.7.2.2. Yönetim Kurulu	73
3.3.7.2.3. Denetçiler.....	73
4. Yabancı Sermayeli Şirket Kuruluşları	74
4.1. Adi Şirket Kuruluşu.....	74
4.1.1. Adi Şirket Sözleşmesinin Yapılması.....	75
4.1.2. Yasal Defterlerin Onaylanması.....	76
4.1.3. Adi Şirketin Vergilendirilmesi	76
4.1.4. Adi Ortaklık Tescil İşlemleri.....	76
4.1.5. Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) ile Şirket Kuruluş İşlemleri.....	78
4.1.6. Kuruluşta Yabancı Yatırımcıdan İstenen Belgeler	79
4.1.6.1. Kurucu Ortağın Yabancı Gerçek Kişi Olması Durumu.....	79
4.1.6.2. Kurucu Ortağın Yabancı Tüzel Kişi Olması Durumu.....	79
4.2. Kollektif Şirket Kuruluşu.....	80

4.2.1. Ortaklık Ana Sözleşmesinin Düzenlenmesi.....	80
4.2.2. Noter Onayı veya İmzaların Ticaret Sicili Müdürlüğü Huzurunda Atılması.....	81
4.2.3. Ticaret Siciline Tescil ve İlan.....	82
4.2.4. Kollektif Şirketlerin Vergilendirilmesi.....	82
4.2.5. Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) ile Şirket Kuruluş İşlemleri.....	82
4.2.6. Kuruluşta Yabancı Yatırımcıdan İstenen Belgeler.....	83
4.3. Adi Komandit Şirket Kuruluşu.....	84
4.3.1. Ortaklık Ana Sözleşmesinin Düzenlenmesi.....	84
4.3.2. Noter Onayı veya İmzaların Ticaret Sicili Müdürlüğü Huzurunda Atılması.....	85
4.3.3. Ticaret Siciline Tescil ve İlan.....	86
4.3.4. Adi Komandit Şirketlerin Vergilendirilmesi.....	87
4.3.5. Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) ile Şirket Kuruluş İşlemleri.....	87
4.3.6. Kuruluşta Yabancı Yatırımcıdan İstenen Belgeler.....	88
4.3.6.1. Kurucu Ortağın Yabancı Gerçek Kişi Olması Durumu.....	88
4.3.6.2. Kurucu Ortağın Yabancı Tüzel Kişi Olması Durumu.....	88
4.4. Anonim Şirket Kuruluşu.....	89
4.4.1. Kuruluş Türleri.....	89
4.4.1.1. Ani Kuruluş.....	89
4.4.1.2. Halka Arz Şartıyla Kuruluş.....	90
4.4.2. Anonim Şirketin Tescil ve İlanı.....	92

4.4.2.1. Kuruluşu Bakanlık İznine Tabi Olmayan Anonim Şirketlerin Kuruluş Tescili.....	92
4.4.2.2. Kuruluşu Bakanlık İznine Tabi Anonim Şirketlerin Kuruluş Tescili ...	94
4.4.3. Anonim Şirketlerin Vergilendirilmesi	94
4.4.4. Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) ile Şirket Kuruluş İşlemleri.....	95
4.4.5. Kuruluşta Yabancı Yatırımcıdan İstenen Belgeler	96
4.4.5.1. Kurucu Ortağın Yabancı Gerçek Kişi Olması Durumu.....	96
4.4.5.2. Kurucu Ortağın Yabancı Tüzel Kişi Olması Durumu.....	96
4.5. Sermayesi Paylara Bölünmüş (Paylı) Komandit Şirket Kuruluşu	97
4.5.1. Ortaklık Ana Sözleşmesinin Düzenlenmesi.....	97
4.5.2. Noter Onayı veya İmzaların Ticaret Sicili Müdürlüğü Huzurunda Atılması.....	98
4.5.3. Ticaret Siciline Tescil ve İlan.....	98
4.5.4. Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirketlerin Vergilendirilmesi.	100
4.5.5. Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) ile Şirket Kuruluş İşlemleri.....	100
4.5.6 Yabancı Yatırımcıdan İstenen Belgeler	101
4.5.6.1. Kurucu Ortağın Yabancı Gerçek Kişi Olması Durumu.....	101
4.5.6.2. Kurucu Ortağın Yabancı Tüzel Kişi Olması Durumu.....	101
4.6. Limited Şirket Kuruluşu	102
4.6.1. Ortaklık Ana Sözleşmesinin Düzenlenmesi.....	103
4.6.2. İmzaların Ticaret Sicili Müdürlüğü Huzurunda Atılması.....	103
4.6.3. Limited Şirketin Tescil ve İlanı.....	103

4.6.4. <i>Limited Şirketin Vergilendirilmesi</i>	106
4.6.5. <i>Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) ile Şirket Kuruluş İşlemleri</i>	106
4.6.6 <i>Yabancı Yatırımcıdan İstenen Belgeler</i>	107
4.6.6.1 <i>Kurucu Ortağın Yabancı Gerçek Kişi Olması Durumu</i>	107
4.6.6.2 <i>Kurucu Ortağın Yabancı Tüzel Kişi Olması Durumu</i>	107
4.7. Kooperatif Şirket Kuruluşu	108
4.7.1. <i>Ortaklık Ana Sözleşmesinin Hazırlanması</i>	108
4.7.2. <i>İzin Alınması</i>	109
4.7.3. <i>Şirketin Tescil ve İlanı</i>	109
4.7.4. <i>Kooperatiflerin Vergilendirilmesi</i>	110
4.7.5. <i>Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) ile Şirket Kuruluş İşlemleri</i>	110
4.7.6. <i>Yabancı Yatırımcıdan İstenen Belgeler</i>	112
4.7.6.1. <i>Kurucu Ortağın Yabancı Gerçek Kişi Olması Durumu</i>	112
4.7.6.2 <i>Kurucu Ortağın Yabancı Tüzel Kişi Olması Durumu</i>	112
SONUÇ	113
KAYNAKÇA	117

KISALTMALAR

AATUHK	: Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
bs.	: Basım
bsk.	: Baskı
C	: Cilt
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DYYK	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu
E	: Esas
f.	: fıkra
HD	: Hukuk Dairesi
IBAN	: (International Bank Account Number) Uluslararası Banka Hesap Numarası
ICSID	: (International Centre for Settlement of Investment Disputes) Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözülmesi Hakkında Sözleşme
K	: Karar
KDV	: Katma değer vergisi
KVK	: Kurumlar Vergisi Kanunu
Koop. K	: Kooperatifler Kanunu
m.	: madde
MERSİS	: Merkezi Sicil Kayıt Sistemi
MIGA	: (Multilateral Investment Guarantee Agency) Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu
MÖHUK	: Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun,
MTK	: Milletlerarası Tahkim Kanunu
NACE	: Nomenclature des Activités Économiques dans la Communauté Européenne
OECD	: (Organisation for Economic Co-operation and Development) Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
s.	: Sayfa

S	: Sayı
SerPK	: Sermaye Piyasası Kanunu
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TPKKHK	: Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
TTSG	: Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi
UNCTAD	: (United Nations Conference on Trade and Development) Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
Y	: Yıl
YSTK	: Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu

GİRİŞ

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik açıdan kalkınmalarını sağlayabilmeleri milli gelirlerinin büyük kısmını yatırımlara ayırmaları sayesinde mümkün olabilmektedir. Yatırımlara ayrılan gelir ancak ülke içinde yapılabilen tasarruflarla sağlanabilir. Bu gibi ülkelerde tasarruf oranları gerek gelirlerin düşük olması gerekse de tasarruf yapma alışkanlığının bulunmaması nedeniyle yeterli seviyelerde değildir. Tasarruf açığını ortadan kaldırıp ekonomik büyümeyi sağlamanın yolu ülke dışından alınacak borçlar ya da ülkelere yapılacak yabancı sermaye yatırımları sayesinde gerçekleşmektedir.

Yabancı sermaye yatırımı çeşitlerinden biri olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, yabancı yatırımcıların yerleşik halde oldukları ülke dışında ev sahibi bir başka ülkede uzun süreli faaliyet gösteren ticari işletmeler ve şirketler aracılığıyla yaptıkları yatırımlar olduğundan asıl konumuzu teşkil etmektedir. Doğru yabancı sermaye yatırımları ev sahibi ülkelerde, kalıcı ve uzun süreli yatırımlar olmaları, olası bir kriz anında bulunduğu ülkeden çıkmalarının zor olması gibi olumlu gelişmeler yaratan etkileri nedeniyle tercih nedenidir. Bugün Dünyamızda birçok ülke doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını, yatırımı yapacak şirketlerle ev sahibi ülkelerin ekonomik çıkarları uyum içerisinde olduğu sürece, ülke ekonomilerinin kalkınması, bilgi ve teknoloji transferlerinden yararlanılması, istihdam artışı, işgücünün nitelikli hale gelmesi gibi nedenlerle kendisine çekmeye çalışmaktadır.

Genellikle çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımları; ülkemizde yabancı yatırımcının Türk ortaklığı kurması, bir Türk ortaklığına hisse senetlerini satın alarak katılması ve yabancı ortaklığın Türkiye’de şube açarak yatırım yapması şeklinde gerçekleşmektedir. Uygulamada genellikle yabancı girişimciler yatırımlarını Türk ortaklarla birlikte yapmaktadırlar. Son yıllarda gelişmekte olan ülkelere doğrudan yabancı sermaye yatırımları önceki yıllara göre belirgin şekilde görülmeye başlanmıştır. Buna rağmen ülkemize gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları Dünya ölçeğinde ele alındığında yeterli görülmemektedir. Öte yandan, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının olumlu etkilerinin yanı sıra olumsuz etkilerinin varlığından bahseden görüşler de mevcuttur. Tüm bu görüşlere çalışmamızda yer verilmiş olup kanaatimizce ülke çıkarları ile doğrudan yabancı yatırımı yapacak şirket çıkarları

bağdaştırılabildiği ve doğru politikalar izlendiği sürece doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkemiz açısından olumlu sonuçlar vereceği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı Türk Hukukunda yabancı sermayeli şirketlerin kuruluşunun incelenmesidir. Çalışmam iki ana bölümden oluşmakta olup; birinci ana bölüm olan Türk Hukukunda Yabancı Sermaye Yatırımları başlığı altında, yabancı sermaye kavramı ve içeriği açıklanmakta, yabancı sermaye yatırımlarının tarihi gelişimi ile Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından günümüze değin bu yatırımlara ilişkin oluşturulan yasal düzenlemeler incelenmektedir. Devamında, yabancı sermaye yatırımları ile ev sahibi ülkeler arasındaki ilişkiler ele alınmakta, genellikle bugün Dünya'da yabancı sermaye yatırımlarını gerçekleştiren çok uluslu şirketler hakkında bilgi verilmektedir. Çalışmamın ikinci ana bölümünde ise, yabancı sermayeli şirket kavramına yer verilerek, Türk hukukunda yabancı sermayeli olarak kurulabilen şirket türleri belirtilmekte ve bu şirket türleri kapsamında doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapacak gerçek ve tüzel kişilerin Türkiye'de kuracakları şirketlerin kuruluş aşamaları aktarılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

1. Genel Olarak Yabancı Sermaye Yatırımları

1.1. Yabancı Sermaye Kavramı

Yabancı sermaye; bir ülkede bir firmanın satın alınması, yeni kurulmuş olan bir firma için kuruluş sermayesi sağlanması ya da var olan bir firmanın sermayesinin artırılması yoluyla firmalara teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrolünü getiren yatırımlardır¹.

1.2. Yabancı Sermaye İçeriği

Yabancı sermaye içerik olarak dış borçlar, doğrudan yatırımlar, dış yardımlar ve portföy yatırımlarını ihtiva etmektedir². Doğrudan yatırımlar ise, ihracat, ortaklık anlaşmaları (lisanslama, franchising, taşeron verme, konsorsiyum, yap işlet devret yöntemleri) ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından oluşmaktadır³. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bir ülkede yerleşik halde olan yatırımcının başka bir ülkede uzun süreli ticari çıkar elde etmek için ve yönetimde söz hakkının bulunduğu bir işletmeye sahip olması amacıyla yapılan yatırımlardır⁴. Bir ülkeye ülke dışından gerçekleştirilen kalıcı ekonomik yatırımlar olarak da nitelendirilebilen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında amaç kalıcı biçimde ekonomik kar sağlamaktır⁵. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), bir şirketin en az %10'luk kısmının yabancı sermaye tarafından satın alınmış olmasını doğrudan yabancı sermaye yatırımı olarak

¹ Şener, Sefer / Kılıç, Cüneyt, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Yabancı Sermaye", Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, Y.10S.1 (Haziran 2008), s.29; Şener, Sefer, Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'de Yabancı Yatırımlar, Bursa, Ekin Yayınevi, 2013, s.7.

² Bülbül, Okan Güray, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi: Kavramsal ve Teorik Çerçeve, Ankara, Gazi Kitabevi, 2019, s.8; Alagöz, Mehmet / Erdoğan, Savaş / Topallı, Nurgün, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Deneyimi 1992-2007", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y.18, S.1. (Haziran 2008), s.83.

³ Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.26.

⁴ Erdoğan, Ali, Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye Örneği, 3. bs., Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2018, s.6; Cahit, Aydemir / Arslan, İbrahim / Uncu, Funda, "Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişimi", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Y.16, S.23 (Haziran 2012), s.69.

⁵ Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.10;

nitelendirmektedir⁶. Kalıcı ekonomik çıkar amacı ve yatırım yapılan şirkette yüzde 10 katılım payı olması (yönetimde söz sahibi olunması) doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını diğer sermaye yatırımlarından ayırmaktadır⁷. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında sadece sermayenin kendisi değil, bununla birlikte teknoloji, organizasyon, yönetim bilgisi, know-how ve işletmecilik bilgisinin de transferi gerçekleşmektedir⁸.

Portföy yatırım kavramı ise, kamu kuruluşları sivil toplum örgütleri, şirketler ve bireyler tarafından yabancı bir ülkede tahvil, hisse senedi ve diğer menkul değerlerin satın alınması ile gerçekleşen yatırımlardır⁹. Portföy yatırımları finansal piyasalarda likiditeyi arttırmaktadır¹⁰. Portföy yatırımları “kısa vadeli sıcak para hareketleri” olarak da bilinmektedir¹¹. Bu yatırımlar kriz süreçlerinde ani sermaye çıkışlarına sebep oldukları için gelişmekte olan ülkeler açısından tercih edilmezler¹². Bununla birlikte, portföy yatırımları geldikleri ülkeye borçlanmaya gitmeksizin kaynak sağlayarak sermaye yetersizliğine kısa vadeli de olsa çözüm yaratmaktadır¹³.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile portföy yatırımları arasındaki farklar aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir¹⁴:

- Doğrudan yabancı sermaye yatırımları uzun süreli yatırımlar olmasına rağmen portföy yatırımları kısa vadeli.

⁶ OECD, Benchmark Definition of Foreign Direct Investment: Fourth Edition, 2008, s.49.

⁷ Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.10.

⁸ Bulut, Erol / Coşkun, Çağrı, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Yerli Yatırımlar Üzerine Etkileri: Türkiye Uygulaması”, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y.8, S.4. (Ekim 2015), s.2; Açıklan, Sezgin / Ünal, Seyfettin, Doğrudan Yatırımlar ve Portföy Yatırımları: Global ve Yerel Faktörlerin Türkiye Üzerindeki Göreceli Etkisi, Gözden Geçirilmiş 2.bsk, Bursa, Ekin Yayınevi, 2009, s.9-10; Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.11.

⁹Eğilmez, Mahfi, “Yabancı Sermaye Raporu- Kendime Yazılar”, (Çevrimiçi) <https://www.mahfiyegilmez.com/2021/03/yabanc-sermaye-raporu.html> (Erişim Tarihi: 08.05.2021), s.1; Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.14-15.

¹⁰ Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.14.

¹¹ Çelikel / Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.226; Genç, Erhan, “Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Belirleyicileri, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Yabancı Portföy Yatırımları Bağlamında Bir Analiz: Türkiye Örneği”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi, Afyon, 2015, s.2.

¹² Çelikel / Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.226; Genç, “Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Belirleyicileri”, s.2.

¹³ Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.15.

¹⁴ Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.16-17; Çelikel / Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.226; Şaşmaz, Mahmut Ünsal / Yayla, Yunus Emre, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Örneği”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Y.11, S.1 (Haziran 2018), s.360.

- Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, yatırımı yapan için hem şirket ortaklığı hem de şirketin kontrolü anlamına gelir. Portföy yatırımlarında ise ortaklık elde edilse bile, şirketi kontrol hakkı yoktur.
- Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile, sermayenin yanı sıra teknoloji, işletmecilik bilgisi, yönetim bilgisi ve benzeri (vb) transfer edilirken portföy yatırımlarında yalnızca sermayenin transferi gerçekleşmektedir.
- Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, likidite düşük niteliği nedeniyle olası bir kriz anında bulunduğu ülkeden çıkması zor olmaktadır, portföy yatırımları ise yüksek likidite nedeniyle bulunduğu ülkeyi terk etmekte ve krize neden olmaktadır.
- Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, portföy yatırımlarından ayıran diğer bir unsur ise doğrudan yatırımların genellikle çok uluslu şirketler (çuş) tarafından gerçekleştirilmesidir.

2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihi Gelişimi ve Yatırımlara İlişkin Türk Hukukundaki Yasal Düzenlemeler

2.1. Dünya’da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihi Gelişimi

On beşinci yüzyıl sonlarında başlayan ve on altıncı yüzyılda yoğunlaşan keşif hareketleri sonrasında, yeni keşfedilen ülkelerden Batıya getirilen birçok ürün içinde altın ve gümüş gibi değerli madenler de yer almıştır¹⁵. Bu durum, Avrupa’da sermayenin artmasını sağlamanın yanında, kentleşme, artan nüfusun oluşturduğu talep ve bilimin üretimde kullanılması benzeri nedenlerle birlikte sanayileşme sürecini de başlatmıştır¹⁶. Batı ülkelerindeki sanayileşme süreci sermaye birikimi ile birlikte sömürge ülkelerinden elde edilen hammaddeler ile hız kazanmıştır¹⁷. Böylece, İngiltere, Fransa, Almanya ve Hollanda gibi ülkeler üretimlerini arttırmışlardır¹⁸.

¹⁵ Erten, Rifat, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununun Türk Yabancılar Hukuku Sistemi İçindeki Yeri ve Rolü, yay. haz.: Cavid Abdullahzade, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2005, s.7; Erçakar, Mehmet Emin, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2005, s.12.

¹⁶ Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.7.

¹⁷ Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.7; Erçakar, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.12.

¹⁸ Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.7.

Sanayi Devriminin önkoşullarının 18. yüzyılın 2. yarısında İngiltere’de var olduğu görülmektedir¹⁹. 1760’lardan itibaren gelişen teknik yenilikler sayesinde buhar gücüne dayanan makinelerin kullanıldığı, ücretli işçilerin çalıştığı fabrika sistemi görülmeye başlanmıştır²⁰. 19. yüzyılın başlarından itibaren İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi Kıta Avrupa’ında görülmeye başlamıştır²¹. Bu süreç, İngiltere ve Batı Avrupa ülkelerinde düşük maliyetlerle büyük ölçüde mamul malların üretildiği bir ekonomiye dönüşmüştür²². Sanayi devrimi ile birlikte “çok uluslu şirketler ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları” ortaya çıkmıştır²³. Sanayi Devrimi sonrasında bu ülkelerle çevre ülkeler arasında mamul mallar- tarımsal mallar ticareti olağanüstü seviyelere ulaşmıştır. Yüzyıl ilerledikçe Avrupa ülkelerinden çevre ülkelere sermaye ihracı görülmeye başlamıştır²⁴. 1875-1900 arası dönemde, büyük ölçekli yabancı sermaye yatırımları meydana gelmiştir²⁵. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra portföy ve doğrudan yatırımların büyük kısmı Kuzey Amerika, Avustralya ve Avrupa’ya gitmiştir²⁶. Yani yabancı sermaye doğal kaynakların bol olduğu bölgeleri tercih etmiş, emek yoğun ülkelere (ucuz işgücünün olduğu) yönelmemiştir²⁷. Bu dönemde yabancı sermayenin %40’a yakını çevre ülkelere borç olarak verilmiştir²⁸. 1914 yılına değin, toplam yabancı sermayenin ¾ ünü portföy yatırımları oluşturmuştur²⁹. Bu esnada, Avrupalı sermayedarlar çevre ülkelerde demiryolları, limanlar inşa ederek ticareti genişletmek amacıyla yatırım yapmışlardır³⁰.

19. yüzyıl boyunca devam eden uluslararası ticaret ve sermaye akımları, iki dünya savaşı ve 1929 ekonomik buhranının etkisiyle dağılarak bu politikanın yerini, korumacılığın ön plana çıktığı ve ülkelerin kendi kendilerine yeterli olmak durumunda

¹⁹ Pamuk, Şevket, Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi: Büyüme, Kurumlar ve Bölüşüm, ed.: Ali Berktaş, 6. bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s.5.

²⁰ Pamuk, Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, s.84.

²¹ Pamuk, Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, s.85; Erçakar, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.13.

²² Pamuk, Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, s.85.

²³ Mucuk, Mehmet, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Teori Ve Türkiye Uygulaması, Konya, Çizgi Kitabevi Yayınları, 2011, s.66.

²⁴ Pamuk, Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, s.209.

²⁵ Dumludağ, Devrim, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Gelişimi”, Toplum ve Bilim Dergisi, S. 96, s.8.

²⁶ Dumludağ, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.8.

²⁷ Dumludağ, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.8.

²⁸ Pamuk, Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, s.209.

²⁹ Dumludağ, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.8.

³⁰ Pamuk, Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, s.85.

kaldığı bir ekonomik yaklaşım almıştır³¹. Bu iktisadi bunalım 2. Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür³². 1929-1945 yılları arasında durağanlaşan yatırımlar 2. Dünya savaşı sonrası artış göstermiştir³³. 2. Dünya Savaşından sonra dış ticarete izlenen korumacı politikalar nedeniyle ihracat yapmak zorlaşınca, firmalar ülkelere direkt yatırımı tercih etmişlerdir³⁴. Böylece bu dönemde, “doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve çok uluslu şirketler” ekonomide hâkim hale gelmiştir³⁵.

1970'li ve 1980'li yıllarda ise, çoğunlukla gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşen yatırımlar, 1980 yılı sonunda yaşanan borç krizi nedeniyle, borç alan gelişmekte olan ülkelerin çoğunun almış oldukları borçlarını ödeyememeleri sonucunda borç sorununu çözmek için giderek artan oranlarda bu ülkelere doğru gerçekleşmiştir. Bu yöndeki yatırımlar da teşvik edilmiştir³⁶. 1980 yılı sonrasında, yüksek teknoloji odaklı ürünlerin şirket birleşmeleri ve satın almaları yoluyla yaygınlaşması sonucunda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında artış gözlemlenmiştir. Dünya ekonomisinde haberleşme ve iletişim imkanlarının gelişimi ile sınırlar ortadan kalkmış, piyasalar küreselleşmiştir³⁷. Yatırımlar, 1990 sonrasında, dünya ekonomisi bakımından belirleyici olmuş bu durum 2000 sonrası dönemde de devam etmiştir.

2000 sonrası dönemde, doğrudan yabancı sermaye yatırımları yönünü, ekonomik nedenlerle gelişmekte olan ülkelere arttırırken, gelişmiş ülkelere ise azaltmaya başlamıştır³⁸. 2008 yılında, Amerikan emlak piyasasında oluşan kriz dünyada etkili olmuş bu nedenle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında azalma meydana gelmiştir³⁹. 2008 krizinden sonra azalan yatırımların 2012 sonrasında artış gösterdiği gözlemlenmektedir⁴⁰. Sektörel anlamda bakıldığında ise, 2000 yılı sonrasında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çoğunlukla hizmet sektöründe görüldüğü gözlemlenmiştir⁴¹.

³¹ Pamuk, Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, s.209.

³² Pamuk, Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, s.210.

³³ Dumludağ, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.8.

³⁴ Dumludağ, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.9.

³⁵ Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.112.

³⁶ Mucuk, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, s.72.

³⁷ Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.115.

³⁸ Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.119.

³⁹ Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.119.

⁴⁰ Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.121.

⁴¹ Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.123.

2.2. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihi Gelişimi ve Yatırımlara İlişkin Yasal Düzenlemeler

2.2.1. Osmanlı Dönemi

18. yüzyılın sonlarına değin kendine yeterli Osmanlı İmparatorluğu, 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere’de ortaya çıkan Sanayi Devrimi ile beraber bu özelliğini kaybetmiştir⁴². Sanayi devrimi ile üretim sürekli hale gelmiş, Avrupalı tüccarlar yeni pazar ve hammadde kaynağı arayışlarına başlamıştır⁴³. Bu dönemde, Osmanlı toprakları nüfus, yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından bu arayışlara cevap verebilecek zenginliklerle dolu bulunmaktaydı⁴⁴. Osmanlı Devleti’nin 1838’de İngiltere ile başlayan, sonrasında diğer Avrupa devletleri ile imzaladığı ticaret sözleşmeleri, Avrupa ürünlerinin Osmanlı pazarlarını işgal etmesine yol açmıştır⁴⁵.

Osmanlı Devleti’ne yabancı sermaye girişi, “*kapitülasyonlar, 1838 Balta Limanı Serbest Ticaret Anlaşması, borçlanma ve Düyun-u Umumiye İdaresi*” yoluyla gerçekleşmiştir⁴⁶. Kapitülasyonlar ile yabancılara tanınan imtiyazlar, (a) ticari ve mali, (b) adli, (c) idari olmak üzere üç alanı kapsamaktadır⁴⁷. Osmanlı devletinde yabancı sermaye ticari ve mali alandaki kapitülasyonlardan olabildiğince faydalanmıştır⁴⁸. Örneğin; ülkedeki demiryolu işletmeleri bu imtiyazlarla birlikte yabancı şirketlerin eline geçmiştir. Yine, kapitülasyonlardan yararlanan yabancılar vergilerin çoğundan muaf tutulmuşlardır⁴⁹. Önceleri, güçlü olan tarafın güçsüz olan tarafa tek taraflı olarak ve yardım şeklinde verdiği kapitülasyonlar, zamanla Osmanlı Devleti’nin zayıflaması sonucu güçlenen tarafların tek taraflı olarak ve zorla aldığı imtiyazlara dönüşmüştür⁵⁰. Kapitülasyonlar, 1838 Ticaret Anlaşmasına zemin hazırlamış, 1838 Ticaret Anlaşması da

⁴²Sükan, Bige, “İmparatorluktan Cumhuriyet’e Türkiye’de Yabancı Sermaye Anlayışı”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 54, s. 197.

⁴³ Sükan, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Anlayışı”, s. 197.

⁴⁴ Sükan, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Anlayışı”, s. 197.

⁴⁵ Sükan, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Anlayışı”, s. 197.

⁴⁶ Bozdağoğlu, Yasemin / Evlimoğlu, Umut “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim: Hukuksal ve Ekonomik Yansımaları”, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y.6, S.11(Nisan 2014), s.33.

⁴⁷ Pamir, Aybars, “Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 60, S. 2 (Nisan 2002), s.90.

⁴⁸ Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.30.

⁴⁹ Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.30.

⁵⁰ Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.31.

Osmanlı Devleti'nin gelir kaynaklarını tüketerek borçlanmaya sebep olmuştur⁵¹. İngiltere ile imzalanan Balta Limanı Anlaşması, halihazırda çok zor durumda olan Osmanlı ekonomisi üzerine ağır yükler getirmiştir⁵². 1838 Balta Limanı Serbest Ticaret anlaşması sonucunda gümrük tarifeleri indirilmiş, Osmanlı Devleti'nin iç pazarı tüm yabancılara açılmış ve bu durum devletin vergi gelirlerinin ortadan kalkmasına sebep olmuştur⁵³. Bu mevcut durumla birlikte, ucuz Avrupa ithal malları ile rekabet edemeyen yerli el sanayisi çökmüştür⁵⁴. Değınilen anlaşmaların imzalanmasından kısa bir süre sonra, devletin gelirleri giderlerini karşılayamaz hale gelmiş, Osmanlı Devleti temel hizmetlerini yerine getirebilmek ve Kırım Savaşı'nı (1854) finanse edebilmek amacıyla borçlanma yoluyla dış kaynaklara başvurmak zorunda kalmıştır⁵⁵. Bu borçlanmanın sonucu olarak öncelikle bankacılık ve sonrasında demiryolları, su, gaz, madencilik, sigortacılık gibi alanlara yabancı sermaye yatırımları gerçekleştirilmiştir⁵⁶. Böylelikle, Fransız, Alman ve İngiliz sermayeleri Osmanlı Devleti'nde egemen hale gelmiştir⁵⁷. Belirtilen bu sektörlerin yabancı devletler hakimiyetine girmesi, Osmanlı Devleti'nin borç yükünün artması ve borçlarını ödeyememesi neticesinde Duyun-u Umumiye kurulmuştur⁵⁸. Duyun-u Umumiye, ülke gelirlerinin düzenli bir biçimde elde edilmesi ve borçların da belirli bir plana göre alacaklılara ödenmesinin sağlanması amacıyla kurulmuştur⁵⁹. Ancak, Duyun-u Umumiye İdaresi ile birlikte yabancılar işletmeciliğe de başlamışlardır. Bu doğrultuda, çeşitli alanlarda yatırımlar yapmışlar ve özellikle demiryolu, liman işletmeleri, elektrik, hava gazı gibi altyapı yatırımları ile bankacılık ve sigortacılık alanlarında faaliyet göstermişlerdir⁶⁰.

Osmanlı Devleti'nde yabancı sermaye ile ilgili özel bir mevzuat düzenlenmemiştir⁶¹. Yalnızca, “*tescil ve usul şartlarını*” ihtiva eden düzenlemeler

⁵¹ Bozdalıoğlu / Evlimoğlu, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim”, s.33.

⁵² Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.32.

⁵³ Çetinkaya, Murat, “Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımının Önemi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi, Konya, 2004, s.71.

⁵⁴ Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.34.

⁵⁵ Sükan, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Anlayışı”, s. 195; Bozdalıoğlu / Evlimoğlu “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim”, s.33.

⁵⁶ Sükan, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Anlayışı”, s. 195.

⁵⁷ Sükan, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Anlayışı”, s. 195.

⁵⁸ Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.128.

⁵⁹ Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.37.

⁶⁰ Çetinkaya, “Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.72.

⁶¹ Bozdalıoğlu / Evlimoğlu, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim”, s.35.

bulunmaktadır⁶². Bunlar; “yabancı anonim şirketleriyle sigorta kampanyaları hakkındaki 1885 yılında yayınlanan kanun, 1904 yılında yayınlanan nizamname ve 1917 yılında yürürlüğe giren yabancı anonim ve sermayesi ile ilgili kanundur⁶³”.

2.2.2 Cumhuriyet Dönemi

2.2.2.1. 1923-1949 Arası Dönem

Bu dönemdeki yabancı sermayeye ilişkin ekonomi politikası, 17 Şubat 1923'te İzmir'de gerçekleşen 1. Türkiye İktisat Kongresinde, Atatürk'ün yapmış olduğu konuşma ile ortaya konulmuştur. Atatürk bu konuşmasında; “Efendiler, ekonomi sahasında düşünürken ve konuşurken zannedilmesin ki, biz yabancı sermayesine düşman bulunuyoruz. Hayır, bizim memleketimiz geniştir. Çok çalışma ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Bundan dolayı kanunlarımıza bağlı olmak şartıyla yabancı sermayelerine gereken güvenceyi vermeye her zaman hazırız ve isteriz ki, yabancı sermayesi bizim çalışmamıza ve var olan ama yetersiz kalan servetimize katılsın. Bizim için ve onlar için faydalı sonuçlar versin; fakat eskisi gibi değil.” diyerek yabancı sermayenin gerekliliği üzerinde durmuş lakin ülke çıkarları doğrultusunda olması gerektiğine de dikkat çekmiştir⁶⁴.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yabancı sermaye konusunda çekingen bir tutum mevcuttur⁶⁵. Bunun nedeni, gerek Osmanlı İmparatorluğu döneminde ülkeye gelen yabancı sermayenin etkilerinin olumsuz olması gerekse de Dünya'nın içinde bulunduğu olumsuz ekonomik koşullardır⁶⁶. Bu olumsuz etkiler, 1950'li yıllara kadar sürmüş, Türkiye içe dönük bir ekonomi politikası izlemiş ve kendi ekonomisi ile yetinmeye çalışmıştır⁶⁷. Lozan Anlaşması neticesinde kapitülasyonların kaldırılmasından sonra yabancı şirketlerle yapılan ikili sözleşmeler ile demiryolları, deniz yolları, limanlar, tünel gibi hizmetleri yürüten yabancı şirketlerin bu hizmetlerine son verilmiş ve borçların ödenmesi 1950'li yıllara değin süren süreç içerisinde taksitlere bağlanmıştır⁶⁸. Bu dönem

⁶² Bozdağoğlu / Evlimoğlu, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim”, s.35.

⁶³ Bozdağoğlu / Evlimoğlu, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim”, s.35.

⁶⁴ <https://www.atam.gov.tr> (Erişim Tarihi: 10.10.2020)

⁶⁵ Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.3.

⁶⁶ Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.3; Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.128.

⁶⁷ Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.3.

⁶⁸ Çelikel / Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.227.

içerisinde yeni yabancı yatırım yapılmamış olup esasen yeni yabancı yatırımın yapılması da tarihsel süreç nedeniyle devlet ve Türk halkının endişe ettiği bir durum olmuştur⁶⁹. Ayrıca, bu dönemde ülkemizde yeterli yerli sermayenin olmaması ve 1929 Ekonomik Buhranı gibi nedenlerle, devletçi ekonomi politikaları uygulanmaya başlanmıştır⁷⁰. Böylece, Türkiye Cumhuriyeti, 1923 ila 1950 yılları arasında önceden yabancı sermaye ile kurulmuş olan işletmeleri millileştirme çalışmalarına başlamıştır⁷¹.

1920'li yıllar ülkemizin bağımsızlık mücadelesi içerisinde olduğu ve Osmanlı Devleti'nin önemli ölçüde borçlarının devralındığı yıllar olduğundan yabancı sermayeye karşı birçok eleştiri yapılmış ve dikkatli davranılmıştır⁷². Bu eleştiriler ise yabancı sermayenin, yatırımın yapıldığı ülkede özellikle ekonomik ve siyasi açıdan bağımlı ilişkiler oluşturduğu ve böylece ülkenin ekonomik ve siyasi bağımsızlığını tehdit ettiği fikri üzerine yoğunlaşmıştır⁷³. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yabancı şirketler de ülkemizde yok denecek kadar az yatırımda bulunmuştur ancak bu durumun nedenini, siyasi kadronun yabancı sermayeye karşı olumsuz tutumları değil, bu şirketlerin kapitülasyon dönemindeki ayrıcalıklara sahip bulunmamaları oluşturmuştur⁷⁴. Yine de bu dönemde yabancı sermayenin ülkeye hiç girmediği söylenemez⁷⁵. Bu süreçte, yabancı sermayeli pek çok şirket kurulmuştur⁷⁶. 1920-1930 yılları arasında ülkemizde 66 adet yabancı sermayeli şirket kurulmuştur⁷⁷. Ayrıca, bu dönemde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının istatistiki değerlerine bakıldığında, yatırımların %80'inin 1926-1929 arası dönemde gerçekleştiği görülmektedir⁷⁸.

1929 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) merkezli gerçekleşen Büyük Buhran, Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarının azalmasına neden olmuştur⁷⁹.

⁶⁹ Çelikel / Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s.227.

⁷⁰ Erten, *Doğrudan Yabancı Yatırımlar*, s.42.

⁷¹ Erten, *Doğrudan Yabancı Yatırımlar*, s.43.

⁷² Bozdağoğlu / Evlimoğlu, "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim", s.36.

⁷³ Bozdağoğlu / Evlimoğlu, "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim", s.36.

⁷⁴ Bozdağoğlu / Evlimoğlu, "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim", s.37.

⁷⁵ Erten, *Doğrudan Yabancı Yatırımlar*, s.42.

⁷⁶ Erten, *Doğrudan Yabancı Yatırımlar*, s.42.

⁷⁷ Yavan, Nuri/ Kara, Hamdi, "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Bölgesel Dağılışı", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Y.1, S.1 (Nisan 2003), s.27.

⁷⁸ Yavan / Kara "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları", s.28.

⁷⁹ Şener/ Kılıç, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Yabancı Sermaye", s.29.

Türkiye Cumhuriyeti'ni siyasi ve ekonomik yönden olumsuz etkileyen bir diğer gelişme 2. Dünya Savaşı olmuştur⁸⁰. Sonuç olarak, 1929 Büyük Buhranının ve 2. Dünya Savaşı'nın çıkması nedeniyle 1923 ila 1950 yılları arası dönemin yatırımlar açısından sonuç alınamayan bir dönem niteliğinde olduğu söylenebilir⁸¹.

28 Mayıs 1927 tarihinde Teşvik-i Sanayi Kanunu⁸² çıkartılmış, bu kanun ile devletin sanayileşmeyi arttırmak amacıyla yabancı sermaye ile birlikte milli sermayeyi kullanmasının ülke kalkınması için gerekli olduğu düşünülmüştür⁸³. Ancak, 1929 Dünya Ekonomik Krizinin meydana gelmesiyle Türkiye Cumhuriyeti, bu Buhranın etkilerinden kurtulmak amacıyla 1930'lu yılların başında “*döviz kontrolü uygulaması*” başlatmış, yabancı sermayenin giriş ve çıkışı Maliye Bakanlığı iznine tabi kılınmış ve “*Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun*”⁸⁴ (TPKKHK) çıkarılmıştır⁸⁵. Tüm bu hususlar ise, ülkemizde bu dönemde yeni yatırım girişini daha da zorlaştırmıştır.

Mevzuat açısından incelendiğinde, Türkiye’de 1929 yılına değin, kambiyo denetimine dair herhangi bir düzenleme mevcut değildir⁸⁶. Bu alanda, ilk olarak kontrol ve şartların konulması amacıyla 30.05.1929 tarihli ve “1447 sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu” ile düzenleme yapılmıştır⁸⁷. Kanun kapsamında, yabancı sermayenin geliş ve transfer şartlarına ilişkin açık bir hüküm bulunmamakla birlikte, “*menkul kıymetler ve kambiyo borsalarında işlem görececek yabancı hisse senetleri, tahviller ve yabancı paraların alım satımı doğrudan Maliye Bakanlığı'nın iznine*” tabi kılınmıştır. (1447 S.K. m.1, m.25, f.2, m.28)

Yukarıda değinildiği üzere, bu dönemde yabancı sermayeye dair bir başka düzenleme 20.02.1930 tarihinde kabul edilen “1567 sayılı Türk Parasının Kıymetinin Korunması Hakkında Kanun”dur⁸⁸. 1567 sayılı Kanunun uygulanması Bakanlar Kurulu

⁸⁰ Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.131.

⁸¹Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.131.

⁸² R.G. 08.06.1933, S. 2261.

⁸³ Bozdağoğlu / Evlimoğlu, Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim”, s.37.

⁸⁴ R.G. 25.02.1930, S. 1433.

⁸⁵ Bozdağoğlu / Evlimoğlu, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim”, s.38; Dumludağ, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.13.

⁸⁶ Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.44.

⁸⁷ R.G. 30.05.1929, S. 1203; Bilgili, Emine, “Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Parasının Konvertibilitesi”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y.12, S. 10 (Aralık 1992), s.170.

⁸⁸ Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.44.

kararına bağlıdır⁸⁹. Kanunun verdiği yetki ile çeşitli kararnameler çıkarılmıştır. 10 sayılı Karar ve 1444 sayılı Kanunun 29. maddesi gereğince yayınlanan “Kambiyo İhtiyaç Listesi” nde ilk defa yabancı sermayeden bahsedilmiştir⁹⁰. Bu listenin 5. maddesinde, Türkiye’de faaliyet gösteren bir şirketin hissedarı veya çıkardığı tahvillerin sahibi olup da dışarıda bulunan kişilerin, haklarına isabet eden temettü ve faizlerin yurt dışına çıkarılması hususunun yönetim kurulunun kararının şirket genel kurulu tarafından tasdik edilmesi ve denetçiler tarafından denetlenmesinden sonra Maliye Bakanlığının da izni ile mümkün olduğu düzenlenmektedir⁹¹. Sonrasında çıkarılan 11 sayılı Karar ile yabancı sermayenin geliş şekli hakkında mevzuatımızda ilk hüküm yer almıştır⁹². Buna göre; Türkiye’de iş yapmak isteyen, dışarıda kurulmuş şirketlerin yapacakları iş için gerekli döviz dışardan getirme zorunluluğu vardır⁹³.

1930’lu yılların başından beri uygulanan devletçiliğe dayalı sıkı ekonomik politikaların, zamanla değiştirilmesinin gerektiği düşünölmeye başlanmış ve bu sebeple ölkemizde yabancı sermayeyi teşvik amacıyla çeşitli düzenlemeler yapılmıştır⁹⁴. Buna rağmen, yabancı sermayeye karşı olan tutumun “*hassas ve kontrolcü*” olduğu ve yabancı sermayeyi ölkeye getirmek için lüzumlu teşviklerin sağlanamadığı söylenebilir⁹⁵.

2.2.2.2. 1950-1979 Arası Dönem

1950-1951 yıllarında yabancı yatırımı teşvik eden kısa kanunlar hazırlanmış, bu kanunlardan netice alınmayınca 1954 yılında geniş kapsamlı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” çıkarılmıştır⁹⁶. Hazırlanan kısa kanunlara değinmek gerekirse; Türkiye’de yabancı sermayenin teşviki hususunda çıkarılan ilk kanuni düzenleme, 01.03.1950 tarihli “Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edilmesine ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanun” dur⁹⁷. Bu Kanun ile, ölkemize gelen yabancı sermayeye transfer garantisi verilmiş, ayrıca dışarıdan borç alacak işletmelere de borçlarını dövizle transfer etme

⁸⁹ Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.45.

⁹⁰ Karal, Kemal, “Başlangıçtan Bugüne Kadar Yabancı Sermayenin Türkiye’ye Girişi ve kar Transferlerine Uygulanan Esaslar”, İktisat Maliye Dergisi, Y. 17, S. 1 (1971), s.34.

⁹¹ Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.45.

⁹² Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.45.

⁹³ Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.46.

⁹⁴ Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.47.

⁹⁵ Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.47.

⁹⁶ Yavan / Kara “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.29; R.G. 23.01.1954, S. 8615.

⁹⁷ R.G. 04.03.1950, S. 7448; Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.48.

olanağı sağlanmışır⁹⁸. Buna rağmen, 5583 sayılı Kanun yabancı sermayenin ülkeye girişi bakımından içerdiği kısıtlayıcı hükümler nedeniyle 1951 yılında yürürlükten kaldırılmışır⁹⁹. Ardından, 1951 yılında 5821 sayılı “Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu” çıkarılmışır¹⁰⁰. Çıkarılan bu Kanuna göre, yabancı yatırımlar yurdun ekonomik kalkınmasına katkı sağlayarak faaliyette bulunabileceklerdir. Kanundaki bu firmalar sadece sanayi, enerji, bayındırlık ve ulaştırma gibi alanlarda faaliyet gösterebileceklerdir¹⁰¹. Firmalarının kar transferine ise sermayelerinin %10'luk tutarını geçmemesi şartıyla izin verilmekteydi¹⁰². Bu tutar üzerindeki karlar daha sonraki %10 karın gerçekleşmediği yıllara eklenebilmekte, bu durumun da mümkün olmaması halinde, belirli malların yurt dışına ihraç edilebileceği kabul edilmekteydi¹⁰³. Ana sermaye transferi belli şartlar altında mümkün olabilmekteydi¹⁰⁴.

5821 sayılı Kanun'un beklenen ölçüde yabancı sermaye çekememesi nedeniyle, 18 Ocak 1954'te “6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu (YSTK)” kabul edildi¹⁰⁵. Buradan da anlaşılacağı üzere, 5821 sayılı Kanun, 18 Ocak 1954 tarihli ve 6224 sayılı Kanun yürürlüğe girinceye değin iki buçuk yıla yakın bir süre uygulama alanı bulmuştur. 6224 sayılı Kanununun 1. maddesinde, “*memleket ekonomisinin kalkınmasına yarayacak mahiyette olmak, Türk hususi sermayesine açık işlerde kullanılmak, herhangi bir inhisar ve imtiyazı tazammun etmemek şartıyla ve sanayi, enerji, maden, bayındırlık, ulaştırma ve turizm sahalarına yatırılmak üzere getirilecek*” yabancı sermayenin bu kanunda yazılı hak ve menfaatlerden yararlanacağı hükme bağlanmışır. Buna göre, dışarıdan getirilecek yabancı sermaye ve krediler açısından, bu Kanunla oluşturulan Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesi'nin oluru ve Bakanlar Kurulu'nun onayı gerekmektedir. Kanununun 2. maddesi gereğince; ayın ve gayri maddi haklar olarak getirilebilecek sermayenin değer tespiti, Komitenin seçeceği uzmanlar tarafından yapılacaktır. Uzmanlar tarafından hazırlanan bu raporun Komite tarafından onaylanması da gerekecektir. Ayrıca, Kanun kar ve sermayenin transferine ilişkin, yeni hükümlere yer

⁹⁸ Çetinkaya, “Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.79.

⁹⁹ Çetinkaya, “Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.79.

¹⁰⁰ R.G. 09.08.1951, S.7880.

¹⁰¹ Dumludağ, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.14.

¹⁰² Dumludağ, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.15; Çelikel /Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.228.

¹⁰³ Dumludağ, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.15; Çelikel /Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.228.

¹⁰⁴ Dumludağ, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.15.

¹⁰⁵ Dumludağ, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.15.

vermiştir. Buna göre, getirilen sermayenin %10'unu aşmayan yıllık kar, faiz ve belirli şartlarla ana sermayenin transferi mümkündür. (6224 S.K. m.3, f.1-a) Bir yıllık kar, faiz ve dividantlar toplamının gelen yabancı sermayenin %10'unu aşması halinde, aşan miktar %10 karın gerçekleşmediği yıllara eklenecektir. (6224 S.K. m.3, f.3) Bu durumun mümkün olmaması halinde, ana sermaye ile birlikte merkez bankasında alacaklı namına yatırılarak muayyen malların ihracı suretiyle yurt dışına transfer edilebilir. (6224 S.K. m.3, f.3) Bu transferin sağlanması için Maliye Bakanlığı'nın izni gerekmektedir. (6224 S.K. m.3, f.4) Kanunun 4. maddesi ile, yabancı yatırımcıların yerli yatırımlara sağlanmış ve sağlanacak tüm hak, muafiyet ve kolaylıklardan yararlanacağı düzenlenmiştir. (6224 S.K. m.4)

6224 sayılı Yasa ile tekel ve imtiyaz konumuna gelmemek koşuluyla Türk özel girişimcilerine açık olan tüm alanlarda yabancı sermayeye çalışma imkânı tanınmıştır¹⁰⁶. Ayrıyeten, bu Kanun ile yurtdışına transferi sağlanamayan karların da istenildiğinde ana sermayeye katılabileceği kabul olunmuştur¹⁰⁷. Yerli ortalık halinde, yabancı ortak bir pay tavanına tabi olarak ortak olabilmektedir ve yerli şirketlere sağlanan bütün haklardan yabancı şirketlerin de yararlanacağı belirlenmiştir¹⁰⁸. Yabancı sermayeli şirketlere yabancı işçi, personel ve uzman çalıştırma olanağı sağlanacak ve bunlara ilişkin kazançlar dışarıya transfer edilebilecektir¹⁰⁹.

6224 sayılı Kanun ile getirilen belli başlı değişiklikler şu şekilde sıralanabilir¹¹⁰:

- “5821 sayılı Kanun” da tarım ve ticaret kesimleri yabancı sermayeye kapalı durumdayken, YSTK ile her iki sektör de yabancı sermayeye açılmıştır. Fakat, YSTK ile, “6326 sayılı Petrol Kanunu¹¹¹” kapsamındaki yatırımlar hariç tutulmuştur.
- YSTK ve 6326 sayılı Petrol Kanunu'na göre yapılan yatırımlar, TPKKHK ve ilgili düzenlemelerin döviz ile ilgili düzenlemelerinden muaf tutulmuştur.

¹⁰⁶ Bozdaloğlu / Evlimoğlu, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim”, s.40.

¹⁰⁷Bozdaloğlu / Evlimoğlu, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim”, s.40.

¹⁰⁸ Bozdaloğlu / Evlimoğlu, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim”, s.40.

¹⁰⁹ Çetinkaya, “Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.81.

¹¹⁰ Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.52.

¹¹¹ R.G. 16.03.1954, S. 8659.

- Kar ve sermaye transferlerine getirilen sınırlayıcı hükümler kaldırılmıştır.

Ayrıca, 18.01.1954 yılında çıkarılan 6326 sayılı “Petrol Kanunu” ile “Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı şirketlerin petrol arama, sondaj, üretim, tasfiye ve dağıtım” faaliyetleri düzenlenmiştir¹¹². Yabancı şirketlere arama yaptığı araziye satın alma hakkı verilmiş, yabancı şirketlerin petrol faaliyetleri bakımından ihtiyaç duydukları malzemeleri de gümrük ödemeksizin ithal edebileceği düzenlenmiştir¹¹³.

6224 sayılı Kanun’un öngördüğü teşvik önlemleri doğrultusunda, 1954 yılından itibaren yabancı sermaye yatırımlarında bir canlılık görülmüştür¹¹⁴. Yine de, Türkiye’de 1950-1960 yıllarında uygulanan liberal bir ekonomi politikasına rağmen ülkeye önemli miktarda yabancı sermaye girişi olmamış, 1960 yılından sonra “planlı kalkınma modeli” izlenmiş ancak bu dönemde de yabancı sermaye girişi az miktarda olmuştur¹¹⁵. Yabancı sermaye girişi ülkemizde ancak 1980 yılında hız kazanabilmiştir¹¹⁶. 6224 sayılı Kanun’dan istenilen sonuç alınamamasında; yavaş işleyen bürokrasi ve karar mekanizmaları, yabancı sermayeye karşı duyulan kuşku ve isteksiz bakış açısı, gelen yabancı sermayenin ülke ekonomik çıkarlarına yararlı olup olmadığı konusunda yeterli değerlendirmenin yapılmaması, uygulamada görülen istikrarsız tavırlar ile inceleme ve izinlerin çok uzun sürmesi sonucunda sonuçlandırılmaması gibi faktörler etken olmuştur¹¹⁷. Sonuç olarak, YSTK’nın içerdiği liberal ve yabancı sermaye yatırımcısı için cazip hükümlere rağmen ülkemize istenilen ölçüde yabancı sermaye girişi olmayışı; politik, mali ve ekonomik istikrarsızlıklar, terör olayları, kar transferlerindeki aksaklıklar, uzun ve yorucu bir bürokrasinin varlığı gibi sebeplere bağlanabilir¹¹⁸.

¹¹² Bozdaloğlu / Evlimoğlu, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim”, s.41.

¹¹³ Bozdaloğlu / Evlimoğlu, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim”, s.41; Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.132.

¹¹⁴ Bozdaloğlu / Evlimoğlu, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim”, s.40.

¹¹⁵ Yavan / Kara “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.29.

¹¹⁶ Yavan / Kara “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.29.

¹¹⁷ Çetinkaya, “Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.98; Bal, Harun / Göz, Devlet, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Y. 24, S.2 (Haziran 2010), s.458.

¹¹⁸ Çelikel / Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.228.

2.2.2.3. 1980-2000 Arası Dönem

Gelişmekte olan ülkelerin birçoğunun 1980 yılında büyük dış borç krizleri yaşamaları, dışardan borçlanarak ekonomik büyümelerini sağlamayacaklarını anlamalarına yol açmıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, uzun vadeli fon niteliği taşıması bu ülkeler açısından tercih sebebi oluşturmuştur¹¹⁹. 1980 yılı Türkiye ekonomisi açısından da dışa açılma sürecini başlatarak hükümetlerin 1970 döneminin aksine yabancı sermaye girişini teşvik etme çabasında olduğu bir dönemdir¹²⁰.

Bu dönemde meydana gelen ödemeler dengesinin açığını kapatmak ve “enflasyonla mücadele etmek” amacıyla, geçmişte uygulanan içe yönelik sanayileşme stratejisinden farklı biçimde bir liberalleşme politikasının temeli olan “24 Ocak 1980 İstikrar Kararları” uygulanmaya başlanmıştır¹²¹. Yine, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasasının son derece liberal özellik taşımasına rağmen yabancı sermaye girişlerinin çok düşük düzeyde kalması nedeniyle, yabancı sermayeye ilişkin sorunların çözülmesi ve yatırımlarda karar ve uygulamalara yön vermek amacıyla “8/168 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi”, 25.01.1980 yılında Resmi Gazete ’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir¹²². 24 Ocak 1980 Kararları ve “8/168 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi” ile ülkemize yabancı sermaye girişi özendirilmiş ve bu tarihten itibaren yabancı sermaye yatırımlarında ciddi artışlar görülmüştür¹²³. 8/168 sayılı Kararname ile yabancı sermaye hakkındaki kararlar ve işlemleri hızlandırmak amacıyla “Maliye, Ticaret, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı” (DPT)’nin yürütmüş olduğu hizmetleri birleştirmek amacıyla Başbakanlığa bağlı “Yabancı Sermaye Dairesi” kurulmuş ve bu kuruluş yabancı sermaye politikası uygulamasında yetkili tek merci kabul edilmiştir¹²⁴. Kararnamenin 1. maddesi ile, 6224 sayılı Yasanın birinci maddesinde düzenlenen şartlar kapsamında (“ülkenin ekonomik kalkınmasına yararlı olması, Türk özel sektörüne açık bir faaliyet alanında çalışması, tekel veyahut özel bir

¹¹⁹ Dumludağ, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.23.

¹²⁰ Dumludağ, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.23.

¹²¹ Çetinkaya, “Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.98-99.

¹²² DPT, Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, 2000, s. 8; Bilgin, Mehmet Hüseyin, “Türkiye’ye Yönelik Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdama Etkisi”, Öneri Dergisi, Y.11, S.22 (Haziran 2004), s.253; Çetinkaya, “Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.99.

¹²³ Çetinkaya, “Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.99; Yavan / Kara, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.31.

¹²⁴ Bilgin, “Türkiye’ye Yönelik Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdama Etkisi”, s.253; Çetinkaya, “Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.100.

imtiyaz ifade etmemesi”) yatırım yapacak olan şirketlerin, bu Kararname hükümleri gereğince değerlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, toplam sabit sermaye yatırımları 50 milyon doların altında ve yabancı sermaye iştirak oranı %10 ila %49 arasında olan kuruluşlar için izin verme yetkisi, “Yabancı Sermaye Dairesi” ne verilmiştir¹²⁵. “8/168 sayılı Kararname”, yabancı sermayenin faaliyet gösterebileceği alanlar, ihracat koşulu ve asgari iştirak payı vb. hususlarda getirmiş olduğu kısıtlayıcı hükümler nedeniyle 12.02.1986 tarih ve 86/60353 sayılı Kararname ile hükümsüz kılınmıştır¹²⁶.

Ayrıca, bu dönemde uluslararası yatırım anlaşmaları ile de yabancı yatırımların teşviki hedeflenmiştir¹²⁷. Bu kapsamda, bir ülkeye yabancı sermaye girişinin hızlandırılmasında önemli faktörlerden olan yabancı yatırımların “ticari olmayan risklere karşı korunması” hususunda hukuki güvenceler getirilmiştir¹²⁸. Ülkemiz, özellikle 1988 yılında onayladığı ve Dünya Bankası önderliğinde hazırlanan çok taraflı iki adet sözleşme ile yabancı yatırımcılar için uluslararası hukukun güvencesini sağlamıştır¹²⁹. Günümüzde halen yürürlükte olan, Dünya Bankası önderliğinde ve özellikle gelişmekte olan ülkeler göz önüne alınarak hazırlanan, ülkemizin taraf olduğu çok taraflı sözleşmelerden ilki; “Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu Sözleşmesi (MIGA)” ve ikincisi de “Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözülmesi Hakkında Sözleşme (ICSID)” dir¹³⁰. Bu sözleşmelere kısaca değinmek faydalı olacaktır:

A. Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu Sözleşmesi (MIGA)

“Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu” (“Multilateral Investment Guarantee Agency”) (MIGA)¹³¹, 11.10.1985 tarihinde kurulmuş olan ve 1988 yılından itibaren aktif faaliyetler içerisinde bulunan bir kuruluştur¹³². MIGA sözleşmesi, gelişmekte olan ülkelere yapılacak yabancı yatırımların karşılaşılabileceği ticari olmayan nitelikteki risklerle ilgili sorunların giderilmesini sağlayarak yabancı yatırımcıların bu ülkelere

¹²⁵ Çetinkaya, “Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.100.

¹²⁶ Çetinkaya, “Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.104.

¹²⁷ Turanlı, Hüsnü, “Doğrudan Yabancı Yatırımların Hukuki Çerçevesi”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2008, s.30.

¹²⁸ Çelikel /Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.267.

¹²⁹ Çelikel /Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.268.

¹³⁰ Çelikel /Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.269; Yücel, Ensari, “Doğrudan Yabancı Yatırımlara İlişkin Türk Mevzuatının Değerlendirilmesi”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Y.18, S.71 (Temmuz 2019), s.1471.

¹³¹ RG. 02.06.1988, S.19830.

¹³² Tiryakioğlu, Bilgin, Doğrudan Yatırımların Uluslararası Hukukta Korunması, Ankara, Dayınarlı Hukuk Yayınları, 2003, s.37; Dündar, “Uluslararası Ticaret Hukukunda Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Çok Uluslu Şirketlerin İncelemesi”, s.280.

yapacakları yatırımların teşviki ile “ülkelerin kalkınma ihtiyaçları, politikaları ve hedefleriyle tutarlı koşullarla verimli amaçlara yönelik sermaye ve teknoloji akımını arttırmayı” amaçlar. (önsöz 1) Bu sözleşme ile hukuki işlemleri tesis etmek üzere Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu şeklinde adlandırılan bir Kuruluş kurulmuştur. Bu kuruluş tüzel kişiliğe sahip olup “sözleşme yapmaya, taşınır ve taşınmaz mülk almaya ve satmaya ve hukuki işlemleri yapmaya” yetkilidir. (madde 1 kısım 1) Kuruluşa üyelik bütün “Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (Dünya Bankası)” üyelerine ve İsviçre’ye açık olacaktır. (madde 4) Kuruluşun merkez bürosu, Washington D.C.’de yer alır. (madde 36) Kuruluş, diğer üye ülkelere, bir ülkede yatırımları nedeniyle maruz kalabilecekleri ticari olmayan risklere karşı “(mükerrer ve ortak sigortalamalar da dahil)” garanti tesis edecektir. (madde 2)

Yatırımcılara ilişkin şartlar ise şu şekilde belirtilmiştir; eğer yatırımcı bir “özel kişi ise ev sahibi ülke haricinde bir üyenin vatandaşı olması” gereklidir. Yatırımcı bir “tüzel kişi ise, bu tüzel kişilik ve onun ana iş merkezinin bir üye ülkede kurulmuş olması” ve “sermayesinin çoğunluğuna bir üye veya üyeler veya bunların vatandaşlarının sahip olması” gerekmektedir.

Kuruluşun doğan zararlara karşı garanti edeceği riskler madde 11’de belirtilmektedir. Bunlar;

- a) “Döviz Transferi
- b) Kamulaştırma ve Benzeri Tedbirler
- c) Sözleşmenin İhlali
- d) Savaş ve İç Kargaşa Hali” dir. Fakat, “ev sahibi hükümetin, garanti sahibinin kabul etmiş olduğu veya sebep olduğu bir faaliyeti veya ihmali” ile “garanti sözleşmesinin akdedilmesinden önce ev sahibi hükümetin yol açtığı herhangi bir fiil, ihmal veya başka bir olay”, garanti kapsamı dışında tutulmuştur.

B. Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözülmesi Hakkında Sözleşme (ICSID)

“Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözülmesi Hakkında Sözleşme” (“*International Centre for Settlement of Investment Disputes*”) (ICSID), akit devletler ile diğer akit devletlerin vatandaşları

arasındaki anlaşmazlıkların ulusal yasal işlemlere konu olmasına rağmen bazı durumlarda anlaşmazlıkların uluslararası metotlarla çözümünün daha uygun olacağı düşünülerek hazırlanmıştır.(önsöz) Sözleşmede, hiçbir akit devletin bu sözleşmeyi kabul etmiş olmasına rağmen kendi rızası olmadan herhangi bir “*anlaşmazlığı uzlaştırma*” ve “*hakemliğe sunma*” mecburiyetinde olmadığı belirtilmiştir.(önsöz) “*Sözleşme ile yatırım anlaşmazlıklarının çözümü için uluslararası merkez kurulmuştur.*” (madde 1, fıkra 1) Merkezin amacı, bu sözleşmenin hükümleri gereğince “*akit devletler ile akit devletlerin vatandaşları arasındaki yatırım anlaşmazlıklarının uzlaştırılması ve hakemliği için*” kolaylık sağlamaktır.(madde 1, fıkra 2) Merkezin yerleşim yeri Dünya Bankasının merkezi içerisindedir.(madde 2, fıkra 1)

“*Merkezin yargılama yetkisi*”, akit ülkeler ile uyuşmazlık durumuyla ilgili yazılı rızasını Merkeze sunmuş olan “*diğer akit devlet vatandaşları arasında yatırımlardan kaynaklanan hukuki uyuşmazlıkları*” kapsamaktadır. (madde 25, fıkra 1) Taraflar “*rızalarını sunduktan sonra tek taraflı olarak geri alamazlar.*”(madde 25, fıkra 1) Bu doğrultuda, sözleşmeye göre “*uyuşmazlığın merkezin yargı sistemine uygun ve bağlı olabilmesi için*” Sözleşmenin 25. maddesi ile belirtilen şartlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Taraflar bu konuda yazılı bir anlaşma yapmış olmalıdır.
2. Uyuşmazlık akit ülkeler ile diğer akit devlet vatandaşları arasında olmalıdır.
3. Tahkime konu olan uyuşmazlık yatırımlardan doğan “*hukuki bir uyuşmazlık*” olmalıdır.

Sözleşmenin 25. maddesinin 2. fıkrası gereğince; uyuşmazlıkların çözümünde Arabuluculuk ve Hakemlik yollarına başvurulacaktır. Sözleşmenin 54. maddesini 1. fıkrası ile, “*her üye ülkenin bu sözleşmeye uygun olarak verilecek her kararı bağlayıcı kabul edeceği*” ve kararların üye ülkelerin kendi mahkemelerinin vermiş olduğu nihai kararlar gibi yerine getirileceği düzenlenmiştir.

Değınilen teşvikler ve düzenlemeler doğrultusunda, ülkemizde yabancı sermaye girişinde artış yaşanarak 1980-1990 yılları arasında yıllık ortalama yabancı sermaye girişi 170 milyon dolar olmuştur¹³³. 1981 yılında Türkiye’ye gelen yabancı sermaye miktarı 337,5 milyon dolardır¹³⁴. Yabancı sermaye girişinde büyük atılım ise, 1989 yılında

¹³³ Dumludağ, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.24.

¹³⁴ Çetinkaya, “Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.105.

gerçekleşerek 663 milyon dolar, 1990-2000 yılları arasında da ortalama 770 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir¹³⁵. 2000 yılında ise 1,707 milyar dolar yabancı sermaye girişi gerçekleşmiştir¹³⁶. Fakat tüm bu artışlara rağmen Türkiye diğer gelişmekte olan ülkelerle kıyaslandığında, bu dönemde yabancı yatırım açısından istenilen seviyelere ulaşamamıştır¹³⁷. Örneğin, 1990 yılında ülkemize 685 milyon dolar yatırım gelirken, Brezilya'ya 900 milyon dolar, Arjantin'e ise 1.2 milyar dolar yabancı sermaye girişi olmuştur¹³⁸. Dönemin sonuna bakıldığında ise, on yıl boyunca istikrarlı bir artış gösteren Brezilya 2000 yılında 30 milyar dolar, Arjantin 1999 yılında 24 milyar dolar, Çin 1999 yılında 40 milyar dolar yabancı sermaye yatırımına ulaşırken, aynı yıl Türkiye'ye yapılan yabancı sermaye yatırımı 700 milyon dolar seviyesinde kalmıştır¹³⁹.

2.2.2.4. 2000 Yılı Sonrası Dönem

2000 yılı sonrası dönemde, ekonomik kriz dönemi haricinde, doğrudan yabancı sermaye yatırımları artış göstermiştir¹⁴⁰. 2002-2007 yılları arasında yatırımlar hızla artmış, 2008'de ise küresel kriz nedeniyle azalan yatırımlar 2010 yılında tekrar artış göstermeye başlamıştır¹⁴¹. 2003 yılında, yabancı sermayenin Türkiye'ye çekilmesi amacıyla kabul edilen 18.01.1954 tarihli "6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu", "yatırım ortamının gelişmesi, yeni ihtiyaçların doğması" gibi nedenlerle yetersiz kalması nedeniyle yürürlükten kaldırılarak, "4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu (DYYK)¹⁴²" yürürlüğe girmiştir¹⁴³. Günümüzde halen yürürlükte olan ve doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin birçok yenilik getiren bu Kanunu incelemekte fayda vardır.

Öncelikle, Kanunun amacı "doğrudan yabancı yatırımları özendirmek", yabancı yatırımcıların haklarını korumak, yatırım ve yatırımcı tanımında uluslararası standartlara uymak, "doğrudan yabancı yatırımların gerçekleştirilmesinde izin ve onay sistemini

¹³⁵ Dumludağ, "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları", s.25.

¹³⁶ Çetinkaya, "Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları", s.117.

¹³⁷ Bulut / Coşkun, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Yerli Yatırımlar Üzerine Etkileri: Türkiye Uygulaması", s.5; Dumludağ, "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları", s.25.

¹³⁸ Dumludağ, "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları", s.25.

¹³⁹ Dumludağ, "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları", s.25.

¹⁴⁰ Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.142.

¹⁴¹ Bülbül, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi, s.142.

¹⁴² R.G. 17.06.2003, S. 25141.

¹⁴³ Gökyayla Demir, Cemile / Süral, Ceyda, "4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ve Getirdiği Yenilikler", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 25, S. 2, (Aralık 2004), s. 133-134.

bilgilendirme sistemine” dönüştürmektir. (DYK.m.1.) Kanunun 1. maddesinden anlaşılacağı üzere, 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasasında bulunan izin sistemi kaldırılarak bilgilendirme sistemine dönüştürülmüştür. “4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” ile getirilen diğer bir önemli değişiklik ise, yabancı yatırımcı ve yabancı yatırım kavramlarının uluslararası standartlar düzeyinde tanımlanarak kapsamının genişletilmesidir. (DYK.m.2) Kanun gereğince; “Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım yapan,

- Yabancı ülke vatandaşı olan gerçek kişiler,
- Yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşları,
- Yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişiler ve uluslararası kuruluşlar” yabancı yatırımcı olarak hüküm altına alınmıştır. (DYK. m. 2/a)

DYK’nın yabancı yatırımcının tanımı konusunda getirmiş olduğu bir diğer yenilik, “yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşları”nın da yabancı yatırımcı sayılmasıdır¹⁴⁴.

DYK uyarınca, yabancı yatırım kapsamına dahil olan kıymetler; yurt dışından getirilen ve yurt içinden sağlanan kıymetler olarak ikiye ayrılmıştır. (DYK m.2/b)

1. “Yurt dışından getirilen;
 - Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasınca alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye,
 - Şirket menkul kıymetleri (Devlet tahvilleri hariç),
 - Makine ve teçhizat,
 - Sınaî ve fikrî mülkiyet hakları.
2. Yurt içinden sağlanan;
 - Yeniden yatırımda kullanılan kâr, hâsılat, para alacağı veya malî değeri olan yatırımla ilgili diğer haklar,
 - Doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar”, yatırım kıymetleri olarak kabul edilmiştir.

¹⁴⁴ Çelikel / Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.231; Yılmaz, “4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”, s.39.

Yine, DYYK ile doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin birtakım esaslar getirilmiştir. Bu esasları ayrıntılı olarak incelemek, Kanun ile getirilen değişikliklerin ve yeniliklerin anlaşılması bakımından önemlidir. Bu kapsamda ilk olarak, DYYK'nın 3. maddesinin a fıkrası gereğince; *“Uluslararası anlaşmalar ve özel kanun hükümleri tarafından aksi öngörülmedikçe yabancı yatırımcılar tarafından Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım yapılması serbesttir.”* Fakat, *“kamu düzeni, kamu sağlığı, kamu güvenliği ve kamu yararı”* nedenleri ile bazı mevzuatta (örneğin; *“2920 sayılı Türk Sivil Havacılık Kanunu, 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu”* vb.) kısıtlama getiren hükümler yer almakta, bazı mevzuatta ise *“izin alma zorunluluğu”* düzenlenmektedir¹⁴⁵. Bu bent ile düzenlenen yatırım serbestisi esası, DYYK'yı, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunundan ayıran en önemli esastır¹⁴⁶. Bu esas doğrultusunda, doğrudan yabancı yatırım yapmada, izin ve onay sisteminden bilgilendirme sistemine geçiş sağlanmıştır¹⁴⁷. Ayrıca, DYYK'nın 3. maddesinin a/2 bendi uyarınca; *“Yabancı yatırımcılar yerli yatırımcılarla eşit muameleye tabidirler.”* düzenlemesi mevcut olup bu düzenleme ile milli muamele esası kabul edilerek yabancı yatırımcılar yerli yatırımcılarla eşit tutulmuştur.

DYYK'nın 3. maddesinin b fıkrası gereğince; *“Doğrudan yabancı yatırımlar, yürürlükteki mevzuat gereğince; kamu yararı gerektirmedikçe ve karşılıkları ödenmedikçe kamulaştırılamaz veya devletleştirilemez.”*

DYYK'nın 3. maddesinin c fıkrası gereğince; *“Yabancı yatırımcıların Türkiye'deki faaliyet ve işlemlerinden doğan net kâr, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedelleri, lisans, yönetim ve benzeri anlaşmalar karşılığında ödenecek meblağlar ile dış kredi ana para ve faiz ödemeleri, bankalar veya özel finans kurumları aracılığıyla yurt dışına serbestçe transfer edilebilir.”*

DYYK'nın 3. maddesinin d fıkrası uyarınca, yabancı yatırımcıların Türkiye'de Türk şirketleri gibi gayrimenkul mal edinme haklarının var olduğu kabul edilmişti. Kanunda bu hususta yer alan hüküm; *“Yabancı yatırımcıların Türkiye'de kurdukları veya iştirak ettikleri tüzel kişiliğe sahip şirketlerin, Türk vatandaşlarının edinimine açık olan bölgelerde taşınmaz mülkiyeti veya sınırlı aynî hak edinmeleri serbesttir.”* şeklindeydi.

¹⁴⁵ Kumkale, Yabancı Sermaye, s.30.

¹⁴⁶ Çelikel /Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.233.

¹⁴⁷ Çelikel /Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.233.

Kanunun bu maddesinin Anayasa'ya aykırı olduğu gerekçesi ile iptal davası açılmış ve Anayasa Mahkemesi bu hükmü 11 Mart 2008 tarihinde iptal etmiştir¹⁴⁸. İptal kararı sonrası, "03.07.2008 tarihli ve 5782 sayılı Kanun¹⁴⁹" ile "Tapu Kanunu" (TK)¹⁵⁰ madde 36 tekrar düzenlenmiş ve yabancı sermayeli şirketlerin Türkiye'de gayrimenkul mal edinme haklarını düzenleyen kurallar Tapu Kanunu'na alınmıştır¹⁵¹. Tapu Kanununun 36. maddesi uyarınca; *"..yabancı uyruklu gerçek kişilerin, yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişilerin ve uluslararası kuruluşların yüzde elli veya daha fazla oranda hissesine sahip oldukları veya yönetim hakkını haiz kişilerin çoğunluğunu atayabilme veya görevden alabilme yetkisine sahip oldukları Türkiye'de kurulu tüzel kişiliğe sahip şirketler, ana sözleşmelerinde belirtilen faaliyet konularını yürütmek üzere taşınmaz mülkiyeti veya sınırlı ayni hak edinebilir ve kullanabilirler."* (TK.m.36, f.1) Bu fıkrada belirtilen şirketlerin; *"Türkiye'de kurulu başka bir şirkete doğrudan veya dolaylı olarak ortak olması durumunda, yabancı yatırımcının ortak olunan şirketteki nihai ortaklık oranının yüzde elli veya daha fazla olması halinde; yabancı yatırımcıların, taşınmaz maliki yerli sermayeli şirketlerin hisselerinin yüzde elli veya daha fazlasını doğrudan veya dolaylı olarak edinmesi ve taşınmaz maliki mevcut yabancı sermayeli şirketlerde yabancı yatırımcıların ortaklık oranının hisse devri sonucunda yüzde elli veya daha fazlasına ulaşması durumunda da aynı esaslar geçerlidir."* düzenlemesi mevcuttur. Bu düzenlemelerden anlaşılacağı üzere, yabancı sermaye mevzuatı kapsamında Türkiye'de kurulacak veya iştirak edilecek Türk tabiiyetindeki ticaret şirketleri, faaliyet konuları ile sınırlı olarak, Türkiye'de bulunan gayrimenkul mallar üzerinde mülkiyet veya sınırlı ayni hak elde edebileceklerdir¹⁵². DYYK. m. 2 gereğince, doğrudan yabancı yatırım kapsamında kabul edilenlerin bir kısmı ise bu Kanun'da öngörülen sınırlamalara tabi olmayacaktır¹⁵³. Buna göre; yabancı yatırımcı olarak kabul edilen yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşları ile yetkili makamlardan izin almak suretiyle Türk vatandaşlığından çıkmış kişilerin kurdukları veya kanunda belirlenen oranda katıldıkları şirketler, belirtilen sınırlamalara tabi olmaksızın gayrimenkul mallar üzerinde hak iktisap edebileceklerdir¹⁵⁴.

¹⁴⁸ 11.03.2008 T ve E.2003/71- K.2008/79.

¹⁴⁹ RG. 15.12.2008, S. 26937.

¹⁵⁰ RG. 29.12.1934, S.2892.

¹⁵¹ Doğan, Türk Yabancılar Hukuku, s.310.

¹⁵² Doğan, Türk Yabancılar Hukuku, s.310.

¹⁵³ Doğan, Türk Yabancılar Hukuku, s.311.

¹⁵⁴ Doğan, Türk Yabancılar Hukuku, s.312.

DYYK'nın 3. maddesinin (e) fıkrası gereğince; “*Özel hukuka tabi olan yatırım sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü ile yabancı yatırımcıların idare ile yaptıkları kamu hizmeti imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden kaynaklanan yatırım uyuşmazlıklarının çözümlenmesi için; görevli ve yetkili mahkemelerin yanı sıra, ilgili mevzuatta yer alan koşulların oluşması ve tarafların anlaşması kaydıyla, milli veya milletlerarası tahkim ya da diğer uyuşmazlık çözüm yollarına başvurulabilir.*” Maddenin yasal dayanağını Anayasa'nın 125. maddesi oluşturmaktadır. Bu hükümden de anlaşıldığı üzere, yatırım uyuşmazlıklarının çözümlenmesinde yerel mahkemelerin yanı sıra uluslararası tahkime de başvurulabilmektedir. Ancak, bu hüküm ile yabancı yatırımcılara doğrudan verilen bir hak mevcut olmayıp tahkime veya diğer uyuşmazlık çözüm yollarına başvurabilmek için ilgili mevzuatta yer alan şartların oluşması ve tarafların anlaşması şartları getirilmiştir.

DYYK'nın 3. maddesinin (f) fıkrası uyarınca; “*Nakit dışındaki sermayenin değer tespiti, Türk Ticaret Kanunu hükümleri çerçevesinde yapılır. Yabancı ülkelerde kurulu bulunan şirketlerin menkul kıymetlerinin yatırım aracı olarak kullanılması halinde, menşe ülke mevzuatına göre değer tespitine yetkili makamların veya menşe ülke mahkemelerince tespit edilecek bilirkişilerin ya da uluslararası değerlendirme kuruluşlarının değerlendirmeleri esas alınır.*” Bu hüküm ile, mülga “6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” nun 2/b maddesinde bahsedilen ve nakit dışı sermayenin tespitinde görevli Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesi'nin görevine son verilmiştir. Böylece, yabancı yatırımcılar açısından uzun ve yorucu bürokratik engeller aşılarak, nakit dışı sermayenin değer tespiti daha hızlı ve basit hale getirilmiştir¹⁵⁵.

DYYK'nın 3. maddesinin (g) fıkrası uyarınca; “*Bu Kanun kapsamında kurulan şirket, şube ve kuruluşlarda istihdam edilecek yabancı uyruklu personele, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca çalışma izni verilir.*”

DYYK'nın 3. maddesinin (h) fıkrası uyarınca; “*Müsteşarlık, yabancı ülke kanunlarına göre kurulmuş şirketlere, Türkiye'de ticarî faaliyette bulunmamak kaydıyla irtibat bürosu açma izni vermeye yetkilidir.*” Kanun'un gerekçesinde belirtildiği üzere; “*bu bent, yabancı ülke kanunlarına göre kurulmuş şirketlerin, pazar araştırması, ihraç ürünlerinin kalite kontrolü ve benzeri faaliyetlerin yerine getirilmesi amacıyla ve ticarî*

¹⁵⁵ Gökyayla Demir/ Süral, “4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”, s.150.

faaliyette bulunmamak koşuluyla Türkiye’de açacakları irtibat bürolarının kuruluşunu düzenlemektedir. İrtibat bürosu açma hususu başka bir kanunda düzenlenmediğinden, haksız rekabete yol açmaması bakımından bu Kanunla izne tâbi tutulması gerekli görülmüştür.”

DYYK’nın 4. maddesi ile yatırımcı yatırımlarla ilgili politikaların belirlenmesi için Hazine Müsteşarlığına verilen görevler ifade edilmektedir ve böylece Hazine Müsteşarlığı bu hususta tek yetkili olarak görevlendirilmiştir. Müsteşarlık yabancı yatırımlar ile ilgili politikaları tespit ederken *“ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim meslek kuruluşlarının görüşlerini dikkate alarak”* karar verecektir. Ayrıca, Müsteşarlık’a bu madde ile *“yabancı yatırımlara ilişkin bilgi sistemini kurmak ve geliştirmek amacıyla yatırımlar hakkındaki istatistiki bilgileri, her türlü kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim meslek kuruluşlarından”* isteme yetkisi verilmiştir. Yabancı yatırımlara ilişkin izin usulünün kaldırılması, bu yatırımlara ilişkin bilgi sistemi kurmak ve geliştirmek görevini yüklenen Müsteşarlık’ın yatırımlar hakkında istatistiki bilgileri *“kamu kurum ve kuruluşları ile meslek kuruluşlarından”* sağlamasını gerektirmiştir¹⁵⁶.

DYYK’nın 5. maddesi uyarınca; *“a) Mevcut yabancı sermayeli kuruluşlar*

18.1.1954 tarihli ve 6224 sayılı Kanun kapsamında kurulan şirketler, kazanılmış hakları saklı kalmak kaydıyla bu Kanuna tabidirler.

b) Yönetmelik

Bu Kanunun uygulanmasına ilişkin esaslar Kanunun yayımını izleyen bir ay içerisinde Müsteşarlıkça hazırlanacak yönetmelikle düzenlenir.

c) Yürürlükten kaldırılan hükümler

18.1.1954 tarihli ve 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. Mevzuatta, 6224 sayılı Kanuna yapılan atıflar bu Kanunun ilgili hükümlerine yapılmış sayılır.

¹⁵⁶ Gökyayla Demir / Süral, “4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”, s.153.

d) *Bu Kanun hükümlerine ilişkin değişiklikler, ancak bu Kanuna hüküm eklenmek veya bu Kanunda değişiklik yapılmak suretiyle düzenlenir.*” denmektedir.

4875 sayılı DYYK ile 6224 sayılı Kanun’un yürürlükten kaldırılması neticesinde 6224 sayılı Kanun kapsamında kurulan şirketlerin tabi olacakları hukukun tespiti gerekmiş, bu husus da DYYK.’nın 5. maddenin 1. fıkrasının (a) fıkrası ile düzenlenmiştir. İlgili bent gereğince; 6224 sayılı Kanun kapsamında kurulan şirketlerin kazanılmış hakları saklı kalmak şartıyla, 4875 sayılı Kanun kapsamında değerlendirilecekleri belirtilmiştir. Maddenin (c) fıkrası ile ise 6224 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

Yukarıda açıklanan hususlar doğrultusunda, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile getirilen değişiklikler/yenilikler maddeler halinde şu şekilde belirtilebilir¹⁵⁷:

a) Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası ve bu yasaya dayanan mevzuat ile düzenlenen izin ve onay sistemi yürürlükten kaldırılmakta ve yerine bildirim sistemi getirilerek Hazine Müsteşarlığı’na bildirim yeterli görülmektedir.

b) Yabancı yatırımcı tanımına iki yenilik getirilmiştir:

b.1. Yalnızca yabancı ülke vatandaşları değil yurtdışında yerleşmiş bulunan Türk vatandaşları da yabancı yatırımcı kabul edilmiştir.

b.2. Çeşitli yatırım araçları kullanılarak yatırım yapılmasının yanında, “*menkul kıymetler*” borsalarında “*en az %10 hisse oranı*” veya “*aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla*” yeni kurulacak veya “*mevcut şirkete katılım veya şube açmak yoluyla*” yatırım yapacak olanlar da yabancı yatırımcı sayılmıştır.

c) Bu yasa ile yürürlükten kaldırılan “*6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası*”nın 1. maddesi ile düzenlenen yabancı yatırımın; “*memleketin iktisadi inkişafına yararlı olması*” ve “*Ülke çapında tekel teşvik edecek faaliyetlerde bulunan kuruluşlarda çoğunluk hissesine sahip olunamaması*” şartları 4875 sayılı DYYK’da yer almamaktadır.

¹⁵⁷ Kumkale, Yabancı Sermaye, s.19-20; Yılmaz, “4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”, s.41.

d) Yabancı yatırımlara ilişkin uyuşmazlık halinde tahkim yoluna başvurma imkânı tanınmıştır.

e) 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası'nın 2/b maddesinde düzenlenen; “Mal, hizmet veya fikri haklar şeklinde ithal edilen sermayenin kıymeti ve Komitece kabul edilen teşebbüs mevzuu mallar ve kıymetler olup olmadığı Komitece seçilen eksperler tarafından takdir olunur.” hükmü ile “Eksperlerce takdir olunan kıymeti, Komite tarafından yeniden tetkik ve tadil edilebilir.” hükmü kaldırılarak “*nakit dışı sermayenin değer tespitinin Türk Ticaret Kanunu hükümleri çerçevesinde yapılacağı*” düzenlemesi getirilmektedir. Ayrıca, “*yabancı ülkelerde kurulu bulunan şirketlerin menkul kıymetlerinin*” yatırım aracı olarak ülkemize getirilmesi durumunda; “menşe ülke mevzuatına göre değer tespitine yetkili makamların veya menşe ülke mahkemelerince tespit edilecek bilirkişilerin ya da uluslararası değerlendirme kuruluşlarının değerlendirmeleri esas alınır.” hükmüne yer verilmiştir.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun yürürlüğe girmesi nedeniyle Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırım tutarında hızlı bir artış gözlenmiştir¹⁵⁸. Buna rağmen, Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırım çekme miktarı yeterli değildir. Günümüzde, 2019 yılı sonlarında başlayan Koronavirüs salgınının tüm ekonomilerde gitgide daha da şiddetlenmesi ve olumsuz talep şokları yaratarak etkisini hissettirmesi beklenmektedir¹⁵⁹. Talep şoklarının gecikmeli olarak arz şoklarına yol açmaya başlamasıyla da ekonomiler ciddi ölçüde olumsuz şekilde etkilenmektedir¹⁶⁰. Koronavirüs hastalığı 2019 (Covid-19)'un ortaya çıkışı, çok uluslu şirketler ve yabancı iştiraklerinin de sermaye harcamalarının yavaşlamasına neden olacaktır¹⁶¹. Yine, yaşanan bu belirsizlik ortamı nedeniyle yeni yatırımların duyuruları ertelenebileceği gibi, birleşme ve satın almalarda da bir azalma görülmesi olasıdır¹⁶². “Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı” (UNCTAD)'nın “2019 Dünya Yatırım Raporu” ile, gelişmekte olan ülkeler açısından 2020-2021 yılları için %5'lik bir artışla istikrarlı bir doğrudan

¹⁵⁸ Bal, Harun / Algan, Neşe / Akça, Emrah Eray / Fidangül, Duygu, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İktisadi Gelişme: Türkiye Örneği”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Y.30, S.1 (Nisan 2016), s.5; Bozdaloğlu / Evlimoğlu, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim”, s.44.

¹⁵⁹ Özata, Erkan, Türkiye’de ve Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar: Fırsatlar, Riskler ve Ekonomik Etkiler, Eskişehir, Nisan Kitabevi, 2020, s.17.

¹⁶⁰ Özata, Türkiye’de ve Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.17.

¹⁶¹ Özata, , Türkiye’de ve Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.17.

¹⁶² Özata, Türkiye’de ve Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.18.

yabancı yatırım girişi öngörülmekteyken, Covid-19'un yayılmasının, küresel doğrudan yabancı yatırım akışını olumsuz biçimde etkilemesi beklenmektedir¹⁶³.

3. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkeye Geliş Nedenleri ve Yarattığı Etkiler ile Yabancı Sermaye Hakkındaki Görüşler

3.1. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkeye Geliş Nedenleri

Günümüzde, ülkelerin varlığı için büyük önem taşıyan yabancı sermaye yatırımlarının, iç yatırımlardan daha fazla kar getirdiği görülmektedir¹⁶⁴. Yabancı sermaye yatırımlarının bir ülkeye gelmesinin nedeni ise yalnızca kar farklılıkları olmayıp bunun yanında risk ve belirsizlik faktörleri de etkilidir¹⁶⁵. Az gelişmiş ülkelerde, siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar yatırımların riskini arttırmaktadır¹⁶⁶. Bu nedenle karlılık oranları fazla olsa bile bu ülkeler yabancı yatırımcılar için cazip olmamaktadır¹⁶⁷. Bunun yanında, yabancı sermaye yatırımlarının ülkelere belli başlı geliş nedenleri aşağıda ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

3.1.1. Ekonomik Nedenler

3.1.1.1. Yerel Piyasanın Özellikleri

Yerel piyasanın büyüklüğü, nüfusun satın alma gücü ve ekonominin büyüme potansiyeli, çok uluslu şirketlerin öncelik verdiği faktörlerdendir¹⁶⁸. Bunun yanında, ülkenin yer altı zenginlikleri ve coğrafi konumu da önemli özelliklerindedir¹⁶⁹.

¹⁶³ Unctad, World Investment Report, 2019, New York, s.13.

¹⁶⁴ Tiryakioğlu, Doğrudan Yatırımların Uluslararası Hukukta Korunması, s.35.

¹⁶⁵ Ganiyeva, Salimya, "Türk ve Kazak Hukukunda Yabancı Sermayeli Şirketlerin Kuruluşu", (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2005, s.10.

¹⁶⁶ Ganiyeva, "Türk ve Kazak Hukukunda Yabancı Sermayeli Şirketler", s.10.

¹⁶⁷ Ganiyeva, "Türk ve Kazak Hukukunda Yabancı Sermayeli Şirketler", s.10.

¹⁶⁸ Unctad, World Investment Report, New York, 1998, s.91; Arıkan, Deniz, Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, İstanbul, Arıkan Basım Yayım Dağıtım, 2006, s.30.

¹⁶⁹ Arıkan, Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, s.30.

3.1.1.2. Maliyetin Düşürülmesi

3.1.1.2.1. Hammadde Ulaşımı

Üretim için gereksinim duyulan hammadde kaynakları (petrol, maden, tarımsal ürünler vb.) yabancı şirketin ülkesinde mevcut bulunmuyor veya taşınması pahalı maliyete neden oluyorsa, bu firma hammaddelerin bulunduğu ülkeye yatırım yapmak zorunda kalır¹⁷⁰.

3.1.1.2.2. Ucuz İşgücü

Üretimde yüksek ölçüde işçi gerektiren “*tekstil, giyim*” ve benzeri alanlarda, çok uluslu şirketler düşük ücretlerin olduğu ülkelere yatırım yapmayı tercih etmektedirler¹⁷¹.

3.1.1.2.3. Dış Pazarların Elde Edilmesi

Bazı yabancı şirketler ana ülkedeki şirketin satışını arttırmak, yabancı piyasada hâkim olmak gibi nedenlerle yurtdışında yatırım yapmaktadırlar¹⁷². Böylelikle, üretim doğrudan doğruya yabancı ülkede gerçekleştirilmiş olur.

3.1.2. Siyasal Nedenler

Yatırım kararını etkileyen önemli faktörlerden biri siyasal istikrardır¹⁷³. Siyasal istikrar, ülkenin anayasal düzen içerisinde olmasını, reformların anayasal düzene bağlılık içerisinde yapılmasını ifade eder¹⁷⁴. Yatırımcılar siyasi açıdan istikrarlı olmayan bir ülkeye yatırım yaparak sermayelerini riske atmak istemezler¹⁷⁵. Risklerin düşük olduğu ülkelerde var olan güven ortamı yabancı yatırımcılar için oldukça önemlidir¹⁷⁶. Siyasi istikrarsızlık denildiğinde ise, hükümet krizleri, grevler, savaşlar gibi risk içeren olaylar anlaşılmaktadır¹⁷⁷.

¹⁷⁰ Unctad, World Investment Report, New York, 1998, s.91; Ganiyeva, “Türk ve Kazak Hukukunda Yabancı Sermayeli Şirketler”, s.12.

¹⁷¹ Arıkan, Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, s.30-31.

¹⁷² Ganiyeva, “Türk ve Kazak Hukukunda Yabancı Sermayeli Şirketler”, s.13.

¹⁷³ Tiryakioğlu, Doğrudan Yatırımların Uluslararası Hukukta Korunması, s.100; Unctad, World Investment Report, New York, 1998, s.91; Arıkan, Deniz, Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, s.34.

¹⁷⁴ Erdoğan, Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, s.70.

¹⁷⁵ Tiryakioğlu, Doğrudan Yatırımların Uluslararası Hukukta Korunması, s.100; Arıkan, Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, s.34.

¹⁷⁶ Arıkan, Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, s.34.

¹⁷⁷ Erdoğan, Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, s.70.

3.1.3. Hukuki Nedenler

Doğrudan yabancı yatırımların ülkeye gelmesini sağlayabilecek diğer bir faktör ise yabancı yatırımlara ilişkin yürütülen hükümet politikaları ve bu doğrultuda yatırımlara sağlanan hukuki güvencelerdir. Örneğin; yabancı yatırımcıya sağlanan kredi kolaylıkları, vergi ve istihdam teşvikleri, karların transferinin sağlanması için yapılan kolaylıklarla ilgili hukuki düzenlemeler yabancı sermayeyi yatırıma teşvik eden faktörlerdendir¹⁷⁸. Yabancı sermaye yatırımlarını güvence altına alan yasal düzenlemeler yatırımcılar açısından büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda, özellikle iç hukuk kaynaklarımız arasında en önem taşıyan kaynak olan Anayasamızda yabancıların hukuki durumuna ilişkin düzenlemeler içeren hükümlere ayrıntılı olarak değinmek faydalı olacaktır. Konu ilk olarak 1961 Anayasasına girmiş, sonrasında 1982 Anayasasında yer almıştır¹⁷⁹. Yabancıların hukuki durumuyla ilgili olarak Anayasamızda eşitlik ve yabancıların haklarını sınırlama esasına dair hükümler mevcuttur. Anayasamızın “Kanun Önünde Eşitlik” madde başlığını taşıyan 10. maddesi; “*Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.*” demektedir. Bu hüküm ile açıkça ifade edildiği gibi, temel hak ve hürriyetlerden yararlanma açısından vatandaş ile yabancı eşit kabul edilmiştir¹⁸⁰. Ancak, vatandaş ile yabancıya eşit haklar tanıyan bu hüküm, Anayasamızın “Yabancıların Durumu” başlıklı 16. maddesi ile sınırlandırılmıştır. Anayasamızın 16. maddesi “*Temel hak ve hürriyetler yabancılar için milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir*” demektedir. Bu hükümden görüldüğü üzere, yabancıların temel hak ve hürriyetlerine yönelik kısıtlamalar; milletlerarası hukuka uygun olmalı ve kanunla yapılmalıdır¹⁸¹. Örneğin; yabancıların taşınmaz mal edinmesi, belirli iş kollarında çalışması, eğitim gibi konularda birtakım şartların aranması mümkün olup bu şartların aranması milletlerarası hukuka aykırılık oluşturmaz¹⁸².

Anayasa’da yabancı yatırımcıya getirilmiş olan güvencelerden bir diğeri ise; devletin yabancı yatırımcı ile yaptığı sözleşmelerde milletlerarası tahkim yolunun

¹⁷⁸Unctad, World Investment Report, New York, 1998, s.91; Ganiyeva, “Türk ve Kazak Hukukunda Yabancı Sermayeli Şirketler”, s.14.

¹⁷⁹ Çelikel /Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.54.

¹⁸⁰ Doğan, Türk Yabancılar Hukuku, s.27.

¹⁸¹ Doğan, Türk Yabancılar Hukuku, s.28.

¹⁸² Çelikel /Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.63.

açılmasıdır¹⁸³. Uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin hüküm Anayasamızın “Yargı Yolu” başlıklı 125’inci maddesinde; “*Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde bunlardan doğan uyuşmazlıkların milli veya milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi öngörülebilir. Milletlerarası tahkime ancak yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için gidilebilir.*” denmektedir.

3.2. Yabancı Yatırımcının Amaçları ve Yatırım Yapacağı Ülkede Aradığı Şartlar

Yabancı sermaye yatırımcısının bir ülkeye yatırım yaparken hedeflediği amaçlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir¹⁸⁴:

- “*Kar sağlamak.*”
- “*Kalkınmakta olan ülke piyasasına girerek*” bu piyasaya hâkim olmak.
- Kalkınmakta olan ülkedeki, hammaddelerin kontrolünü sağlayarak ve bunları işleyerek dünya piyasasına ihraç etmek.

Ayrıca, yabancı yatırımcı yatırım yapacağı ülkede belirli koşulların gerçekleşmesini bekler. Bu koşullar¹⁸⁵;

- Ekonomik, siyasi ve mali konularda istikrar,
- Hükümetlerin yabancı sermaye ile özel girişimler hakkındaki olumlu politikaları,
- Ucuz işgücü,
- Dış ticaret rejiminin liberal olması,
- Hukuk ve yargı sisteminin güvenilirliği, benzeri koşullardır.

3.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Etkileri

Bugün bütün ülkeler, ekonomilerinde ihtiyaç duydukları kaynak ve yeni teknolojiler ile ülkelerinde üretim yapılması amacıyla yeni liberal hukuk düzenleri kabul ederek yabancı yatırımcılara kapılarını açmışlardır¹⁸⁶. Yatırımcılar tarafından ev sahibi

¹⁸³ Çelikel /Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.268.

¹⁸⁴ Çelikel / Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.229.

¹⁸⁵ Çelikel / Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.229.

¹⁸⁶ Çelikel / Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.229; Tiryakioğlu, Doğrudan Yatırımların Uluslararası Hukukta Korunması, s.241.

ülkelere yapılan bu yatırımların ise olumlu ve olumsuz yönde birtakım etkileri bulunmaktadır.

3.3.1. Olumlu Etkileri

3.3.1.1. Ekonominin Üretim Kapasitesinin Artması

Az gelişmiş ülkelerin sermaye birikimleri yetersizdir¹⁸⁷. Yabancı sermaye hem başlangıçta getirdiği sermaye ile hem de sonrasında elde ettiği karları yeniden yatırarak, gittiği ülkenin üretim kabiliyetini artırır¹⁸⁸.

3.3.1.2. Yeni Teknoloji ve Yönetim Bilgisi Getirme

Ev sahibi ülkeler, yabancı işletmelerden kendi ülkelerinde AR-GE faaliyetleri gerçekleştirmelerini ve yerli personeli modern teknoloji ve işletmecilik alanlarında eğitmelerini isterler¹⁸⁹. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile yeni ve ileri teknolojilerin ev sahibi ülkeye transferi, emeğin daha nitelikli hale gelmesi ve ihracatın artması gibi olumlu sonuçlar yaratabilir¹⁹⁰.

3.3.1.3. Döviz Girişi Sağlama

Yabancı sermayenin getirdiği dövizler “uzun dönemde ithalatı ikame edici ve ihracatı arttırıcı” etkiler oluşturarak ev sahibi ülkenin “ödemeler dengesini” düzeltmeye yardımcı bulunur¹⁹¹. Bir yandan da sonrasında “yurt dışına yapılan kar transferleri” ödemeler dengesini olumsuz etkiler¹⁹². Bu durum karşısında, ev sahibi ülkeler genellikle yabancı sermayeli şirketlerin kar transferini kısıtlama yoluna giderek bu karları tekrar yatırıma yönelik kullanmalarını istemektedirler¹⁹³.

¹⁸⁷ Seyidoğlu, Halil, Uluslararası İktisat Teori ve Politika Uygulaması, 15. bs., İstanbul, Güzem Can Yayınları, 2003, s.729.

¹⁸⁸ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.729.

¹⁸⁹ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.729; Dündar, Efe, “Uluslararası Ticaret Hukukunda Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Çok Uluslu Şirketlerin İncelemesi”, Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, Y. 11, S.41 (Ocak 2014), s. 277.

¹⁹⁰ Gedikli, Ayfer, “Çok Uluslu Şirketler ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınması Üzerine Etkileri”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Y.6, S. 1 (Haziran 2011), s.131-132; Açıkalm, Sezgin / Ünal, Seyfettin, Doğrudan Yatırımlar ve Portföy Yatırımları, s.53.

¹⁹¹ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.729; Dündar, “Uluslararası Ticaret Hukukunda Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Çok Uluslu Şirketlerin İncelemesi”, s.277.

¹⁹² Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.729.

¹⁹³ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.729.

3.3.1.4. İhracatı Arttırma

Az gelişmiş ülkeler, yabancı sermayeli işletmelerin ihracata yönelik üretim faaliyetlerinde bulunmalarını önemserler¹⁹⁴. Çünkü, yabancı firmaların bu konuda deneyimleri ve dünyaya yayılmış “*satış ve pazarlama örgütleri*” bulunmaktadır.

3.3.1.5. Rekabet ve Dinamizm

Yerli sanayinin tekelci bir konumda bulunması halinde, ülkeye gelen yabancı sermayeli yeni firmaların piyasaya girmesiyle bu tekelcilik kırılarak üretim genişler ve fiyatlar düşer¹⁹⁵. Burada dikkat edilmesi gereken husus, yerel firmaların üretimde başarısız olarak piyasadan tamamen dışlanmalarının önlenilmesidir¹⁹⁶.

3.3.1.6. İstihdam Yaratma

Yabancı sermaye yatırımları sayesinde yaratılan yeni iş imkanları, ev sahibi ülkede işsizlik sorununu çözmeye yardımcı olabilmektedir¹⁹⁷.

3.3.1.7. Vergi Geliri Sağlama

Yabancı sermayeli kuruluşlar sağladıkları karlarla orantılı olarak yerel hükümetler açısından bir vergi kaynağı oluşturmaktadırlar¹⁹⁸. Yabancı sermayenin ödediği bu vergiler de ev sahibi ülkenin gelir kaynaklarından birisidir ve istihdam artışı ile üretim verimliliğinin artmasını sağlayarak gayri safi milli hasılayı arttırıcı etkide bulunurlar¹⁹⁹.

3.3.2. Olumsuz Etkileri

3.3.2.1. Ekonomi Üzerinde Yabancı Denetimin Artması

Yabancı sermaye yatırımlarının ana özelliği, işletmenin yönetimi üzerinde dolaysız bir denetiminin olmasıdır. Bir plana bağlı olmaksızın kabul edilen yabancı

¹⁹⁴ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.729.

¹⁹⁵ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.730.

¹⁹⁶ Gedikli, “Çok Uluslu Şirketler ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar”, s.132.

¹⁹⁷ Tüm, Kayahan, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Devlet, Özel Sektör ve Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü”, Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, Y.20, S.2 (Aralık 2006), s.64.

¹⁹⁸ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.730.

¹⁹⁹ Batmaz, Nihat / Tekeli, Sevinç, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Türkiye Örneği(1996-2006), Denizli, Ekin Yayınları, 2009, s.41.

sermaye ana sektörleri ele geçirebilir ve böylelikle ekonomiyi denetim altına alabilir²⁰⁰. Bu durum, ülkenin ekonomik ve siyasal bağımsızlığını tehlikeye atar ve belirli amaçlara yönelik para, maliye ve dış ticaret politikaları uygulama özgürlüğü ortadan kalkabilir, “bağımsız bir sanayileşme politikası” izlenemez²⁰¹. Siyasi kurumların ise yabancı etkisi altında kalarak bağımsızlığını yitirme tehlikesi doğar²⁰².

3.3.2.2. Ekonomik Bütünlüğün Bozulması

Yabancı sermayeli işletmelerde gelişmiş üretim teknikleri uygulanırken yerli işletmelerin “geleneksel üretim” yapısını sürdürmesi durumunda ekonomide ikiye bölünmüş bir yapı ortaya çıkar²⁰³.

3.3.2.3. Dış Ticaret Kısıtlamalarının Aşılması

Yabancı sermaye yatırımları, “gümrük tarifeleri ve ithalat yasakları” benzeri koruyucu tedbirlerin ortadan kalkmasına neden olabilir²⁰⁴. Dış ticaret kısıtlamaları koruyucu amaçları sağlamak üzere konurlar. Halbuki, yabancı sermaye yatırımları dolayısıyla üretimler yurt içinde yapıldığından tüketim kısıtlaması mümkün olmaz ve üretim de tamamen ulusal bir özellik göstermez²⁰⁵. Çünkü, yabancı sermaye çoğu kez gitmiş olduğu ülkede üretimin en son aşamasını gerçekleştirir, hammadde ve yarı işlenmiş ürünler ithalat yoluyla yabancı şirket merkezinin bulunduğu ülkeden karşılanır²⁰⁶.

3.3.2.4. Yerli Şirketler Karşısında Haksız Rekabet Üstünlüğü

Yabancı sermayeli şirketler sahip oldukları dev sermaye, ileri düzeyde “teknoloji ve yöneticilik bilgisi” gibi unsurlar ile küçük ölçekli yerli şirketlere nazaran büyük bir haksız rekabet üstünlüğü sağlar²⁰⁷. Bu durum, yerli girişimcilerin endüstriyi terk etmesine neden olur ve böylece yabancı şirketler yerli ekonomide tekel haline gelir²⁰⁸.

²⁰⁰ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.730; Batmaz / Tekeli, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri, s.49.

²⁰¹ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.730.

²⁰² Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.730.

²⁰³ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.730.

²⁰⁴ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.730.

²⁰⁵ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.730.

²⁰⁶ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.730.

²⁰⁷ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.731.

²⁰⁸ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.731.

3.3.2.5. Döviz Giderlerini Arttırıcı Etki

Yabancı şirketler genellikle hammaddeleri yerli kaynaklardan değil de yurt dışındaki ana merkezlerden temin etmekte ve yaptıkları kar transferleri ile ödemeler bilançosu üzerinde negatif etki oluşturmaktadırlar²⁰⁹.

3.3.2.6. İhracatı Kısıtlama

Çok uluslu şirketler yabancı ülkede şube açtığıında, bu şubelerin ihracat yoluyla kendiyile rekabette olmasına çoğunlukla müsaade etmezler. Bu nedenle, ana ülkenin piyasasına veya onun denetimindeki üçüncü ülkelere ihracat yasakları koyarlar²¹⁰. Sonuç olarak, ev sahibi ülkede ihracat imkanları azaltılmış olur.

3.3.2.7. Kültürel Değişiklik

Yabancı yatırımcılar, hedeflerine hızlıca ulaşabilmek için yatırım yaptıkları ülkelerde tüketime dayalı bir toplum oluşturmaya çalışmaktadır²¹¹. Bu doğrultuda, Dünyadaki büyük firmalar tarafından üretilen ürünler reklamlar, promosyonlar gibi araçlarla insanlara sunularak gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki tüketim alışkanlıkları değiştirilmektedir²¹². Değişen tüketim alışkanlıkları da insanların yaşam şekillerini, tükettikleri mal ve hizmet çeşitlerini gitgide birbirine yaklaştırmaya başlamıştır²¹³.

3.3.2.8. Teknolojik Bağımlılık

Yabancı işletmeler AR-GE çalışmalarını ana merkezlerinde gerçekleştirirler²¹⁴. Ev sahibi ülkelerin bu araştırma faaliyetlerine katılmamaları veya dışında tutulmaları, yeni teknikleri yurtdışından ithal etmek mecburiyeti doğurur²¹⁵. Bu da teknolojik bağımlılığın artmasına yol açar. Ayrıca, ev sahibi ülkenin belirli teknolojileri kullanma

²⁰⁹ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.731; Batmaz / Tekeli, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri, s.49.

²¹⁰ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.731.

²¹¹ Mucuk, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, s.40.

²¹² Mucuk, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, s.40-41.

²¹³ Mucuk, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, s.41.

²¹⁴ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.731.

²¹⁵ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.731.

zorunluluğu ortaya çıkar²¹⁶. Bu durum ise, sanayileşme ve ulusal teknolojideki gelişmeyi olumsuz etkileyebilir²¹⁷.

3.4. Türkiye’de Yabancı Sermaye Hakkındaki Görüşler

Öncelikle belirtmek gerekir ki, 1923 yılında gerçekleşen İzmir İktisat Kongresi’nde Atatürk “...*kanunlarımıza bağlı olmak şartıyla yabancı sermayelerine gereken güvenceyi vermeye her zaman hazırız...*” diyerek yabancı sermaye hakkındaki görüşlerini belirtmiştir.

Yabancı sermaye hakkındaki olumlu ve olumsuz görüşlere pratik açıdan bakarsak her iki görüşe de hak verecek pek çok örnek bulunabilir. Ülkemizde, yabancı sermayeye karşı, verilmiş olan kapitülasyonlar ve geçmişte yaşanan kötü tecrübeler nedeniyle tepki duyulmaktadır²¹⁸. Yabancı sermayenin amacının sömürü olduğu ve ülkemizde yabancı sermayeye yer verilmemesi gerektiğini ileri sürenler bulunmaktadır²¹⁹. Diğer yandan, yabancı sermayenin gelişmekte olan bir ülke olan ve sermaye ihtiyacı olan ülkemizde sanayileşme ve gelişmişlik düzeyini yükseltmede önemli bir etken olduğunu söyleyen yazarlar da mevcuttur²²⁰.

Avrupa, Ortadoğu ve Orta Asya arasında yer alan özel “*jeopolitik konumu ve Dünya merkezlerine yakınlığı*” ile bulunduğu bölgede bir merkez niteliğinde olan ülkemiz; geniş iç pazarı, eğitilmiş işgücü gibi özelliklerine rağmen doğrudan yabancı yatırımlar alanında şimdiye değin kendisinden istenen performansı sergileyememiştir²²¹. Bu durumun önüne geçmek için gelişmekte olan ülkelerde, kaynak açığını kapatmada ve özellikle borç yükünü azaltmada anahtar rolü olan doğrudan yabancı yatırımların; “*teknoloji, istihdam, know-how, pazarlama ve ihracat imkanları*” benzeri yararlarının en üst düzeye çıkarılabilmesi için, ülke çıkarları ile yatırımcı çıkarları arasında makul bir denge sağlanmalı ve bu yönde stratejik politikalar izlenmelidir²²².

²¹⁶ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.731; Aytekin Koç, Günay, “Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Belirleyicileri ve Ekonomik Etkileri”, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Y.8, S.15 (Ocak 2019), s.271.

²¹⁷ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.731; Aytekin Koç, “Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Belirleyicileri”, s.271.

²¹⁸ Ganiyeva, “Türk ve Kazak Hukukunda Yabancı Sermayeli Şirketler”, s.32.

²¹⁹ Ganiyeva, “Türk ve Kazak Hukukunda Yabancı Sermayeli Şirketler”, s.32.

²²⁰ Ganiyeva, “Türk ve Kazak Hukukunda Yabancı Sermayeli Şirketler”, s.32.

²²¹ Kumkale, Rüknettin, *Yabancı Sermayeli Şirketler*, 2.bsk., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2003, s.21.

²²² Kumkale, *Yabancı Sermaye*, s.21.

Doğrudan yabancı yatırımlar üretkenliği arttırabilir, araştırma ve geliştirmeye yapılan yatırım miktarını yükseltebilir ve ev sahibi ülkelerde daha yüksek ücretli ve istikrarlı işleri oluşturabilir²²³. Fakat “*bu faydalar garanti edilmez*” ve bütün doğrudan yabancı yatırımların benzer etkisi bulunmaz²²⁴. Bu sebeple ev sahibi hükümetler, doğrudan yabancı yatırımlardan elde ettikleri kazancı maksimize etmek için doğru politikalar uygulamalıdır²²⁵.

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarını sağlayabilmek için milli gelirlerinin ciddi bir bölümünü yatırıma ayırmaları gerekmektedir²²⁶. Yatırım ise tasarruflarla sağlanır. Bu ülkelerde, kişi başına düşen gelirin azlığı nedeniyle tasarruf oranı da az olmaktadır²²⁷. Kişiler, kazandıklarının çoğunu geçinmek için harcamaktadırlar. Bu nedenle, yatırımlar arttırılmamakta, ekonomik büyüme sağlanamamaktadır. Ekonomik kalkınmayı sağlamak için iki yol vardır. Bunlardan biri dış borçlanma ve dış yardım iken diğeri ise yabancı sermaye yatırımlarıdır²²⁸. Dış borçlanma ile ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği zordur çünkü borçların geri ödenmesi (ana para artı faiz) söz konusudur²²⁹. Bunun yanında, yabancı sermaye yatırımlarının durumu farklılık gösterir.

“*Doğrudan yabancı sermaye yatırımları*”, gelişmekte olan ülkeler açısından mühim bir sermaye kaynağıdır²³⁰. Pek çok ülke, doğrudan yatırımları özendirmek suretiyle ekonomilerini ilerletme politikası izlemektedir²³¹.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde temel hedef ekonomik büyümeyi gerçekleştirmektir²³². Kaynakları yetersiz olan bu ülkelerin, dış borçla yatırım yapması çok pahalı iken yabancı sermayenin getireceği “*teknoloji, know-how, modern işletme ve pazarlama*” yöntemleri dikkate alındığında, önemi anlaşılır²³³.

²²³ Özata, Türkiye’de ve Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s. xii.

²²⁴ Özata, Türkiye’de ve Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s. xii.

²²⁵ Özata, Türkiye’de ve Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s. xii.

²²⁶ Yavan / Kara “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.19.

²²⁷ Yavan / Kara “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.20.

²²⁸ Yavan / Kara “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.20.

²²⁹ Yavan / Kara “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, s.20.

²³⁰ Erdoğan, Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, s.3.

²³¹ Erdoğan, Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, s.70.

²³² Çetinkaya, Murat, “Türk Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımının Önemi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y.13, S.11, (Şubat 2004), s. 241.

²³³ Çetinkaya, “Türk Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı”, s.24.

Doğrudan yabancı yatırımların sermaye, bilgi ve teknoloji transferine olanak sağlayarak ev sahibi ülkede üretim düzeyi, ücretler, yoksulluk oranları üzerinde olumlu etkiler meydana getireceği neo liberal yaklaşımlarla savunulmaktadır²³⁴. Buna karşın, dışa kapalı ekonomik anlayışı savunanlar, yabancı yatırımlar aracılığıyla yatırımcıların ülke meselelerine daha kolay müdahale edeceklerini, kültürel bir değişimin gerçekleşebileceğini, teknolojik bağımlılık yaratılabileceğini, çevre kirliliğinin artabileceğini ve ulusal sermaye ile ulusal malların göz ardı edilebileceğini ileri sürmektedirler²³⁵. Ancak genel olarak ülkeler, doğrudan yabancı yatırımların olumlu yönlerini baz alarak bu yatırımları kendilerine çekmeye çalışmaktadır²³⁶.

Yabancı sermaye ile ilgili olarak yukarıda değinilen çeşitli görüşleri dikkate alarak ülkeye yabancı sermaye çekilmesi için yararlı olabilecek tedbirler aşağıdaki şekilde belirtilebilir²³⁷:

- Fiyat istikrarını sağlamak amacıyla para ve maliye politikaları düzenlenmelidir.
- Yenilikler devlet tarafından desteklenmeli ve icatlar, patentler aracılığıyla koruma altına alınmalıdır.
- Yabancı yatırımların, yerli firmaların ülke içinde gösterdikleri faaliyetleri göstermelerini sağlayacak hukuki düzenlemeler yapılmalıdır.
- Bürokratik ve idari işlemlerin seviyesi ve maliyetleri rekabet halindeki ülkelerin düzeyine çekilebilmelidir.
- Ülke içinde sosyal barış ve huzur ortamı sağlanmalıdır.
- Mali, finansal ve düzenleyici teşviklere ağırlık verilmelidir.
- Ülkenin altyapı hizmetleri ülke bütününe yayılmalı ve yabancı yatırımların lokasyon alanı büyütülmelidir.
- Siyasi irade değişse bile orta ve uzun vadeli ekonomik hedefler ile bu hedeflerin başlıca araçları belirlenmelidir.
- Dışa kapalı işletmeler yabancı ortaklıklar hususunda desteklenmelidir.

Ülkemize yapılacak doğrudan yabancı yatırımlar, 17.06.2003 tarihinden itibaren “4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” ile düzenlenmektedir. Türkiye’ye

²³⁴ Mucuk, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, s.153.

²³⁵ Mucuk, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, s.153.

²³⁶ Mucuk, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, s.154.

²³⁷ Mucuk, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, s.155.

gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bu konuda liberal bir kanun düzenlemesinin varlığına rağmen rakip ülkeler ile kıyaslandığında, yeterli değildir. Bu durum da yabancı sermayenin yalnızca kanun düzenlemeleri ile ülkeye çekilemeyeceğinin bir göstergesidir. Türkiye’deki yabancı sermayenin sorunlarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür²³⁸:

- Yabancı yatırımcıların siyasi ve ekonomik yapıya yeterli ölçüde güvenmemeleri,
- Vergi oranlarının yüksek oluşu,
- Mali sistemin özel sektöre yeteri kadar yardımda bulunamaması,
- Bürokrasi,
- Kayıt dışı ekonomi ve korsan üretim.

Değinen bu sorunların ortadan kaldırılması için alınması gereken tedbirler ise aşağıdaki şekilde belirtilebilir²³⁹:

- “*Etkin ticaret politikalarının*” uygulanması,
- “*Gümrük tarifelerinde*” değişiklik olması,
- AR-GE yatırımlarının ve teknoloji alt yapısının yeterli hale getirilmesi,
- Girdiler üzerindeki yüksek vergilerin düşürülmesi,
- Eğitim ve öğretim ile vasıflı iş gücünün arttırılması,
- Yabancı yatırımcıların mülkiyet haklarının korunması,
- Kayıt dışı ekonomiyi makul seviyeye çekecek politikalar geliştirilmesi.

4. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Açısından Çok Uluslu Şirketler

4.1. Genel Olarak

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını, dolaylı yatırımlardan ayıran önemli bir faktör doğrudan yatırımların genellikle çok uluslu şirketlerce gerçekleştirilmesidir²⁴⁰. “*Çok uluslu şirketler*”, bir ana merkezi olan ve bu merkeze bağlı biçimde farklı ülkelerde üretim yapan şubeler ve bağlı birimler halinde yapılaşan, üretim faaliyetlerini küresel hale getirmiş olan dev kuruluşlardır²⁴¹.

²³⁸ Arıkan, Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, s.98.

²³⁹ Erdoğan, Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, s.349-350.

²⁴⁰ Çelikel /Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.226; Tiryakioğlu, Doğrudan Yatırımların Uluslararası Hukukta Korunması, s.240.

²⁴¹ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.731-732; Oran, İbrahim Bora, “Çok Uluslu Şirketler, Stratejileri ve Küreselleşmedeki Roller”, Journal Life Of Economics, Y.7, S.1 (Ocak 2020), s.3.

Bugünkü Dünyamızda küreselleşme denilen yeni bir dönem yaşanmaktadır. Küreselleşme, ülkelerin kendi kendilerine yeterli olamadığı, uluslararası ticaretin ve yatırımların önündeki engellerin kalktığı, “teknoloji, telekomünikasyon ve ulaştırma” alanlarındaki ilerlemeler yardımıyla dünyanın giderek küçüldüğü, kültürlerin birbirlerine yaklaştığı bir süreci ifade etmektedir²⁴². Küreselleşmenin yaygınlaşmasını sağlayan faktörler arasında, teknolojik gelişmeler, dünya ticaretinin gelişmesi, taşımacılık maliyetlerinin düşürülmesi ve en önemlisi de çok uluslu şirketler yer almaktadır²⁴³.

Çok uluslu şirketler, “dışarıda yeni bir şube kurulması, mevcut bir yerli şirketin satın alınması veya sermayesinin arttırılması yoluyla” yaygınlaşırlar²⁴⁴. Yabancı ülkede kurulan şirketin denetimini ellerinde bulundurmaları ise çok uluslu şirketlerin ayırıcı bir özelliğini oluşturmaktadır²⁴⁵. Çok uluslu şirketlerin merkezi şubelerin yönetimini denetler, dış ülkelerdeki şubeler ise elde ettikleri gelirleri ana merkeze transfer ederler²⁴⁶. Aynı anda birden çok ülkede üretim yaparak büyük bir sermaye ve teknoloji gücünü barındıran ÇUŞ’lar, çeşitli uyrukta “işçi, mühendis ve yönetici” de çalıştırırlar²⁴⁷. ÇUŞ’ların amacı ise, dünya üzerinde yaymış oldukları faaliyetlerinden maksimum kar sağlamaktadır²⁴⁸. Tarihi açıdan bakıldığında ise; ilk kez çok uluslulaşma Amerikan şirketlerinde görülmeye başlanmış ve çok uluslulaşmanın 2. Dünya Savaşı sonrası yaygınlaşması ile bu şirketleri Batı Avrupa ve Japon şirketleri izlemiştir²⁴⁹.

4.2. Çok Uluslu Şirketlerin Tarihsel Gelişimi

Çok uluslu şirketlerin tarihsel gelişimi 16. yüzyıla değin geriye götürülebilir²⁵⁰. Kişisel arayışlar neticesinde bulunan doğal kaynaklar ve tarım mahsullerinin sömürgeleştirme amacıyla kullanılması ile başlayan bu durum, 20. yüzyılda “çok uluslu şirket” kavramını oluşturmuştur²⁵¹. Çok uluslu şirketlerin oluşumunu Sanayi Devrimi ve

²⁴² Güner, Ümit / Yılmaz, Alper, “Çok Uluslu Şirketler Türkiye Ekonomisi İçin Tehdit Mi, Fırsat Mı?”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y.11, S. 26 (Nisan 2010), s. 197.

²⁴³ Kaymakçı, Oğuz, “Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler ve Türkiye’deki Yansımaları”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y.11, S. 1 (Mart 2013). s.229.

²⁴⁴ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.732.

²⁴⁵ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.732.

²⁴⁶ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.731; Oran, “Çok Uluslu Şirketleri, Stratejileri”, s.4.

²⁴⁷ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.732.

²⁴⁸ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.734-735.

²⁴⁹ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.732.

²⁵⁰ Oran, “Çok Uluslu Şirketler, Stratejileri”, s.4.

²⁵¹ Kaymakçı, “Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler”, s.227; Oran, “Çok Uluslu Şirketler, Stratejileri”, s.4.

sonrasındaki döneme dayandıran görüşler de bulunmaktadır²⁵². Bilhassa, İngiltere'nin sömürge ülkelerde yaptığı yatırımlar, yabancı sermaye yatırımlarının başlangıcı olarak değerlendirilebilir²⁵³. Sanayi Devrimi sonucunda sermaye birikimini sağlayan Batılı ülkelerde yer alan büyük şirketler, bu sermayeden en çok karı sağlayacak yatırım alanlarına yönelmişlerdir²⁵⁴. Bu dönemde, sömürge ve az gelişmiş ülkeler bu alanları teşkil etmiştir.

ÇUŞ'ların sayısı 1. Dünya Savaşından sonraki dönemde “*dış ticareti dengeleyici politikaların kaldırılması*” sonucunda artmıştır²⁵⁵. Sömürgecilik döneminde genellikle tarım ve madencilik alanlarına yatırım yapılırken; 1. Dünya Savaşı sonrası dönemde ise dış ülkelere özellikle otomobil sanayinde yatırım yapıldığı görülmüştür²⁵⁶. 1945-1970 yılları arasında çok uluslu şirketlerin dünya üzerinde yeni pazarlar ve üretici güçler aramaya başlaması nedeniyle küresel bir genişleme dönemi olmuştur²⁵⁷. 1980'lere geldiğinde ise, rekabetin hızla artması teknoloji transferinin de artmasına neden olmuştur²⁵⁸. 1990'lardan günümüze kadar olan dönemde, özellikle gelişmiş ülkeler ve firmaları arasında büyük ölçekli bir ticari rekabet ortamı oluşmuştur²⁵⁹.

4.3. Çokuluslulaşmanın Nedenleri

ÇUŞ'ların önemli bir özelliği faaliyetlerinin büyük bir bölümünü yurt dışında gerçekleştirmeleridir²⁶⁰. Bu durumun nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür²⁶¹:

- Eldeki mevcut karların değerlendirilmesini sağlayacak yeni yatırım alanları keşfetmek,
- Üretim maliyetlerinin düşmesini sağlayacak ucuz hammadde kaynakları bulmak,
- Üretilen malları tekel fiyatından satabilmek ve böylece daha fazla kar elde etmek,
- Gelişmiş batılı ülkelerde oluşan şirketler arası rekabet,

²⁵² Kaymakçı, “Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler”, s.227; Oran, “Çok Uluslu Şirketler, Stratejileri”, s.4.

²⁵³ Kaymakçı, “Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler”, s.227.

²⁵⁴ Kaymakçı, “Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler”, s.227.

²⁵⁵ Kaymakçı, “Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler”, s.227.

²⁵⁶ Kaymakçı, “Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler”, s.227.

²⁵⁷ Kaymakçı, “Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler”, s.228.

²⁵⁸ Kaymakçı, “Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler”, s.228.

²⁵⁹ Kaymakçı, “Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler”, s.228.

²⁶⁰ Güner / Yılmaz, “Çok Uluslu Şirketler”, s.198.

²⁶¹ Güner / Yılmaz, “Çok Uluslu Şirketler”, s.198.

- Dünya’da son dönemde pazar hacminin genişlemesi.

4.4. Çok Uluslu Şirketlerin Temel Özellikleri

Çok uluslu bir şirket, yabancı en az bir ülkede mal veya hizmet üretiminin sahibi olan veya kontrol eden kurumsal bir yapıdır²⁶². ÇUŞ’ların büyüklükleri ve dünya çapındaki faaliyetlerinin ana şirket merkezinden kontrol edilmesi, iki temel özelliğini oluşturmaktadır²⁶³. ÇUŞ’ların yaptıkları faaliyetler ise; mal ve hizmetlerin ithalat ve ihracatı, yabancı bir ülkede yatırım yapmak, dış ülkelerde lisans alım-satımı, yabancı bir ülkedeki yerel bir üretici ile lisans sözleşmesi yapmak olarak sıralanabilir²⁶⁴.

Çok uluslu şirketlerin temel özellikleri şu şekilde belirtilebilir²⁶⁵:

- ÇUŞ’lar genellikle, doğrudan yabancı yatırım yapma ya da yerel işletmeler edinme, çeşitli ülkelerde yan kuruluşlar ve şubeler açma gibi yollara başvururlar.
- ÇUŞ’ların merkezi, nihai karar noktasında tek yetkilidir.
- ÇUŞ’lar maksimum kar elde etmek amacıyla dünya çapında üretimde bulunurken profesyonel satış ve pazarlama faaliyetleri gerçekleştirmektedirler.
- Ekonomik ve teknik güçleri, hızlı bilgi iletimi ve sınır ötesi transferleri için finansman imkanları sayesinde, ÇUŞ’lar dünyada daha fazla rekabet etme gücüne sahiptir.
- ÇUŞ’lar ekonomik ve teknik gücü veya üretim avantajları sayesinde bazı sektörlerde tekel konumuna gelir.

4.5. Çok Uluslu Şirketlerin Ev Sahibi Ülkeler Üzerinde Yarattığı Etkiler

Çok uluslu şirketler ev sahibi gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler yaratmaktadırlar. Bu etkilerin, ülkemiz üzerinde de sonuçlarını gösterme ihtimali olduğundan konu aşağıda başlıklar halinde ele alınmıştır.

²⁶² Özata, Türkiye’de ve Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.9.

²⁶³ Özata, Türkiye’de ve Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.9.

²⁶⁴ Özata, Türkiye’de ve Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.9.

²⁶⁵ Özata, Türkiye’de ve Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar, s.9.

4.5.1. Çok Uluslu Şirketlerin Olumlu Etkileri

Çok uluslu şirketlerin olumlu etkileri şu şekilde belirtilebilir²⁶⁶:

- ÇUŞ'lar gelişen ülkelerin yatırım kaynağına ulaşmalarını kolaylaştırırlar.
- Ev sahibi ülke, ülkeye giriş yapan sermaye sayesinde istihdam olanaklarını artırarak işsizliği belli bir oranda azaltır.
- ÇUŞ'lar gerçekleştirdikleri teknoloji transferi ile yalnızca üretime değil ekonominin tüm faaliyetlerine yayılarak ülke gelişmesine katkıda bulunur.
- ÇUŞ'ların gelişen ülkelerde ödemeler dengesi üzerindeki etkisi ithalat ve ihracat bakımından farklılık göstermektedir. Şirketlerin yaptıkları tüm ihracatlar ödemeler dengesi üzerinde olumlu etki yaratırken; ithalatlar ise olumsuz etki yaratmaktadır.
- ÇUŞ'lar ev sahibi ülkede işe aldığı çalışanları eğitir ve bu çalışanlara teknik bilgi ve beceri kazandırır.
- Gelişmekte olan ülkelerde yapılan yatırımların, milli gelir ve ekonomik büyüme bakımından olumlu etkileri görülmektedir.

4.5.2. Çok Uluslu Şirketlerin Olumsuz Etkileri

Çok uluslu şirketlerin olumsuz etkileri şu şekilde belirtilebilir²⁶⁷:

- ÇUŞ'lar ev sahibi ülkenin temel ekonomik kaynaklarını denetim altına alabilir.
- ÇUŞ'lar devletin politik işlerine karşarak siyasi baskı uygulayabilmektedirler.
- ÇUŞ'lar aralarında yaptıkları anlaşmalar ile piyasada fiyat belirleme ve pazar bölüşümü yoluna gidebilmektedirler. Böylece tekel oluşturarak karı maksimize etmeye çalışabilirler.
- ÇUŞ'lar küçük ölçekli yerel şirketler karşısında ezici olabilir ve haksız rekabet oluşturabilirler. Bu durum da yerel şirketlerin piyasa dışına itilmesine yol açabilir.
- ÇUŞ'ların, emrindeki parasal fonların belirli oranlarını bir ülkeden diğerine geçirerek mali krizler yaratabilme güçleri vardır.

²⁶⁶ Çam, Esat, "Çok Uluslu Şirketler ve Gelişen Ülkeler", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Y.79, S.1-4 (Ekim 2011), s.106-108; Güner / Yılmaz, "Çok Uluslu Şirketler", s.198; MÜSİAD, Doğrudan Yabancı Yatırımların Yerli Şirketler Üzerine Etkileri, İstanbul, 2014, s. 42-43.

²⁶⁷ Kaymakçı, "Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler", s.229; Çam, "Çok Uluslu Şirketler ve Gelişen Ülkeler", s.109-111; MÜSİAD, Doğrudan Yabancı Yatırımların Yerli Şirketler Üzerine Etkileri, s.88.

4.6. Çok Uluslu Şirketlerin Ülkelere Giriş Yolları

ÇUŞ'lar değişik yollarla farklı ülkelere giriş yapabilmektedir. Bu yollara aşağıda değinilmiştir.

4.6.1. İhracat Faaliyetleri

Yerel işletmelerin de ihracat türünden faaliyetleri bulunmaktadır. Bu kapsamda, bir işletmenin ülke içerisinde ürettiği malulleri ülke dışında pazarlaması o işletmenin çokuluslu olduğu anlamına gelmez²⁶⁸. Uluslararası işletmelerde gerçekleşen önemli gelişmeler sonucunda ihracat faaliyetleri önemini, büyük oranda ülke dışı üretim benzeri daha gelişmiş sistemlere bırakmıştır²⁶⁹.

4.6.2. Pay Senedi Yatırımı

Hukuki bir engel bulunmadıkça, “bir işletmenin diğer bir ülkedeki işletme veya devlet kuruluşuna ait pay senetlerini satın alması”dır²⁷⁰. ÇUŞ'lar diğer ülkelerdeki başarılı olarak bilinen ve kar eden şirketlere ortak olarak bu sayede hem o ülkedeki gelişmelerden haberdar olma hem de kendisine gelecek yatırımlarda destek olacak güvenilir bir işletme bulma imkanına sahip olmayı amaçlamaktadırlar²⁷¹.

4.6.3. Lisans Anlaşması

Yönetim faaliyeti gerektirmeden yabancı ülke pazarına girme yollarında en çok tercih edilen yoldur. Doğrudan yatırımın imkânsız ya da göreceli olduğu hallerde lisans anlaşmaları işletmeler açısından cazip olmaktadır²⁷². Teknoloji transferini içermesi nedeniyle çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerin tercih ettiği görülmektedir²⁷³.

²⁶⁸ Serinkan, Celalettin / Bağcı, Zübeyir, “Çok Uluslu İşletmelerin Faaliyet Şekilleri ve Organizasyon Yapıları”, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Y.1, S.2 (Aralık 2012), s.98.

²⁶⁹ Serinkan / Bağcı, “Çok Uluslu İşletmelerin Faaliyet Şekilleri”, s.98; Özalp, İnan / Haşit, Gürkan / Şakar, Nurhan, “Çok Uluslu İşletmelerin Yabancı Ülkeye Giriş Yollarından Biri Olan Joint Venture’in Analiz Edilmesi ve TUSAŞ A.Ş.’de Yapılan Bir Araştırma”, Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y.29, S.1-2 (Haziran 1993), s.206.

²⁷⁰ Özalp / Haşit / Şakar, “Çok Uluslu İşletmelerin Yabancı Ülkeye Giriş Yollarından Biri Olan Joint Venture’in Analiz Edilmesi”, s.206.

²⁷¹ Serinkan / Bağcı, “Çok Uluslu İşletmelerin Faaliyet Şekilleri”, s.98; Özalp / Haşit / Şakar, “Çok Uluslu İşletmelerin Yabancı Ülkeye Giriş Yollarından Biri Olan Joint Venture’in Analiz Edilmesi”, s.206.

²⁷² Serinkan / Bağcı, “Çok Uluslu İşletmelerin Faaliyet Şekilleri”, s.99; Özalp / Haşit / Şakar, “Çok Uluslu İşletmelerin Yabancı Ülkeye Giriş Yollarından Biri Olan Joint Venture’in Analiz Edilmesi”, s.206.

²⁷³ Serinkan / Bağcı, “Çok Uluslu İşletmelerin Faaliyet Şekilleri”, s.99; Özalp / Haşit / Şakar, “Çok Uluslu İşletmelerin Yabancı Ülkeye Giriş Yollarından Biri Olan Joint Venture’in Analiz Edilmesi”, s.206.

4.6.4. Direkt (Doğrudan) Yatırım

İşletmelerin uluslararası faaliyetleri içerisinde yönetim faaliyetini gerektiren ülke dışı yatırımlardır. ÇUŞ'lar dış ülkelerde yönetim faaliyetlerini idame ettirebilecek yolları araştırmakta ve şube açma, ortak işletmeler kurma ve mevcut yerli işletmeleri satın alma gibi yolları tercih etmektedirler²⁷⁴.

4.7. Dünya'da ve Türkiye'de Çok Uluslu Şirketler

2. Dünya Savaşı'ndan itibaren hızla gelişen ÇUŞ'lar son yıllarda büyük atak yapmışlardır. Bu şirketlerin 1970'li yıllarda sayıları "7.000" civarlarındayken, 1992'de bu sayı "37.000" e erişmiştir. "Toplam dış yatırım stoku 1980'de 440 milyar dolar" düzeyindeyken, "1985'de 700 milyar dolar, 1990'da ise 2 trilyon dolara" yükselmiştir²⁷⁵.

Türkiye ekonomisinde, ÇUŞ yatırımları sayı ve yatırım hacmi bakımından tarihsel süreçte çoğunlukla artan bir ilerleyiş göstermiştir²⁷⁶. 2000'li yıllarda bu durum belirginleşerek ülkemizde "2009 yılında 8,4 milyar dolar seviyesinde" olan doğrudan yatırım miktarı, "2010 yılında 9 milyar dolar seviyesinde" seyretmiştir²⁷⁷. 2010 yılında yeniden artmaya başlayan yabancı yatırımlar, 2011 yılına gelindiğinde "15,7 milyar dolar" çizgisine ulaşmıştır²⁷⁸. 2011 yılı sonunda Türkiye'de "29.283 adet uluslararası sermayeli şirket" faaliyette bulunmuştur²⁷⁹. Yine, 2011 yılı sonunda dünyada gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar "1.5 trilyon dolar" düzeyindeyken, Türkiye'de ise "15.7 milyar dolar" seviyesinde gerçekleşmiştir²⁸⁰.

4.8. Çok Uluslu Şirketler Hakkında Görüşler

ÇUŞ'ların ev sahibi ülkede yaratabileceği olumlu ve olumsuz durumları dikkate alarak, bu şirketlerin faaliyetleri hakkındaki görüşleri ve tavsiyeleri belirtmekte fayda vardır. Ülkelerinde ÇUŞ'ların yatırım yapmasını amaçlayan ev sahibi ülkeler, "siyasal ve

²⁷⁴ Serinkan / Bağcı, "Çok Uluslu İşletmelerin Faaliyet Şekilleri", s.100; Özalp / Haşit / Şakar, "Çok Uluslu İşletmelerin Yabancı Ülkeye Giriş Yollarından Biri Olan Joint Venture'in Analiz Edilmesi", s.207.

²⁷⁵ Kaymakçı, "Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler", s.229-230.

²⁷⁶ Kaymakçı, "Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler", s.239.

²⁷⁷ Kaymakçı, "Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler", s.239.

²⁷⁸ Kaymakçı, "Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler", s.239.

²⁷⁹ Kaymakçı, "Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler", s.240.

²⁸⁰ Kaymakçı, "Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler", s.240.

makroekonomik alanlarda istikrar, ticaret ve yatırım rejimlerinin serbestleştirilmesi, taşımacılık ve haberleşme alt yapısını oluşturma, istikrarlı kurumsal yapı oluşturulması” gibi konularda düzenleme yapmaktadırlar²⁸¹. Bununla birlikte, sınırsız bir serbest yabancı sermaye politikası izlemenin ülke ekonomisi bakımından doğurabileceği ciddi olumsuz etkiler de dikkate alınmalıdır²⁸².

ÇUŞ’lar sahip oldukları dev üretim ve satış hacimleri sayesinde ev sahibi hükümetler ile olan ilişkilerinde çok büyük ekonomik ve sosyal güç elde ederler²⁸³. Çoğunlukla, piyasalarda monopolcü veya oligopolcü durumda bulunmaları da bu güçlerini sağlamlaştırır²⁸⁴. Böylece, ÇUŞ’lar fiyat ve karları piyasaların kaldırabildiği oranda yükseltmekte, diğer firmalarla anlaşarak piyasaları bölüştürmekte ve yeni firmaların piyasaya girişini engelleyerek rekabeti kısıtlayabilmektedirler²⁸⁵. Bu durum ise, bu şirketlerin faaliyet gösterdikleri ülke hükümetleri ile aralarında sık sık çıkar çatışmalarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır²⁸⁶. ÇUŞ’lara ev sahibi ülkelerde tepki duyulmasının bir sebebi de geleneksel olarak bu şirketlerin ülkenin siyasal egemenlik ve bağımsızlığını zedelediği düşüncesidir²⁸⁷. Arkalarındaki büyük ekonomik güç sayesinde tıpkı devlet içinde devlet konumuna gelebilen bu şirketlerin, ana merkezlerinin bağlı olduğu ülke hükümetleri de bu yolla ev sahibi ülke üzerinde siyasal baskı yapma imkânı sağlayabilmektedir²⁸⁸.

Küreselleşme ve serbest ticaret faaliyetleri sonucunda ÇUŞ’lar “*az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde*” ucuz işgücünden faydalanarak bu ülkelerin kaynaklarını sömürme ve doğa ve çevre üzerinde zarara sebep olma potansiyelindedirler²⁸⁹. Bu nedenle, ülke ekonomisine katkısı olan, örneğin yaratacağı katma değer yüksek olan, istihdam imkanları yaratan, ağırlıklı olarak ihracata yönelik üretim yapan, üretim teknolojisi ve yönetim bilgisi getiren çok uluslu şirketlere öncelik verilmelidir²⁹⁰. ÇUŞ

²⁸¹ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.744.

²⁸² Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.744.

²⁸³ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.735.

²⁸⁴ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.735.

²⁸⁵ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.735.

²⁸⁶ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.735.

²⁸⁷ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.740.

²⁸⁸ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.740.

²⁸⁹ Aktan, Coşkun Can / Vural, İstiklal Y., “Globalleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketler”, 2004, (Çevrimiçi) <http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktan-makale.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.01.2020), s.13.

²⁹⁰ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.744.

faaliyetlerinin ev sahibi ve ana ülkeler açısından daha fazla yarar sağlaması için bu şirketlerin sorumluluklarının açık olarak belirlenmesi ve bu durumun takibinin yapılması önemlidir²⁹¹.

Kısacası, asıl mesele yabancı sermayeli şirketin kısa süreli karlarından ne ölçüde vazgeçeceği ve içinde faaliyette bulunduğu toplumun sosyal ve ekonomik hedeflerine ne ölçüde katkıda bulunacağıdır²⁹².

²⁹¹ Aktan / Vural, “Globalleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketler”, s.13.

²⁹² Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, s.740.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDAKİ ŞİRKETLERİN YABANCI SERMAYELİ OLARAK KURULMASI

1. Genel Olarak

Türk hukukunda her çeşit iş kolu yabancı yatırımlara açıktır¹. Yabancı yatırımcı hangi alana yatırım yapıyorsa; o sektörü düzenleyen hukuk normları yabancı yatırıma ilişkin mevzuat ile birlikte uygulanır². Örneğin turizm, maden vb. sektörleri düzenleyen kanunlar yabancı yatırımları düzenleyen mevzuat ile birlikte değerlendirilir³.

Türkiye'ye yapılacak yabancı yatırımlar 17.06.2003 tarihli ve "4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu"yla düzenlenmektedir. Ayrıca bu konuyla ilgili 2003 tarihli "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği"⁴ kabul edilmiştir. DYYK uyarınca, yabancı yatırımcı kavramı tanımlanarak kapsamı belirlenmiş ve Türk Hukukunda yabancı yatırımcının hangi hukuksal yollar ile doğrudan yabancı yatırım yapabileceği açıklanmıştır. (DYYK m.2/a,b). Kanun gereğince yabancı yatırımcı, "Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım yapan;" yabancı ülke vatandaşı gerçek kişiler, "yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşları" ve "yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişiler" ile "uluslararası kuruluşlar", olarak kabul edilmiştir⁵. Doğrudan yabancı yatırım yapılabilecek hukuksal yollar ise; "yabancı yatırımcının Türkiye'de Türk ortaklığı kurması", "yabancı yatırımcının bir Türk ortaklığına hisse senetlerini satın alarak katılması" ve "yabancı ortaklığın Türkiye'de şube açarak yatırım yapması", şeklinde belirtilebilir. (DYYK m.2/b) Çalışma konum bakımından özellikle, yabancı yatırımcının Türkiye'de Türk ortaklığı kurarak doğrudan yabancı yatırım yapması halinin

¹ Çelikel /Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.227; Yılmaz, Lerzan, "4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun Getirdiği Yenilikler", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y.5, S.10 (Güz 2006), s.182.

² Çelikel /Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.227.

³ Çelikel /Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.227.

⁴ RG. 29.08.2003, S. 25214.

⁵ DYYK.m.2/a; "Yabancı yatırımcı: Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım yapan, 1) Yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişiler ile yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarını, 2) Yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişileri ve uluslararası kuruluşları, ifade eder."

incelenmesi gerekmektedir. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu⁶ (TTK) ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu⁷ (TBK) Türkiye’de kurulacak ortaklıklarda, ortakların vatandaşlığı bakımından herhangi bir sınırlama öngörmemiştir⁸. Bu nedenle, ülkemizde yalnızca yabancıların ortak olacağı bir ortaklığın kurulmasına engel yoktur⁹. Uygulamada, yabancı girişimciler yatırımlarını Türk ortaklarla birlikte yapmayı tercih etmektedirler¹⁰. Fakat, bazı iş kollarında faaliyette bulunacak ortaklıklar bakımından ise Türk ortağın bulunması şartı aranmaktadır¹¹. Yabancı yatırım ayrıca;

- Tek bir iş için ve süre ile kısıtlı olarak adi ortaklık kurulmak suretiyle yapılan joint venture ile,
- Her ortağın işin belirli bir bölümünü yapmayı taahhüt ettiği konsorsiyum yolu ile yapılan yatırımlar aracılığıyla da ülkeye giriş yapılabilir¹².

2. Yabancı Sermayeli Şirket Kavramı

Yabancı sermayeli şirket, Türkiye’de, Türk hukuk mevzuatı hükümleri gereğince kurulan Türk uyruklu fakat sermayesinin bir kısmı veya tamamı yabancı olan şirket demektir¹³. Ülkemizde, yabancı gerçek ve tüzel kişilerin şirket kurması yerli yatırımcılarla aynı kurallara tabidir¹⁴. “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği” nin 17. maddesi uyarınca; “*Yabancı yatırımcıların kurabilecekleri veya iştirak edebilecekleri şirketler, Türk Ticaret Kanunu’nda düzenlenen şirketler ile Borçlar Kanunu’nda düzenlenen adi şirketlerdir. Adi ortaklık, konsorsiyum, iş ortaklığı, ortak girişim gibi isimler altında sözleşmeye dayalı olarak kurulan ve Türk Ticaret Kanunu’nda düzenlenen şirketlerin belirgin niteliklerini taşımayan ortaklıklar, Kanun’un uygulanması bakımından adi şirket sayılırlar.*” Maddeden anlaşılacağı üzere, Türkiye’de yabancı yatırımcıların kurabilecekleri ya da iştirak edebilecekleri şirketleri; TTK’da düzenlenen kollektif, komandit, anonim, limited ve kooperatif şirketler ile TBK’da

⁶ R.G. 14.02.2011, S. 27846.

⁷ R.G. 04.02.2011, S. 27836.

⁸ Çelikel /Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.232.

⁹ Çelikel /Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.232.

¹⁰ Çelikel /Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.232.

¹¹ Çelikel /Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.232.

¹² Çelikel /Gelgel, Yabancılar Hukuku, s.232.

¹³ Turanlı, Hüsnü, “Yabancı Sermayeli Türk Şirketlerinin Taşınmaz Mülkiyeti ve Sınırlı Ayni Hak Edinimi”, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, Y.3, S. 2 (Ağustos 2018), s. 182.

¹⁴ T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye’de Şirket Kurmak, Ankara, 2019, s.12.

düzenlenen adi şirketler oluşturmaktadır. Bu nedenle, çalışmamda öncelikle yabancı yatırımcıların kurabilecekleri şirket türleri hakkında bilgi verilmiştir.

3. Yabancı Sermayeli Olarak Kurulabilecek Şirket Türleri ve Sınıflandırmaları

3.1. Şirketlerin Tanımı

Şirket, iki ya da daha çok kişinin mal veya emeklerini belli bir gayeyle birleştirerek oluşturdukları ortaklıktır¹⁵. Bu amaç her zaman ekonomik ve ticari olup başkaca bir amaç olamaz¹⁶. Şirketler kural olarak en az iki kişiden oluşmaktadır¹⁷. Öte yandan, anonim ve limited şirketin bir kişiyle kurulabilmesine olanak verilmiştir¹⁸. (TTK. m.338, f.1; TTK m.573, f.1) Şirketler kural olarak en az iki kişiyle kurulmakla beraber bu kişi sayısının üst sınırı bir istisna dışında yoktur¹⁹. İstisnai olarak, limited şirket en çok 50 ortağa sahip olabilir. (TTK. m.574, f.1) Şirketlere ortak olma bakımından Türk Medeni Kanunu (TMK)'nin ehliyet kuralları geçerlidir²⁰. Şirkete her ortak belirli bir sermaye getirme borcu taşımaktadır²¹. Kazanç sağlama ve bu kazancı paylaşma amacı şirketin esaslı bir unsurudur²².

3.2. Şirketlerin Sınıflandırılması

3.2.1. Düzenlendikleri Kanuna Göre Şirketler

3.2.1.1. Türk Borçlar Kanunu

TBK'nın 620 ila 645. maddeleri arasında yer alan şirket adi şirkettir²³. Adi şirket kuruluşunun basit olması ve ortaklara sağladığı imkanların fazlalığı nedeniyle uygulamada sık karşılaşılan bir şirkettir²⁴.

¹⁵ Bilgili, Fatih / Demirkapı, Ertan, Şirketler Hukuku, 9. bsk., Bursa, Dora Yayıncılık, 2013, s.2; Çebi, Hakan, Şirketler Hukuku, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2020, s.39.

¹⁶ Pulaşlı, Hasan, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, 6. bsk., Ankara, Adalet Yayınevi, 2020, s.4; Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.2; Çebi, Şirketler, s.40.

¹⁷ Çelik, Aytekin, Ticaret Hukuku, Güncellenmiş 10. bsk., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2020, s. 103; Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.2; Çebi, Şirketler, s.39.

¹⁸ Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.5; Çebi, Şirketler, s.39; Çelik, Ticaret Hukuku, s.103.

¹⁹ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.2; Çebi, Şirketler, s.39.

²⁰ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.3.

²¹ Çebi, Şirketler, s.40.

²² Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.6; Çebi, Şirketler, s.40.

²³ Çebi, Şirketler, s.41; Çetiner, Selma / Bozkurt Yüksel / Armağan, Ebru, Ticari İşletme ve Şirketler Hukuku, Gözden Geçirilmiş 4. bsk., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2017, s.245.

²⁴ Çebi, Şirketler, s.41.

3.2.1.2. Türk Ticaret Kanunu

TTK'nın 124. maddesi uyarınca ticaret şirketleri; “kollektif, komandit, anonim, limited ve kooperatif” şirketlerdir²⁵. Bir ticaret şirketi olan kooperatif şirketler ise Kooperatifler Kanunu'nda düzenlenmektedir²⁶. Ticaret şirketlerinde sınırlı sayı ilkesi geçerli olduğundan kanunda sayılan bu şirketlerin haricinde bir ticaret şirketi kurulması olanaklı değildir²⁷.

3.2.1.3. Özel Kanunlarda Düzenlemeler

Özel kanunlarda düzenlenen şirketler faaliyet konuları ve sahip oldukları önem nedeniyle ayrı kanunlarda düzenlenmişlerdir²⁸. Bu şirketlere, kooperatif şirketler, bankalar, sigorta şirketleri gibi şirketler örnek verebilir²⁹.

3.2.2. Tüzel Kişiliğe Sahip Olma Bakımından Şirketler

3.2.2.1. Tüzel Kişiliğe Sahip Şirketler

Tüm ticaret ortaklıkları (TTK.m.124), tüzel kişiliğe sahiptir³⁰. Özel kanunlarla düzenlenen şirketler de çoğunlukla tüzel kişiliğe sahip bulunmaktadırlar. Örneğin, “bankalar, sigorta şirketleri, yatırım ortaklıkları” anonim şirket olarak tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleridir³¹.

3.2.2.2. Tüzel Kişiliğe Sahip Olmayan Şirketler

Adi ortaklığın tüzel kişiliği yoktur³².

²⁵ Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.7; Çetiner / Bozkurt Yüksel, Ticari İşletme ve Şirketler, s.245.

²⁶ Çetiner / Bozkurt Yüksel, Ticari İşletme ve Şirketler, s.245.

²⁷ Çebi, Şirketler, s.41.

²⁸ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.14; Çetiner / Bozkurt Yüksel, Ticari İşletme ve Şirketler, s.246.

²⁹ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.14; Çetiner / Bozkurt Yüksel, Ticari İşletme ve Şirketler, s.246.

³⁰ Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.6; Çetiner / Bozkurt Yüksel, Ticari İşletme ve Şirketler, s.246.

³¹ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.14.

³² Bahtiyar, Mehmet, Ortaklıklar Hukuku, 14. bs., İstanbul, Beta Yayıncılık, 2020, s.3; Çetiner / Bozkurt Yüksel, Ticari İşletme ve Şirketler, s.246.

3.2.3. Kişi (Şahıs)-Sermaye Şirketi Olma Bakımından Şirketler

3.2.3.1. Kişi (Şahıs) Şirketleri

Adi şirket ile kollektif ve adi komandit şirketler kişi(şahıs) şirketleridir³³. Bu ortaklıklarda ortakların kimliği önem taşımakta ve bu nedenle ortaklar şirketin faaliyetine bizzat katılmakta, idare ve temsilinde görev ve yetki sahibi olmakta, kural olarak kararlar oybirliği ile alınmaktadır³⁴.

3.2.3.2. Sermaye Şirketleri

Anonim, limited ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler sermaye şirketleridir³⁵. Kişi ortaklıklarının aksine bu şirketlerde ortakların kimliği öne çıkmamakta, daha ziyade taahhüt edilen sermaye miktarı önem taşımaktadır³⁶. Sermaye şirketlerinde kararlar kural olarak ortakların oy çokluğu ile alınır³⁷. Anonim ve limited şirketlerde her ortak, kara ve zarara getirdiği sermaye oranında katılır ve bu sermaye oranında sınırlı sorumlu olur³⁸.

3.2.4. Sermaye Yapıları Bakımından Şirketler

3.2.4.1. Esas (Sabit) Sermayeli Şirketler

Ortaklarının şirket alacaklılarına karşı ortaklığa getirilen veya taahhüt edilen sermaye ile sınırlı sorumlu bulunduğu anonim ve limited ortaklıklarda geçerli olan esas sermaye sisteminde, şirketin sermayesi sözleşme ile belirlenir ve bu sözleşmenin şirketin merkezinin bulunduğu ticaret siciline tescil edilmesi ile üçüncü kişilerin şirket ortaklarının sınırlı sorumlu olduğu sermaye miktarını öğrenmesi sağlanır³⁹.

³³ Kayıhan, Şaban, Şirketler Hukuku, 4. bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2020, s.48; Çebi, Şirketler, s.41; Çetiner / Bozkurt Yüksel, Ticari İşletme ve Şirketler, s.246.

³⁴ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.48-49; Çebi, Şirketler, s.41; Çetiner / Bozkurt Yüksel, Ticari İşletme ve Şirketler, s.246.

³⁵ Çebi, Şirketler, s.42; Çetiner / Bozkurt Yüksel, Ticari İşletme ve Şirketler, s.246.

³⁶ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.49.

³⁷ Çelik, Ticaret Hukuku, s.109; Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.49; Çebi, Şirketler, s.42.

³⁸ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.49.

³⁹ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.49; Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.8.

3.2.4.2. Kayıtlı Sermayeli Şirketler

Pay senetlerini halka arz etmek amacı ile kurulan anonim şirketler ve kurulmuş olup da esas sermaye artırımına giderek pay senetlerini halka arz edecek anonim şirketler, “Sermaye Piyasası Kurulu” ndan izin almak koşulu ile kayıtlı sermaye sistemini kabul edebilmektedirler⁴⁰.

3.2.4.3. Değişir Sermayeli Şirketler

Bu sermaye sistemi, esas sermaye sisteminin tersine, “şirket alacaklılarına karşı ortaklarının sınırsız sorumlu olduğu” şirketlerde bulunmaktadır⁴¹. Adi, adi komandit ve kollektif şirketler değişir sermayeli şirketlerdir⁴². Ayrıca, (Kooperatifler Kanunu) (Koop. K.) m. 1’e göre kooperatif şirketler de değişir sermayeli şirketlerdir. Ancak, kooperatifler kural olarak sınırlı sorumludur⁴³.

3.2.5. Ortaklarının Sorumluluğu Bakımından Şirketler

3.2.5.1. Birinci Derecede (Doğrudan)- İkinci Derecede (Dolaylı) Sorumluluk

Ortaklığın tüzel kişiliği bulunmuyor ise alacaklı doğrudan ortaklara başvurur⁴⁴. Bu durum, birinci derecede (doğrudan) sorumluluk olup örnek olarak adi şirketler gösterilebilir⁴⁵. Tüzel kişiliğe sahip ortaklıklarda ise, ortaklık borcu için başta tüzel kişiliğe başvurulur, ortakların doğrudan sorumluluğu kural olarak yoktur⁴⁶. Ancak, şirket alacaklısına, belirli şartların bulunması durumunda ortaklara da başvuru hakkı tanınmış ise bu durumda ortakların doğrudan sorumluluğu söz konusu olur⁴⁷.

3.2.5.2. Sınırlı-Sınırsız Sorumluluk

Sınırsız sorumlulukta ortaklar, şirket borçlarından dolayı tüm malvarlıkları ile sorumludurlar⁴⁸. Adi şirket ve kollektif şirkette tüm ortaklar, komandit şirketlerde ise

⁴⁰ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.50; Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.8.

⁴¹ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.50.

⁴² Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.50.

⁴³ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.50; Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.8.

⁴⁴ Çebi, Şirketler, s.42.

⁴⁵ Bahtiyar, Ortaklıklar Hukuku, s.8; Çelik, Ticaret Hukuku, s.111.

⁴⁶ Bahtiyar, Ortaklıklar Hukuku, s.8; Çelik, Ticaret Hukuku, s.111.

⁴⁷ Bahtiyar, Ortaklıklar Hukuku, s.8; Çelik, Ticaret Hukuku, s.111.

⁴⁸ Bahtiyar, Ortaklıklar Hukuku, s.8; Çetiner / Bozkurt Yüksel, Ticari İşletme ve Şirketler, s.248; Çelik, Ticaret Hukuku, s.112.

komandite ortaklar sınırsız sorumludur⁴⁹. Sınırlı sorumluluk ise, anonim ve limited şirketlerde görüldüğü gibi şirket ortaklarının “*şirkete getirmeyi taahhüt ettikleri sermaye miktarı ile sınırlı*” sorumluluğunu ifade etmektedir⁵⁰.

3.3. Yabancı Sermaye ile Kurulabilecek Şirket Türleri

Yukarıda değinildiği üzere, “DYYK Uygulama Yönetmeliği”nin 17.maddesi ile Türkiye’de yabancı yatırımcıların kurabilecekleri veya iştirak edebilecekleri şirketler; TTK’da düzenlenen kollektif, komandit, anonim, limited ve kooperatif şirketler ile TBK’da düzenlenen adi şirketler, olarak belirtilmiştir. Yabancı sermaye ile kurulabilecek bu şirket türlerini ana hatlarıyla incelemekte fayda vardır.

3.3.1. Adi Şirketler

TBK’nın 620. maddesi ile adi ortaklık sözleşmesi tanımlanmıştır. Buna göre; “*adi ortaklık sözleşmesi, iki ya da daha fazla kişinin emeklerini ve mallarını ortak bir amaca erişmek üzere birleştirmeyi üstlendikleri sözleşmedir.*” Bu tanımdan açıkça anlaşılacakla beraber bir şirketin varlığından bahsedebilmek için beş unsurun birlikte bulunması gerekli olup bu unsurlar şahıs unsuru, ortak amaç unsuru, sermaye unsuru, affectio societatis ve sözleşme unsuru şeklinde belirtilebilir⁵¹.

3.3.1.1. Adi Şirketin Unsurları

Adi ortaklıklarda kişi, sermaye, sözleşme, müşterek amaç ve affectio societatis unsurlarının bulunması gereklidir⁵².

⁴⁹ Bahtiyar, Ortaklıklar Hukuku, s.8; Çetiner / Bozkurt Yüksel, Ticari İşletme ve Şirketler, s.248; Çelik, Ticaret Hukuku, s.112.

⁵⁰ Bahtiyar, Ortaklıklar Hukuku, s.8; Çetiner / Bozkurt Yüksel, Ticari İşletme ve Şirketler, s.248; Çelik, Ticaret Hukuku, s.112.

⁵¹ Ruhi, Ahmet Cemal, Sözleşmeler Hukuku, 2 c., 2. bsk., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2013, s.201; Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.12.

⁵² Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.11.

3.3.1.1.1. Kişi Unsuru (Ortaklar)

Adi şirket, en az iki ortakla kurulur⁵³. Adi ortaklıkta ortak sayısı açısından üst bir sınır yoktur⁵⁴. Ortakların gerçek ve tüzel kişi olmaları mümkündür⁵⁵. Ortak olan gerçek kişiler kural olarak tam ehliyetli olmalıdır⁵⁶. Adi ortaklığın tüzel kişiliği bulunmamaktadır⁵⁷. Adi ortaklık kişi ortaklığına dahildir ve ortaklar ortaklık borçlarından ötürü şahsen ve müteselsilen sorumludurlar. (TBK.m.638). Ortaklar adi ortaklığı kural olarak bizzat yönetirler. (TBK.m.625)

3.3.1.1.2. Sermaye Unsuru

Adi ortaklıkta ortaklardan her birinin ortaklığa belirli bir sermaye getirme zorunluluğu vardır⁵⁸. Adi ortaklığa sermaye olarak getirilebilecek değerler, TBK. m. 621'de, "*para, alacak veya başka bir mal ya da emek*" şeklinde belirtilmiştir⁵⁹. Maddeden anlaşılacağı üzere, adi şirketlerde sermayenin niteliği konusunda bir sınırlama yoktur⁶⁰. Ortaklık sermayesi, ortakların şahsi emek ve ticari itibarları gibi kişisel değerlerinden de oluşabilir⁶¹. Adi şirketin tüzel kişiliği bulunmadığından ötürü, ortakların şirkete koyduğu sermaye şirkete geçmez⁶². Bunlar, aksi kararlaştırılmış olmadıkça, ortakların elbirliği mülkiyetinde kalır⁶³. Şirket alacaklıları, şirkete ait ayrı bir malvarlığı bulunmadığından ötürü doğrudan ortakların malvarlığından alacağını tahsil yoluna gideceklerdir⁶⁴.

3.3.1.1.3. Amaç Unsuru ve Konu

Adi ortaklıkta, amaç iktisadidir. Yani, kar elde etmek ve kazanç paylaşma amacı söz konusudur⁶⁵. Adi şirketin işletme konusu bakımından herhangi bir sınırlama mevcut

⁵³ Çebi, Şirketler, s.43.

⁵⁴ Şener, Oruç Hami, Teorik ve Uygulamalı: Ortaklıklar Hukuku, 4. bsk., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2019, s.1; Yasan, Mustafa, Ortaklıklar Hukuku, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2021, s.35; Çebi, Şirketler, s.43.

⁵⁵ Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.17.

⁵⁶ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.2.

⁵⁷ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.20; Yasan, Ortaklıklar, s.34.

⁵⁸ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.5; Ortaklıklar Hukuku, s.2.

⁵⁹ Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.19.

⁶⁰ Bilgili, Fatih / Demirkapı, Ertan, Ticaret Hukuku Bilgisi, Güncellenmiş 15. bsk., Bursa, Dora Yayıncılık, 2019, s.189.

⁶¹ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.19.

⁶² Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.41.

⁶³ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.41.

⁶⁴ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.41.

⁶⁵ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.7.

değildir⁶⁶. Adi şirketler ticari işletme veya esnaf işletmesi işletmek için kurulabilmektedir⁶⁷. Ancak, adi şirketler genellikle esnaf sınırında kalacak faaliyetler için kurulmaktadır⁶⁸.

3.3.1.1.4. Ortak Çalışma İradesi

Adi ortaklığın bütün ortakları ortak çalışma iradesi göstermelidir⁶⁹. (affectio societatis) Bu unsur, ortak amaç uğruna birlikte çaba olarak da adlandırılmaktadır⁷⁰. Bu kapsamda, ortaklar şirket işlerini birlikte yönetilirler ve temsil ederler⁷¹. Ayrıca, ortaklar şirketin amacının gerçekleşmesini engelleyici davranışlardan da kaçınılmalıdır⁷².

3.3.1.2. Adi Şirketin İşleyişi

Adi şirkette, kural olarak “bütün ortaklar ortaklığı yönetme hakkına sahiptir.” (TTK.m.625, f.1) Ancak yönetim, “sözleşme veya kararla yalnızca bir veya birden çok ortağa ya da üçüncü bir kişiye” bırakılabilir. Bu durum, adi şirketin normal personel istihdamı gibi olağan işleri için geçerlidir⁷³. Adi şirketin idaresine dair ticari temsilci atama, bağışlama gibi olağanüstü işlerin yürütülmesi için ise tüm ortakların oybirliği gerekmektedir⁷⁴. (TBK.m.625, f.3) Adi şirketlerde, aksine sözleşme ile bir hüküm konulmadıysa, ortaklığın kararları bütün ortakların oybirliği ile alınır. (TBK.m.624)

3.3.2. Kollektif Şirketler

TTK. m. 211'e göre, kollektif şirket “*ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek amacıyla*”, gerçek kişiler arasında kurulan ve ortaklardan hiçbirinin sorumluluğu şirket alacaklılarına karşı sınırlandırılmamış olan şirkettir⁷⁵.

⁶⁶ Yasan, Ortaklıklar, s.36; Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.24.

⁶⁷ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.24.

⁶⁸ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.24.

⁶⁹ Çebi, Şirketler, s.44.

⁷⁰ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.25.

⁷¹ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.25.

⁷² Yasan, Ortaklıklar Hukuku, s.29; Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.25.

⁷³ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.58; Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.30.

⁷⁴ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.58.

⁷⁵ TTK. m. 211: “*Kollektif şirket ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek amacıyla, gerçek kişiler arasında kurulan ve ortaklarından hiçbirinin sorumluluğu şirket alacaklılarına karşı sınırlandırılmamış olan şirkettir.*”

3.3.2.1. Kollektif Şirketin Unsurları

3.3.2.1.1. Konu

TTK. m. 124/2 gereğince şahıs şirketi olarak tanımlanan kollektif şirket, ticari işletme amacıyla kurulur. TTK. m. 11/1’de “*ticari işletme, esnaf işletmesi için öngörülen sınırı aşan düzeyde gelir sağlamayı hedef tutan, faaliyetlerin devamlı ve bağımsız şekilde yürütüldüğü işletme*” olarak tanımlandığından bu hüküm gereğince esnaf işletmesi işletmek amacıyla kollektif şirket kurulması mümkün değildir.

3.3.2.1.2. Ticaret Unvanı

Kollektif şirketler, TTK. m. 6/1 gereğince, “*tacir sıfatına sahiptir.*” Bu nedenle, ticaret unvanı seçmekle yükümlüdürler. (TTK. m. 18, f.1) TTK. m. 42/1 gereğince ise, kollektif şirketin ticaret unvanının, “*bütün ortakların veya ortaklardan en az birinin adı ve soyadıyla şirketi ve türünü gösterecek bir ibareyi*” içerecek şekilde oluşturulacağı hükme bağlanmıştır.

3.3.2.1.3. Kişi Unsuru (Ortaklar)

Kollektif şirketler en az iki gerçek kişinin ortak olduğu ve ortak sayısı bakımından bir üst sınırın bulunmadığı ortaklıklardır⁷⁶. Tüzel kişiler kollektif ortaklığa ortak olamazlar⁷⁷. Kollektif şirkette ortaklar şirkete belli bir sermaye koyma yükümlülüğündedirler⁷⁸. Kollektif şirkete ekonomik değeri olan her varlık sermaye olarak konulabilir, bu hususta bir sınırlama yoktur⁷⁹.

3.3.2.1.4. Ortakların Sorumluluğu

TTK. m. 236/1’de kollektif şirket ortaklarının borç ve taahhütlerinden ötürü “*müteselsilen ve bütün malvarlığı ile*” sorumlu olduğunu belirtirken TTK. m. 237/1’de kollektif şirketin birinci derecede, ortakların ise ikinci derecede sorumlu olduğu ifade edilmiştir. TTK. m. 211 uyarınca, kollektif şirket “*ortaklarından hiçbirinin sorumluluğu şirket alacaklılarına karşı*” sınırlanmadığından ortakların sorumluluğu sınırsızdır.

⁷⁶ Çebi, Şirketler, s.79.

⁷⁷ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.206; Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.180.

⁷⁸ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.157.

⁷⁹ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.157.

Ortaklar sınırsız sorumluluğuna rağmen alacaklıların şirket yerine doğrudan ortaklara başvurması mümkün değildir. Kollektif şirketin tüzel kişiliği olması nedeniyle, alacaklıların öncelikle ortaklıktan alacaklarını istemeleri yasa gereğidir⁸⁰. Yani borçlardan dolayı şirket birinci derecede sorumluyken, ortakların sorumluluğu ise ikinci derecededir⁸¹.

3.3.2.1.5. Tüzel Kişilik

Kollektif şirketin ortaklarından münferit bir kişiliği bulunmaktadır ve bu kişilik bir tüzel kişiliktir⁸². Tüzel kişilik kollektif şirketin ticaret siciline tescil edilmesi ile kazanılır. (TTK.m.232) Tüzel kişi olması nedeniyle kollektif şirketin “*hak ve fiil ehliyeti ve ortakların malvarlığından ayrı malvarlığı*” bulunmaktadır⁸³. Kollektif şirketin mahkemede davacı ve davalı olması mümkündür⁸⁴.

3.3.2.2. Kollektif Şirketin İşleyişi

Kollektif şirketin yönetilmesi hususunda yöneticilerin tayininde üç farklı yöntemden biri geçerli olmaktadır. (TTK. m.218, f.1) Bu yöntemlerin ilkinde, yöneticiler “*şirket sözleşmesiyle*” belirlenir. Yöneticiler şirket sözleşmesi ile belirlenmişse diğer ortakların şirketi yönetme yetkisi bulunmaz. Bir diğer yöntem ise, yöneticilerin ortaklar kurulu kararıyla belirlenmesidir. Eğer şirket sözleşmesinde yöneticiler belli değilse ortaklar sonradan alacakları bir kararla şirket yöneticilerini belirlerler. Son olarak, yöneticiler şirket sözleşmesi ve “*ortaklar kurulu kararıyla belirlenmemişse*”, her ortak kollektif şirketin yöneticisi sıfatındadır. Üçüncü kişiler ise, kollektif ortaklığın yönetiminde ticari temsilci olabilir fakat ortaklar gibi yönetici olamazlar⁸⁵.

3.3.3. Adi Komandit Şirketler

TTK’da iki tür komandit şirket düzenlemesi mevcuttur. Bunlardan biri adi komandit şirket olup TTK’nın 304-308 maddeleri arasında, diğeri ise paylı komandit şirket olup TTK’nın 564-572 maddeleri arasında düzenlenmiştir. Adi komandit şirket,

⁸⁰ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.106.

⁸¹ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.106.

⁸² Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.150; Çebi, Şirketler, s.80.

⁸³ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.150.

⁸⁴ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.150.

⁸⁵ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.154.

TTK. m. 304/1’de, “bir ticari işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek amacıyla kurulan, şirket alacaklılarına karşı ortaklardan bir veya birkaçının sorumluluğu sınırlandırılmamış ve diğer ortak veya ortakların sorumluluğu belirli bir sermaye ile sınırlandırılmış olan şirket” şeklinde tanımlanmıştır. Komandit şirketlere Türkiye uygulamasında pek rastlanmamaktadır⁸⁶.

3.3.3.1. Adi Komandit Şirketin Unsurları

3.3.3.1.1. Kişi Unsuru (Ortaklar)

Adi komandit şirket, en az iki kişi tarafından kurulur⁸⁷. Bu şirketlerde, ortaklardan en az biri sınırsız sorumluluk taşırken (komandite ortak olarak adlandırılır), diğeri ise sınırlı sorumlu (komanditer ortak olarak adlandırılır) ortaktır⁸⁸. Komanditer ortağın sorumluluğu, “koyduğu veya taahhüt ettiği sermaye” miktarı ile sınırlıdır. (TTK. m.319)

3.3.3.1.2. Konu

Adi komandit şirket, TTK. m. 304’te belirtildiği üzere, bir ticari işletme işletmek amacıyla kurulur. Adi komandit ortaklık bir kişi ve ticaret ortaklığıdır. (TTK.m.124, f.1,2.) Bu nedenle, tüzel kişiliği vardır ve tacir sıfatına sahiptir⁸⁹.

3.3.3.1.3. Unvan

Adi komandit şirketin ticaret unvanı, “komandite ortaklardan en az birinin adı ve soyadıyla şirketi ve türünü gösterecek” ibareden oluşmaktadır. “Bu şirketlerin ticaret unvanlarında komanditer ortakların adları ve soyadları veya ticaret unvanları bulunamaz.” (TTK.m.42, f.2) Eğer komanditer ortak adını ortaklığın ticaret unvanına ilave ederse “üçüncü kişilere karşı” komandite ortakmışçasına sorumlu olmaktadır. (TTK.m.320)

3.3.3.1.4. Ortakların Sorumluluğu

Adi komandit ortaklık tüzel kişiliğe sahip olduğundan ötürü, ortaklığın borçlarından birinci derecede ortaklığın kendisi sorumludur. Alacaklılar, eğer ortaklık

⁸⁶Yasan, Ortaklıklar, s.94; Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.179.

⁸⁷ Çelik, Ticaret Hukuku, s.167.

⁸⁸ Çelik, Ticaret Hukuku, s.167.

⁸⁹ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.277.

sona ermiş veya icra takibi semeresiz kalmışsa ortaklara yönelebilir⁹⁰. Bu ortaklıkta, komandite ortakların sorumluluğu kollektif ortaklık ortağı gibidir⁹¹. Yani komandite ortaklar ortaklık borçlarından dolayı “sınırsız, müteselsilen ve ikinci derecede” sorumludurlar. (TTK.m.325, f.1, 317, 236, f.1) Komanditer ortakların sorumluluğu, ortaklık alacaklılarına karşı ikinci derecede ve müteselsil ancak sınırlı bir sorumluluktur⁹². Komanditer ortaklar taahhüt ettikleri sermayeden ödemedikleri oranda sorumludurlar⁹³. Bu oranı oluşturan sermaye borcunu öderlerse ortaklık alacaklılarına karşı sorumlulukları sona erer⁹⁴.

3.3.3.1.5. Tüzel Kişilik

TTK’da düzenlenen tüm ticaret şirketleri gibi adi komandit şirketler de tüzel kişiliğe sahiptir⁹⁵. Bunun anlamı, adi komandit şirketin ortaklardan ayrı bir kişiliğinin olmasıdır⁹⁶. “Adi komandit şirket, ticaret siciline tescil edildiği andan itibaren tüzel kişilik kazanır.” (TTK.m.305, f.1) Böylece, adi komandit şirketin ayrı bir malvarlığı bulunmakta ve tacir sıfatı tüzel kişiliğe ait olmaktadır⁹⁷. Kural olarak, ortaklar tacir değildir; adi komandit şirket tacir olduğundan ötürü ticaret unvanı bulunmaktadır⁹⁸. Ayrıca, adi komandit şirketin hak ve fiil ehliyeti vardır ve bu doğrultuda şirket, davacı ve davalı olma ehliyetine sahiptir⁹⁹.

3.3.3.2. Adi Komandit Şirketlerin İşleyişi

Adi komandit şirketin işleyişinde kollektif şirket hükümleri geçerli olmaktadır. Adi komandit şirketlerde, yönetim kural olarak komandite ortaklar tarafından gerçekleştirilir. Komandite ortakların şirketi yönetme hak ve görevi, şirket sözleşmesiyle veya ortakların kararıyla belirlenir¹⁰⁰. Sözleşmede böyle bir düzenleme yok veya ortaklar

⁹⁰ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.289; Çelik, Ticaret Hukuku, s.175.

⁹¹ Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.215.

⁹² Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.293; Çebi, Şirketler, s.102; Çelik, Ticaret Hukuku, s.175.

⁹³ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.293; Çelik, Ticaret Hukuku, s.175; Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.148.

⁹⁴ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.294; Çelik, Ticaret Hukuku, s.175.

⁹⁵ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.182; Çebi, Şirketler, s.102; Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.57.

⁹⁶ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.182; Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.54.

⁹⁷ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.182; Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.55.

⁹⁸ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.182.

⁹⁹ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.182.

¹⁰⁰ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.146.

karar almamışsa “komandite ortakların her biri” şirketi yönetmeye yetkilidir¹⁰¹. Komanditer ortaklar ise, “şirket işlerini görmeye yetkili ve görevli olmadıkları gibi, yönetim hakkını haiz kişilerin yetkileri içinde yaptıkları işlere de itiraz edemezler. Ancak olağanüstü iş ve işlemlerde, şirket sözleşmesinin değiştirilmesi, tür değiştirme, birleşme ve bölünme gibi yapısal değişikliklerde ve şirkete ortak alınması, çıkarılması ve payın devri gibi temel işlemlerde komanditerler de oy hakkına” sahiptir. (TTK.m.309, f.3) Adi komandit şirketler, “kural olarak komandite ortaklar tarafından temsil” edilmektedir. (TTK.m.318, f.1) Komanditer ortaklar ise, “ortak sıfatıyla şirketi temsile yetkili olamazlar.” (TTK.m.318, f.2)

3.3.4. Anonim Şirketler

Anonim şirket, “6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu” nun 329 ila 563 maddeleri arasından düzenlenmiş sermaye şirketi niteliğinde bir ticaret şirkettir. Çok ortaklı olarak da kurulabilen anonim şirketler halka açılma özelliğine sahiptirler¹⁰². Anonim şirket “ortaklarının sorumluluğu taahhüt ettikleri sermaye” miktarı ile sınırlı olup şirket alacaklılarına karşı kişisel sorumlulukları bulunmamaktadır¹⁰³. Anonim şirketler, küçük tasarruf sahiplerinden topladıkları birikimlerle büyük tesisler kurması, borsada halka açık anonim şirketlerin pay senetlerinin işlem görmesi, bankaların sadece anonim şirket kurabilmesi gibi nedenlerle ülke ekonomisi için önemli bir duruma gelmiştir¹⁰⁴.

Anonim şirket, TTK. m. 329/1’de “sermayesi belirli paylara bölünmüş olan, borçlarından dolayı yalnız malvarlığıyla sorumlu bulunan şirket” şeklinde tanımlanmaktadır. Doktrinde, Kanun ile yapılan tanımı kesin, açık ve yeterli bulmayan Pulaşlı¹⁰⁵,ya göre anonim şirket, “bir veya daha çok kişinin iktisadi amaç için belirli bir veya birden fazla konuda faaliyette bulunmak üzere yazılı sözleşme ile kurdukları, esas sermayesi belirli ve paylara bölünmüş, borçlarından dolayı sadece malvarlığı ile sorumlu tüzel kişiliği haiz bir şirkettir.”

¹⁰¹ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.146.

¹⁰² Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.151.

¹⁰³Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.151; Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.276; Kocaer, Şenol, Şirket Yeniden Yapılandırılmaları, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 4. bsk., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2018, s.46.

¹⁰⁴ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.151; Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.241.

¹⁰⁵ Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.271.

3.3.4.1. Anonim Şirketlerin Unsurları

3.3.4.1.1. Kişi Unsuru (Ortaklar)

Anonim şirketlerde ortaklar gerçek ve tüzel kişi olabilirler¹⁰⁶. Anonim şirketlerin tek ortaklı olarak kurulabileceği TTK. m. 338 ile belirtilmiştir. Bu şirketlerde ortak sayısının üst sınırı da bulunmamaktadır¹⁰⁷.

3.3.4.1.2. Esas Sözleşme Unsuru

Anonim şirketlerde “esas sözleşmenin yazılı şekilde yapılması ve bütün kurucuların imzalarının noterce onaylanması veya esas sözleşmenin ticaret sicili müdürü yahut yardımcısı huzurunda imzalanması şarttır.” (TTK.m.339, f.1)

3.3.4.1.3. Amaç ve Konu Unsuru

Anonim şirketlerin “kanun tarafından yasaklanmamış her türlü ekonomik amaç ve konular” için kurulması mümkündür. (TTK.m.331) Anonim şirketlerin kurulma nedeni ise iktisadidir, yani ortakların ekonomik çıkarları gözetilir¹⁰⁸. Anonim şirketin amaç ve konusunun açıkça esas sözleşmede gösterilmesi gereklidir¹⁰⁹.

3.3.4.1.4. Ticaret Unvanı Unsuru

Anonim şirketler tacir olduğundan TTK. m. 16 ve TTK. m. 18 gereğince bir ticaret unvanı seçmekle yükümlüdürler. Anonim şirketin ticaret unvanı; “işletme konusu ve anonim şirket” kelimesinden oluşur. (TTK.m.43) Bu çekirdek kısma “işletmenin özelliklerini belirten veya unvanda yer alan kişilerin kimliklerini gösteren” ekler yapılabilir. (TTK.m.46, f.1)

3.3.4.1.5. Sermaye Unsuru

Sermaye kuruluşta kurucuların getirdiği değerler toplamını ifade etmektedir¹¹⁰. Anonim şirketlere sermaye olarak “para, mal, hak, alacak gibi değerler”

¹⁰⁶ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.152.

¹⁰⁷ Yasan, Ortaklıklar, s.99.

¹⁰⁸ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.207.

¹⁰⁹ Pulaşlı, Hasan, Yeni Şirketler Hukuku Genel Esaslar, Ankara, Adalet Yayınevi, 2012, s.396.

¹¹⁰ Bilgili / Demirkapı, Ticaret Hukuku, s.240.

getirilebilmekte; fakat getirilen bu değerler mutlaka (TL) olarak ifade edilmelidir¹¹¹. Anonim şirketlerde sermaye bakımından iki sistem mevcuttur. Bunlardan biri olan kayıtlı sermaye sistemi: “*Ana sözleşmede gösterilen alt ve üst limitler arasında, yönetim kurulu kararı ile sermaye artırımına izin veren bir sistemdir.*” (TTK.m.460) Alt limite “*başlangıç sermayesi*”, üst limite “*kayıtlı sermaye*” ve bu ikisi arasında karşılığında pay oluşturulmuş rakama “*çıkarılmış sermaye*” denilir¹¹². Çıkarılmış sermayenin asgari miktarı başlangıç sermayesidir¹¹³. Bir diğer sermaye sistemi ise esas sermaye sistemidir. Bu sistemde, kuruluş esnasında şirketin ana sözleşmesinde gösterilerek ticaret siciline tescil edilen, sonrasında arttırılması ya da azaltılması “*ana sözleşme değişikliği*” ile olan bir tek rakam vardır; o da esas sermayedir¹¹⁴. Bu rakam, “*ana sözleşme değişikliği*” olmadan arttırılıp azaltılamayacağı için bu sisteme esas veya sabit sermaye sistemi denilmektedir¹¹⁵.

TTK’da esas sermaye “*en az elli bin Türk Lirası*”, kayıtlı sermaye sistemindeki anonim ortaklıklarda ise başlangıç sermayesi “*en az yüz bin Türk lirası*” olarak belirlenmiştir. (TTK.m.332) “*Esas veya çıkarılmış sermayenin, ortaklığın kuruluşu sırasında veya sermaye artırımı söz konusu ise artırım sırasında tamamen taahhüt edilmiş ve nakit sermayenin ödenmesi öngörülmuş kısmının da ödenmiş olması gerekir.*” (TTK. m.332, 344)

3.3.4.1.6. Sınırlı Sorumluluk Unsuru

Anonim şirketler borçlarından dolayı yalnız şirket malvarlığıyla sorumludurlar. (TTK.m.329, f.1) Alacaklılar, şirket tüzel kişiliğinin malvarlığına başvurabilirler. Pay sahiplerinin sorumluluğu ise “*taahhüt etmiş oldukları sermaye payları ile*” sınırlı tutulmuş ve bu sorumluluğun şirkete karşı olacağı belirtilmiştir. (TTK.m.329, f.2)

¹¹¹ Bahtiyar, Ortaklıklar Hukuku, s.112.

¹¹² Bahtiyar, Ortaklıklar Hukuku, s.111.

¹¹³ Türkoğlu Utku, Ferah, Türk Anonim Şirketler Hukukunda Kayıtlı Sermaye Sistemi, Ankara, Adalet Yayınevi, 2016, s. 27; Bahtiyar, Ortaklıklar Hukuku, s.111-112.

¹¹⁴ Bahtiyar, Ortaklıklar Hukuku, s.112.

¹¹⁵ Bahtiyar, Ortaklıklar Hukuku, s.112; Bilgili/ Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.211.

3.3.4.1.7. Tüzel Kişilik Unsuru

Diğer ticaret şirketlerinde olduğu üzere, anonim şirketin de tüzel kişiliği bulunmaktadır¹¹⁶. Anonim şirketler ticaret siciline tescil edilmeleri ile tüzel kişilik kazanmaktadırlar. (TTK.m.355, f.1) Tüzel kişiliğin sona ermesi ise ticaret sicilinden terkin ile olmaktadır¹¹⁷.

3.3.4.2. Anonim Şirketin Organları

6102 sayılı TTK gereğince anonim şirketlerin “Genel Kurul ve Yönetim Kurulu” olmak üzere kanunen iki zorunlu organı olduğu belirtilmiştir. Anonim şirketlerde bağımsız denetim sistemine geçildiğinden denetçi organ olmaktan çıkarılmıştır¹¹⁸.(TTK.m.399-400)

3.3.4.2.1. Genel Kurul

Pay sahipleri ve temsilcilerinin katılımı ile şirketin pek çok konudaki kararı Genel Kurulda alınır. Genel kurul kararları toplantıya katılsın katılmasın bütün ortakları, yönetim kurulunu, diğer yöneticileri ve ortaklığı bağlar. (TTK.m.423) (TTK.m.553 vd.) Anonim şirket tek ortaklı ise, “*bu ortak genel kurulun tüm yetkilerine sahiptir.*” Ancak alacağı kararların geçerlilik kazanabilmesi kararların yazılı olmasına bağlıdır. (TTK.m.40, f.3) Anonim şirketlerde genel kurul kararlarının hükümsüzlüğü yokluk, butlan ve iptal hallerinde gündeme gelir. Bu hallere kısaca değinmek gerekirse; genel kurul kararlarının alınması esnasında kurucu şekli nitelikteki emredici hukuk kurallarına uyulmaması durumunda, alınan genel kurul kararı yoktur¹¹⁹. Yokluk halinde, alınan genel kurul kararları hüküm ve sonuç doğurmaz¹²⁰. Bu sebeple hukuki bakımdan yok sayılan bir işlem için dava açma gerekliliği bulunmamaktadır, ancak yokluk halinin bir tespit davası ile ileri sürülmesi de mümkündür¹²¹. Hakim de genel kurul kararlarının yoklukla sakat olduğunu re’sen dikkate alması zorunludur¹²². Butlan durumunda da yokluk halinde

¹¹⁶ Pulaşlı, Yeni Şirketler Hukuku, s.397.

¹¹⁷ Pulaşlı, Yeni Şirketler Hukuku, s.397.

¹¹⁸ Bahtiyar, Ortaklıklar Hukuku, s.149.

¹¹⁹ Kayar, İsmail, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu’na Göre Ticaret Hukuku, Güncellenmiş 5. bsk., Ankara, Seçkin Yayınları, 2018, s. 431; Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.531.

¹²⁰ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.531.

¹²¹ Ayan, Mehmet, Borçlar Hukuku: Genel Hükümler, 11.bsk., Ankara, Seçkin Yayınları, 2016, s.127; Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.352.

¹²² Bu hususta Yargıtay bir kararında (11. HD, 5.12.2007, E.12043, K.15351), kanunda öngörülen yetersayılara uygun olmayan genel kurul kararlarının yoklukla malul olduğunun ileri sürülebilmesinin her

olduğu gibi, alınan genel kurul kararları kural olarak hüküm ve sonuç doğurmaz¹²³. Bu kararların batıl olduğu, herhangi bir süreye tabi olmadan açılacak bir tespit davasıyla ileri sürülebilir¹²⁴. İptal davası ise, alınan genel kurul kararlarının, “*kanuna, ortaklık ana sözleşmesine ve dürüstlük kuralına aykırı olması halinde*” açılan bir davadır¹²⁵. Hakim iptal edilebilir kararları kendiliğinden gözetemez, kararın ortadan kaldırılabilmesi için mutlaka kanunda belirtilen kişilerce (TTK.m.446) iptal davası açılmalıdır¹²⁶. Bu halde, dava açılıp iptal yönünde bir hüküm verilene değin genel kurul kararı geçerliliğini sürdürür¹²⁷.

3.3.4.2.2. Yönetim Kurulu

Anonim şirket, yönetim kurulu tarafından yönetilmekte ve temsil olunmaktadır. (TTK.m.365, f.1) Anonim şirketlerde, esas sözleşmeyle atanmış veya genel kurul tarafından seçilmiş bir veya birden fazla kişiden oluşan bir yönetim kurulu bulunmaktadır. (TTK.m.359, f.1) Yönetim kurulu üyeleri gerçek veya tüzel kişi olabilmektedir. (TTK.m.359, f.2) Yönetim kurulu kararının batıl olduğunun tespitinin mahkemeden istenmesi mümkündür.

3.3.5. Sermayesi Paylara Bölünmüş (Paylı) Komandit Şirketler

Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket, TTK madde 564 fıkra 1 gereğince, sermayesi paylara bölünen ve ortaklarından bir veya birkaçı şirket alacaklılarına karşı bir kollektif şirket ortağı, diğerleri bir anonim şirket pay sahibi gibi sorumlu olan şirket, şeklinde tanımlanmaktadır. “*Kollektif şirket ortağı gibi sorumlu ortak komandite*” ortak, “*anonim şirket ortağı gibi sorumlu olan ortak ise komanditer*” ortak olarak adlandırılır¹²⁸. Paylı komandit şirketin belirgin özelliği, sermayesinin mutlaka paylara bölünmüş olmasıdır. Bu tür şirketlerde paylar, devir niteliği açısından anonim şirket

zaman mümkün olduğunu ve bu hususun mahkemece de re’sen dikkate alınması gerektiğini içtihat etmiştir. (Bu karar için bk. Eriş, Gönen, Açıklamalı-İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu, C. III, 2. bsk., Ankara, 2010, s.2781-2782); Kayar, Türk Ticaret Kanunu’na Göre Ticaret Hukuku, s.431.

¹²³ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.533.

¹²⁴ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.533; Şeker, Muzaffer, Yazılmamış Sayılma, 2. bs., İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2019, s.75.

¹²⁵ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.534; Kayar, Türk Ticaret Kanunu’na Göre Ticaret Hukuku, s.434.

¹²⁶ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.536.

¹²⁷ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.536; Kayar, Türk Ticaret Kanunu’na Göre Ticaret Hukuku, s.434; Eren, Fikret, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu’na Göre Hazırlanmış Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 17. bsk., Ankara, Yetkin Yayınları, 2014, s..

¹²⁸ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.285.

ortağının payı gibi olmalıdır¹²⁹. Paylı komandit şirketlerde kurucular 5 kişiden az olamaz ve en az bir ortağın komandite ortak olması şarttır¹³⁰. (TTK.m.568, f.2) Komandite ortak, şirket borçlarından sınırsız sorumlu olan gerçek kişilerden olmalıdır. (TTK.m.304, f.3) Paylı komandit şirketlerin kurucu sayısı ve sermayesinin paylara bölünmüş olması dışındaki özelliklerinin adi komandit şirketlerle benzer olması nedeniyle, çalışmamda sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin unsurları başlığı bakımından adi komandit şirketler bölümündeki ilgili başlığı tekrarlamakla yetinmekteyim.

3.3.5.1. Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirketlerin Organları

Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin iki kanuni organı bulunmaktadır. Bunlar; yönetici komandite ortakları (yönetim ve temsil organı) ile komandite ve komanditer ortaklardan oluşan genel kurul (karar organı)dur¹³¹. Şirketin yönetimi ve temsili komandite ortaklar tarafından gerçekleştirilir. (TTK.m.571) Bu komandite ortaklar, şirket sözleşmesiyle veya komandite ortakların oybirliğiyle alacağı bir kararla atanırlar¹³². Genel kurul, komanditerler genel kurulu ve ortaklar genel kurulunu kapsamaktadır. Komanditerler genel kurulu, sadece komanditer ortaklardan oluşmaktadır. Bu kurulun görevleri; komandite ortak aleyhinde var olan rekabet yasağını kaldırmak (ancak bu hususta komanditerler genel kurulunda oybirliği ile onay verilmesi gerekir), şirket sözleşmesinin değiştirilmesi hakkında oyçokluğu ile karar almak (bu kararın hüküm ifade etmesi komandite ortakların da oybirliği ile onaylamasına bağlıdır) şeklinde belirtilebilir¹³³. Ortaklar genel kurulu, komandite ve komanditer ortakların tümünden oluşmakta olup bu genel kurulun yetkileri, şirketin kuruluş aşamasında kuruluş işlemlerinin tamamlanmasına ilişkin formaliteleri yerine getirmektedir¹³⁴.

3.3.6. Limited Şirketler

Türk Ticaret Kanunu'nun 573. ila 644. maddeleri arasında düzenlenen limited şirketler, ticaret hayatında en çok görülen şirket türüdür¹³⁵. Bunun nedeni, limited

¹²⁹ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.609; Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.223.

¹³⁰ Çebi, Şirketler, s.111.

¹³¹ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.611.

¹³² Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.611.

¹³³ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.612-613; Çelik, Ticaret Hukuku, s.323.

¹³⁴ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.613; Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.227.

¹³⁵ Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.717; Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.287.

şirketlerin ortakların tamamına sınırlı sorumluluk getirmesi, anonim şirketlere nazaran daha basit, masrafsız bir kuruluş ve organizasyona sahip olmasıdır¹³⁶.

Limited şirket; *“bir veya daha çok gerçek veya tüzel kişi tarafından bir ticaret unvanı altında kanunen yasak olmayan her türlü ekonomik amaç ve konu için”* kurulan, esas sermayesi belirli olup *“esas sermaye paylarının toplamından oluşan”*, ortaklarının şirket borçlarından sorumlu olmayıp yalnızca *“taahhüt ettikleri esas sermaye paylarını ödemekle ve şirket sözleşmesinde öngörülen ek ödeme ve yan edim yükümlülüklerini yerine getirmekle yükümlü oldukları”* şirkettir.(TTK.m.573) Ayrıca, limited şirketin TTK. m. 124/2 ile sermaye şirketi olduğu düzenlenmektedir.

3.3.6.1. Limited Şirketlerin Unsurları

3.3.6.1.1. Ticaret Unvanı Unsuru

Limited şirketler, işletme konusunu ve limited şirket kelimesini içeren ticaret unvanı kullanırlar. (TTK.m.43)

3.3.6.1.2. Sermaye Unsuru

Limited şirketin *“esas sermayesi en az 10.000-TL”* olup bu husus şirket sözleşmesinde açıkça yer almaktadır. (TTK.m.580; TTK.m.576) Limited şirkete, *“üzerlerinde sınırlı aynı bir hak, haciz veya tedbir bulunmayan; nakden değerlendirilebilen ve devrolunabilen, fikrî mülkiyet hakları ile sanal ortamlar ve adlar da dâhil malvarlığı unsurları aynı sermaye olarak konulabilir.”* Hizmet edimleri, kişisel emek, ticari itibar ve vadesi gelmemiş alacakların ise sermaye olarak konulması mümkün değildir. (TTK.m.581, f.1) Limited şirket sözleşmesinde, *“esas sermaye paylarının itibarî değerleri en az yirmi beş Türk Lirası olarak belirlenebilir.”* Yine, *“esas sermaye paylarının itibarî değerlerinin, yirmi beş Türk Lirası veya bunun katları olması”* şartıyla birbirinden farklı olması mümkündür. (TTK.m.583, f.2)

¹³⁶ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.287.

3.3.6.1.3. Ortak (Kişi) Unsuru

Limited şirketler tek ortaklı yapıya sahip olabilirler. (TTK.m.573, f.1) Limited şirketlerde ortak sayısı elliye geçemez ve ortakların gerçek veya tüzel kişi olabilmeleri mümkündür. (TTK.m.574/, f.1; 573, f.1)

3.3.6.1.4. Ortakların Sorumluluğu Unsuru

Limited şirket ortaklarının şirket borçlarından dolayı sorumlulukları bulunmamaktadır, ortaklar yalnızca “*taahhüt ettikleri esas sermaye paylarını ödemekle ve şirket sözleşmesinde öngörülen ek ödeme ve yan edim yükümlülüklerini yerine getirmekle*” sorumludurlar.(TTK.m.573, f.2) Bu hükmün istisnası, “Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun¹³⁷” un 35. maddesinde düzenlenmiş olup ilgili hüküm gereğince, amme alacağının şirketten tamamen veya kısmen tahsil edilememesi halinde, şirket malvarlığından ve kanuni temsilciden tahsil imkanı olmadığı da tespit edilirse, limited şirket ortakları amme borcundan sermaye hisseleri oranında sorumlu olacaklardır¹³⁸.

3.3.6.1.5. Amaç ve Konu Unsuru

Limited şirketler “*kanunen yasak olmayan her türlü ekonomik amaç ve konu için*” kurulabilirler. (TTK.m.573, f.3) Ancak kanun koyucu, bazı ekonomik faaliyetlerin yalnızca anonim ortaklık şeklinde oluşturulabileceğini düzenlemiştir. Örneğin; Türkiye’de kurulacak bankaların, finansal kiralama, faktöring ve finansman ortaklıklarının anonim ortaklık şeklinde kurulması zorunludur, limited ortaklık olarak kurulamazlar¹³⁹.

3.3.6.1.6. Tüzel Kişilik Unsuru

Limited şirketler, diğer ticaret şirketleri gibi tüzel kişiliğe sahiptirler. (TTK.m.125, f.1) Şirket, ticaret siciline tescille beraber tüzel kişilik kazanır. (TTK.m.588)

¹³⁷ R.G. 28.07.1953, S. 8469.

¹³⁸ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.294.

¹³⁹ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.672.

3.3.6.2. Limited Şirketin Organları

Limited şirketin kanunen zorunlu organları genel kurul ve müdürlerdir. Denetçinin ise TTK'nın 635. maddesi doğrultusunda, zorunlu bir organ olarak düzenlenmediği kabul edilmelidir¹⁴⁰.

3.3.6.2.1. Genel Kurul

Genel kurul limited şirketin karar organıdır¹⁴¹. Bütün ortakların katılımı ile oluşur ve sözleşmenin değiştirilmesi, sermayenin azaltılması veya artırılması gibi konularda genel kurul yetkilidir¹⁴². Limited şirkette ortakların oy hakkı “*esas sermaye paylarının itibarı değerine göre*” hesaplanmaktadır. Esas sözleşmede daha yüksek bir tutar öngörülmediği takdirde “*her yirmi beş Türk Lirası*” bir oy hakkına karşılık gelmektedir. Fakat, şirket sözleşmesi ile birden fazla paya sahip olan ortakların oy haklarının sınırlandırılabilmesi mümkündür. “*Her ortak, en az bir oy hakkına sahiptir.*” (TTK.m.618, f.1)

3.3.6.2.2. Müdürler (Limited Şirketin Yönetim ve Temsili)

Limited şirketlerde, şirketin yönetimi ve temsili hususları şirket sözleşmesi ile düzenlenir. Şirket sözleşmesi ile yönetim ve temsil, “*müdür sıfatını taşıyan bir veya birden fazla ortağa veya tüm ortaklara ya da üçüncü kişilere verilebilir. En azından bir ortağın, şirketi yönetim hakkının ve temsil yetkisinin bulunması gerekir.*” (TTK.m.632, f.1) Müdürler, kanunla ya da şirket sözleşmesi ile genel kurula bırakılmayan yönetime dair bütün konularda “*karar almaya ve bu kararları yürütmeye*” yetkilidirler. (TTK.m.623, f.3)

3.3.7. Kooperatif Şirketler

Kooperatif, ortaklaşa iş yapmak, kişinin yalnız başına yapamayacağı işi elbirliği ve bir uyum içerisinde yapabilmesi anlamına gelir¹⁴³. Türkiye Cumhuriyeti Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Türkiye Kooperatifçilik Raporu'nun 31.12.2016 tarihli verilerine göre,

¹⁴⁰ Bahtiyar, Ortaklıklar Hukuku, s.432.

¹⁴¹ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.652.

¹⁴² Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.652.

¹⁴³ Üstün, Yusuf / Aydın, Muhittin, Kooperatifler Hukuku, Güncellenmiş 3. bsk., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2021, s.1.

ülkemizde otuz beş farklı konuda faaliyet gösteren “53.259 kooperatif ve 7.422.994 kooperatif ortağı” bulunmaktadır¹⁴⁴. Bu veriler dikkate alındığında, kooperatif şirketlerin ülkemizde sık görülen ortaklık tiplerinden olduğu anlaşılmaktadır. Kar amacı olmayan kooperatiflerin ortaklar arası yardım ve dayanışmayla ortakların gereksinimlerini karşılama, örneğin bir yapı kooperatifinin ortaklarının ev sahibi olmasını sağlaması, kooperatiflerin piyasaya göre uygun fiyatlarla üretim yapması ve ortaklarının ekonomik menfaatlerini gözetmesi, kooperatiflerin tercih edilme nedenleri olarak gösterilebilir¹⁴⁵.

TTK madde 124 ile ticaret şirketi olduğu belirtilen kooperatifler hakkında özel norm niteliğinde olan 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu (Koop. K.) uygulama alanı bulmaktadır¹⁴⁶. Kanununun 1. maddesi gereğince; “Tüzel kişiliği haiz olmak üzere, ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklara kooperatif denir.”

3.3.7.1. Kooperatif Şirketlerin Unsurları

3.3.7.1.1. Ortak (Kişi) Unsuru

Bir kooperatif en az 7 ortak tarafından imzalanacak ana sözleşme ile kurulmaktadır. (Koop.K.m.2, f.1) Tüzel kişilerin de kooperatiflere ortak olması mümkündür. Bu doğrultuda, Koop. K. m. 9 ile kamu ve özel hukuk tüzel kişilerinin kooperatiflere ortak olabileceği belirtilmiştir. Kooperatiflerin ortak sayısı ise değişir niteliktedir. (Koop.K.m.1)

3.3.7.1.2. Esas Sözleşme Unsuru

Kooperatiflerin esas sözleşme ile kurulacağı Koop. K. m. 2’de belirtilmiştir.

¹⁴⁴ T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2016, Ankara, 2017, s.12.

¹⁴⁵ Özmen, Kemal, Açıklamalı- Uygulamalı- İçtihatlı Kooperatifler, Güncellenmiş 5. bsk., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2018, s.25.

¹⁴⁶ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.333.

3.3.7.1.3. Amaç Unsuru

Kooperatif ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını “işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle korumak” amacından Koop. K. m. 1’de bahsedilmiştir. Bu düzenlemeden de kooperatiflerin amacının kar elde ederek bunu ortaklar arasında paylaşmamak olmadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, Koop. K. m. 38/4’e göre, “ortak dışı işlemlerden elde edilen hasılanın ortaklara sermaye payları oranında dağıtılacağı ana sözleşmede hükme bağlanabilir.” Ortak dışı işlemler, ortak olmayan kişilerle yapılan işlemlerdir ve kar elde etmek amacıyla yapılmazlar. Bu tür işlemlere, bir tüketim kooperatifinin ürünlerini ortak olmayanlara satması, bir yapı kooperatifinin ortak olmayanlara konut yapması, örnek olarak gösterilebilir¹⁴⁷.

3.3.7.1.4. Ticaret Unvanı Unsuru

Tacir sıfatına bağlanan hukuki sonuçlara tabi olan kooperatiflerin ticaret unvanı şirketin konusunu ve şirket ve türünü gösteren ibareler ile eklerden oluşur¹⁴⁸. Bu şirketlerin ticaret unvanında, gerçek bir kişinin adının ya da soyadının bulunması durumunda, “şirket türünü gösteren ibareler, baş harflerle veya başka bir şekilde kısaltma yapılarak yazılamaz.” (TTK.m.43, f.2)

3.3.7.1.5. Sermaye Unsuru

Kooperatifler değişir sermayeli şirketlerdir. Koop. K. m. 20 ile, “ayn nevinden sermaye konması veya kooperatifin mevcut bir işletmeyi veya ayları devralması sözleşme ile kabul edilebilir”, demek suretiyle kooperatiflere ayın türünden sermaye getirilebileceği belirtilmiştir.

3.3.7.1.6. Sorumluluk Unsuru

Kooperatifler, şirket ana sözleşmesinde aksine hüküm olmadıkça alacaklılarına karşı yalnızca şirket malvarlığıyla sorumludur. (Koop.K.m.28) Bu hüküm ile kural olarak kooperatifler bakımından sınırlı sorumluluk ilkesinin benimsendiği görülmektedir. Koop. K. madde 19 fıkra 6 ile de bir ortağın şahsi alacaklılarının, “ancak ortağa ait faiz ve gelir-

¹⁴⁷ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.334.

¹⁴⁸ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.335.

gider farklarından hissesine düşen miktarı ve kooperatifin dağılmasında ona ödenecek payı” haczettirebilecekleri belirtilerek bu hususların dışında kooperatif payının haczedilemeyeceği ifade edilmiştir.

3.3.7.1.7. Tüzel Kişilik Unsuru

Kooperatifler tüzel kişiliğe sahip olmakla, bu tüzel kişiliklerini kooperatif merkezinin bulunduğu yer ticaret siciline tescil ile kazanmaktadırlar. (Koop.K.m.3, 7)

3.3.7.2. Kooperatif Şirketlerin Organları

Kooperatif şirketlerde üç zorunlu organ bulunmaktadır. Bu organlar; genel kurul, yönetim kurulu ve denetçilerdir.

3.3.7.2.1. Genel Kurul

Genel kurul kooperatif şirketin tüm ortaklarını temsil eden en yetkili organdır. (Koop.K.m.42) Genel kurulda her ortak yalnız bir oy hakkına sahiptir. (Koop.K.m.48, f.1) Bu hüküm emredici niteliktedir¹⁴⁹.

3.3.7.2.2. Yönetim Kurulu

“Yönetim Kurulu, kanun ve ana sözleşme hükümleri çerçevesinde kooperatifin faaliyetini yöneten ve onu temsil eden icra organıdır.” (Koop.K.m.55, f.1) Yönetim kurulu en az üç üyeden oluşur ve bu üyeler ile yedek üyelerin kooperatif ortağı olmaları gereklidir. (Koop.K.m.55, f.2) Yönetim kurulu üyelerinin Türk vatandaşı olmaları ve aynı nevide başka bir kooperatifin yönetim kurulu üyesi olmamaları gerekmektedir. (Koop.K.m.56) *“Yönetim kurulu üyeleri, kooperatif namına onun amacının gerektirdiği bütün hukuki işlemleri yapabilir.”* (Koop.K.m.59)

3.3.7.2.3. Denetçiler

Denetçiler, kooperatif şirketin tüm işlem ve hesaplarını inceler. (Koop.K.m.65) Denetçilerin ve yedeklerinin kooperatif ortağı olma şartı bulunmamaktadır.

¹⁴⁹ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.798.

(Koop.K.m.65) “Denetçiler her yıl yazılı bir raporla beraber tekliflerini genel kurula sunmaya mecburdurlar.” (Koop.K.m.67, f.1)

4. Yabancı Sermayeli Şirket Kuruluşları

Ülkemizde şirket kuruluşuna dair prosedür, kurucu yatırımcı/ların ve sermayenin tabiiyetine bakılmaksızın, tüm kurucu/lar açısından aynıdır. Şirketlerin kuruluşuna dair prosedür bakımından ayrıca, ülkemizdeki şirketlerin kuruluş sürecini de kapsar şekilde “Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS)” adıyla merkezi bir bilgi sistemi oluşturulmuştur¹⁵⁰. İlk defa 2010 yılında pilot olarak uygulanmaya başlanan ve günümüzde yaygınlaşan bu sistem ile; şirketlerin “kayıt, değişiklik ve terkin işlemlerinin” elektronik ortamda yürütülmesi ve içeriklerin depolanarak bu ortamda sunulması, şirket kuruluş işlemleri bakımından da sözleşmelerin elektronik ortamda hazırlanması ve kurucu ortaklarca “e-imza ve mobil imza” vasıtasıyla imzalanarak ilgili ticaret sicil müdürlüğüne gönderilmesi imkânı sağlanmaktadır¹⁵¹. Bu hususlar dikkate alınarak çalışmamda öncelikle DDYK ile yabancı sermayeli olarak kuruluşuna imkân verilmiş olan şirketlerin ülkemizdeki kuruluş prosedürü MERSİS sistemi de dahil edilerek açıklanmış ve kuruluş için gerekli belgelere yer verilmiştir. Son olarak, bu şirketlerin kurucusunun/kurucularının yabancı ortak olması halinde gerekli olan ek belgeler açıklanmıştır.

4.1. Adi Şirket Kuruluşu

Adi ortaklık ilişkisi mutlaka sözleşme temeline dayanmakta olup bu nedenle ortakların irade beyanlarının karşılıklı ve birbirine uygun olması şarttır¹⁵². “Adi ortaklık sözleşmesi herhangi bir şekle tabi değildir.” (TBK.m.12) Dolayısıyla, adi şirketin yazılı, sözlü veya resmi şekilde yapılacak sözleşme ile kurulması mümkündür¹⁵³. Adi ortaklık sözleşmesinin yapılmasından sonra adi ortaklığın kurulabilmesi için tescil ve ilana gerek bulunmamaktadır¹⁵⁴.

¹⁵⁰<https://www.ticaret.gov.tr/ic-ticaret/ticaret-sicili/merkezi-sicil-kayit-sistemi-mersis> (Erişim Tarihi: 15.05.2021)

¹⁵¹<https://www.ticaret.gov.tr/ic-ticaret/ticaret-sicili/merkezi-sicil-kayit-sistemi-mersis> (Erişim Tarihi: 15.05.2021)

¹⁵² Şener, Oruç Hami, Adi Ortaklık, Ankara, Yetkin Yayınları, 2008, s.9

¹⁵³ Bilgili / Demirkapı, Şirketler Hukuku, s.4; Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.14; Çebi, Şirketler, s.43; Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.5.

¹⁵⁴ Yasan, Ortaklıklar, s.37; Bahtiyar, Ortaklıklar Hukuku, s.31.

4.1.1. Adi Şirket Sözleşmesinin Yapılması

Yukarıda belirtildiği üzere, adi şirket sözleşmesi, herhangi bir şekle bağlı değildir¹⁵⁵. Adi şirket sözleşmesinin herhangi bir şekle tabi olmaması dolayısıyla sözlü olarak yapılması olanaklı ise de ispat kolaylığı açısından yazılı yapılması ve notere onaylatılmasında yarar vardır¹⁵⁶. Ayrıca, adi şirket sözleşmesinin herhangi bir şekle bağlı olmaması kuralının istinasını oluşturan hallerde, sözleşmenin veya ilgili maddesinin resmi olarak yapılması zorunludur¹⁵⁷. İstisna oluşturan durumları belirtmek gerekirse öncelikle; ortaklar adi ortaklık sözleşmesinin belli biçimde yapılmasını kararlaştırabilirler¹⁵⁸. Bu halde, *“kararlaştırılan şekilde yapılmayan adi ortaklık sözleşmesi tarafları bağlamaz.”* (TBK.m.17) Yine diğer bir istisnayı, taşınmaz veya devri kanunen özel usullere bağlı mal ve hakların sermaye olarak ortaklığa konması hususu teşkil eder¹⁵⁹. Bu durumda, adi ortaklık sözleşmesindeki sermaye maddesinin kanunen belirlenen biçimde yapılması gerekir¹⁶⁰. Taşınmazların sermaye olarak konulması halinde, sözleşmenin ilgili maddesinin TMK. m. 706’ya uygun olarak *“tapu sicil memurları tarafından resmi şekilde düzenlenmesi”*, *“motorlu bir aracın getirilmesi”* durumunda sözleşmenin ilgili maddesinin 2918 sayılı Kanununun 20. maddesi gereğince *“noterde resen düzenlenmesi”*, yine adi ortaklığa bir hakkın sermaye olarak getirilmesi halinde de sermaye olarak getirilen hakkın devri nasıl gerçekleştiriliyorsa, sözleşmenin sermaye maddesinin de o şekilde düzenlenmesi gerekmektedir¹⁶¹. Taşınmazın devrine ilişkin sözleşmenin yapılmasından sonra adi ortaklığa ait taşınmaz malların bütün ortakların adına tapuda tescili yapılmalıdır¹⁶². Nihayet, ortakların imzalamasıyla adi ortaklık sözleşmesi tamamlanmış ve adi şirket kurulmuş olur¹⁶³.

¹⁵⁵ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.5; Yasan, Ortaklıklar, s.37; Çebi, Şirketler, s.43.

¹⁵⁶ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.5; Çelik, Ticaret Hukuku, s.117.

¹⁵⁷ Çelik, Ticaret Hukuku, s.117.

¹⁵⁸ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.5.

¹⁵⁹ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.5.

¹⁶⁰ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.5.

¹⁶¹ Hamamcıoğlu, Esra / Karamanlioğlu, Argun, “Adi Ortaklık Sözleşmesinde Şekil”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Y.10, S. 3 (Aralık 2016), s.1319.

¹⁶² Şener, Adi Ortaklık, s.173.

¹⁶³ Kaya, Mustafa İsmail / Tatlı, Burçak, Ticaret Hukuku-I: Ticari İşletme ve Ortaklıklar Hukuku, Güncellenmiş 3. bsk., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2020, s.221.

4.1.2. Yasal Defterlerin Onaylanması

Ticari Defterlere İlişkin Tebliğ¹⁶⁴ gereğince, “gerçek veya tüzel kişi olup olmadığına bakılmaksızın her tacir, yevmiye defteri, envanter defteri ve defter-i kebir tutmakla yükümlüdür.” (m.4.,5.) Tebliğin 13. maddesi uyarınca, “tacirler tarafından tutulan defterlerin açılış onayları kuruluş sırasında ve kullanmaya başlamadan önce noter tarafından yapılır.”

4.1.3. Adi Şirketin Vergilendirilmesi

Adi şirketlerin tüzel kişiliği yoktur. Bu sebeple, adi şirketin “yıllık gelir vergisi mükellefiyeti ve kurumlar vergisi mükellefiyeti” yoktur. Adi ortaklıkta ortaya çıkan kar ya da zarar, ortaklar tarafından, hisseleri nispetinde kendi kazançlarına ilave edilerek vergilendirilecektir¹⁶⁵. Adi ortaklık ile alakalı olarak bağlı olunan vergi dairesine “stopaj ve katma değer vergisi” (KDV) mükellefiyeti ve yine bağlı bulunulan sosyal güvenlik kurumu şubesinde mükellefiyet tesis ettirilecektir¹⁶⁶. Adi ortaklıkta ortaklar ise, niteliklerine göre vergiye tabi olmaktadır. Adi ortaklığı meydana getiren ortaklar içerisinde kurumlar vergisi mükellefi kurumlar vergisi beyannamesini, gelir vergisi mükellefi ise gelir vergisi beyannamesini vermeye devam edecektir¹⁶⁷.

4.1.4. Adi Ortaklık Tescil İşlemleri

Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca “01.04.2019 tarih ve 27187 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İç Ticaret:2009/2” sayılı tebliğin 3. maddesinin 1. fıkrası ile, “tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketlerinin müştereken belli bir amacı gerçekleştirmek ve kar elde etmek için kurdukları ve müştereken yönettikleri tüzel kişiliği bulunmayan ortaklıklar aracılığıyla işletilen” ticari işletmelerin talep halinde ticaret siciline tescil edileceği belirtilmiştir. Bu ticari ortaklıklar adi ortaklık niteliğindedir ve sözleşmede tayin edilen adresin bulunduğu yer “ticaret siciline tescil ve Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde ilan” edilirler¹⁶⁸. Tescil ve ilan, ticaret sicili memurluğu tarafından ortaklığı meydana getiren tüzel kişilerin kayıtlı oldukları ticaret sicili memurluklarına aynı gün bildirilir. (İç

¹⁶⁴ RG. 19.12.2012, S. 28502.

¹⁶⁵ Kumkale, Rüknettin, “Adi Ortaklıkta Fatura”, Terazi Hukuk Dergisi, Y.14, S. 153 (Aralık 2019), s.1073.

¹⁶⁶ Kumkale, “Adi Ortaklıkta Fatura”, s.1073.

¹⁶⁷ Kumkale, Rüknettin, “Adi Ortaklıkta Belge Düzeni”, Terazi Hukuk Dergisi, Y. 13, S. 139 (Mart 2018), s.132.

¹⁶⁸ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.21.

Ticaret:2009/2 Tebliğ m.4, f.1) Adi ortaklığın tescili için aşağıdaki belgeler Ticaret Sicili Müdürlüğüne verilmektedir¹⁶⁹:

1. Merkezi Sicil Kayıt Sistemi Kaydı
2. Ticaret Sicil Müdürlüğü'ne verilen dilekçe

Bu dilekçe ile, adi ortaklığın bağlı olacağı vergi dairesi gösterilmeli ve yetkilisi tarafından ya da vekaleten imzalanarak vekaletin sureti, dilekçe ekine eklenmelidir.

3. Taahhütname

Adi ortaklığı temsile yetkili olan kişilerin adı ve soyadı, yerleşim yeri, kimlik numarasının da yer aldığı taahhütname sunulmalıdır. Taahhünameye adi ortaklığın “*unvanı, sermayesi, merkezi, işletmenin açılış tarihi*” ve bu tarihteki gerçek faaliyetin konusu, “*Nomenclature des Activités Économiques dans la Communauté Européenne*” (NACE) kodu (iş yerinin faaliyet alanını ve bu faaliyet alanına bağlı olarak iş yerinin tehlike sınıfı bilgisini veren kod¹⁷⁰) ile birlikte açıkça gösterilir.

4. Ticaret Odası Başkanlığına Dilekçe

Bu dilekçe ile, adi ortaklığın bağlı olacağı vergi dairesi belirtilerek yetkili tarafından ya da vekaleten imzalanmalıdır.

5. Kurucu İmzalarının Noter Tarafından Onaylandığı Adi Ortaklık Sözleşmesi
6. Adi Ortaklığı Temsile Yetkili Kişilerin İşletme Unvanı Altında Düzenlenmiş İmza Beyannamesi
7. Adi Ortaklığa Taraf Ticaret Şirketlerinin Tüzel Kişiliklerinin Devam Ettigine İlişkin Son Tescile Dair Ticaret Sicili Gazetesi Onaylı Örnekleri veya “*Ticaret Sicili Müdürlüklerinden Alınacak Belgeler*”
8. “*Oda Kayıt Beyannamesi*”.

¹⁶⁹ T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye’de Şirket Kurmak, Ankara, 2019, s.13; <http://www.yuksekovatso.org.tr> (Erişim Tarihi: 03.12.2020)

¹⁷⁰ <https://www.uyumsoft.com> (Erişim Tarihi: 03.02.2021)

4.1.5. Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) ile Şirket Kuruluş İşlemleri

Adi şirket kuruluş aşamaları hakkında bilgi verilmesinin ardından, kuruluş sürecinin MERSİS sistemini de kapsar şekilde detaylandırılarak açıklanması, yol gösterici olma açısından önemlidir. Bu kapsamda, kurucu ortağı yabancı gerçek/tüzel kişi olan adi şirketin kuruluş aşamaları aşağıdaki gibidir¹⁷¹:

- a) Kullanıcılar MERSİS internet adresi üzerinden üyelik oluşturularak şirket kuruluş sürecini başlatılırlar. Gerekli bilgilerin girilmesi ile şirket sözleşmesi, Türkçe halinde, hazırlanır. MERSİS'te şirket sözleşmesi hazırlanırken Türk vatandaşları kimlik numaraları ile yabancılar ise pasaport numaraları ile ortak ya da yetkili olarak eklenebilmektedir. Fakat, bu işlem için yabancıların öncelikle vergi dairesinden vergi numarası almaları ve ticaret sicili müdürlüğüne müracaat ederek kendilerini MERSİS sistemine kaydettirmeleri gerekmektedir. MERSİS sistemi üzerinden yapılan kayıt ile beraber alınan takip numarası ticaret sicil müdürlüğüne tescil sırasında verilen dilekçede yer alır.
- b) Şirketin potansiyel vergi numarası MERSİS tarafından kendiliğinden atanır. Sonrasında kurucular şirket sözleşmesini imzalar ve bu imzaların gerçekten kuruculara ait olup olmadığı yetkili bir makam tarafından onaylanır. Adi ortaklık için bu işlem, şirketinin merkezinin bulunduğu yerdeki ticaret sicili müdürlüğüne ya da herhangi bir notere başvurularak gerçekleştirilir. Onay işleminin noterde yapılmak istenmesi halinde, kullanıcılar MERSİS'ten almış oldukları *“takip numarası ile herhangi bir notere başvurabilirler.”* Şirketi temsile yetkili olan kişilerin şirket unvanı altında atacakları imzaların *“yetkili makam tarafından onaylanarak, imza beyanlarının hazırlanması”* gereklidir. Ülkemizde bu işlem, herhangi bir ticaret sicil müdürlüğünde yapılabilir. Kurucuların ilgili belgelerle birlikte sicil müdürlüğüne başvurusu akabinde, ticaret sicili müdürlüğü tescil işlemini tamamlar.

¹⁷¹ T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye’de Şirket Kurmak, s.13-14; <http://www.yuksekovatso.org.tr> (Erişim Tarihi: 03.12.2020)

4.1.6. Kuruluşta Yabancı Yatırımcıdan İstenen Belgeler

4.1.6.1. Kurucu Ortağın Yabancı Gerçek Kişi Olması Durumu

Adi ortaklıkta, şirketin ana sözleşmesinin yapılması ve yasal defterlerinin noterce onaylanmasının ardından, yabancı gerçek kişiler için vergi dairesinde yapılacak başvurularda birtakım belgeler aranmaktadır. Bu belgeler;

- Noter onaylı pasaport sureti,
- Noter onaylı imza sirküleri,
- İkametgah ilmühaberi, dir. (Vergi Daireleri İşlem Yönetmeliği m. 7)

4.1.6.2. Kurucu Ortağın Yabancı Tüzel Kişi Olması Durumu

Ülkemizde, yabancı tüzel kişi ile kurulan adi ortaklık bakımından gerekli birtakım belgeler bulunmaktadır. Bu belgeleri¹⁷²;

- “Tüzel kişi sicil özeti”,
- “Tüzel kişi kararı”,
- Tüzel kişi adına atanacak temsilci vekaleti,
- Şirketin ana sözleşmesinin noter onaylı bir örneği ve şirketi temsile yetkili kişilerin noter onaylı pasaport suretleri,
- İkametgah ilmühaberi,
- “Noter onaylı imza sirküleri” ile “tüzel kişilerin kendi ülkelerinde geçerli kuruluş belgesinin, Türkiye’nin o ülkede bulunan temsilciliğince onaylı Türkçe bir örneği veya yabancı dilde onaylı kuruluş belgesi ile tercüme bürolarınca tercüme edilmiş Türkçe bir örneği”, oluşturmaktadır. (Vergi Daireleri İşlem Yönetmeliği m. 7)

Belirtilen bu belgeler ile birlikte Vergi Dairesi’ne müracaat edilir¹⁷³. Ayrıca, unutmamak gerekir ki hazırlanacak tüm bu evrakların ilgili ülkede noterlenip apostillenmesi gerekmektedir¹⁷⁴.

¹⁷² Uluslararası İlişkiler Komitesi (2019). *Yabancı Uyruklu Gerçek ve Tüzel Kişilerin Şirket Kuruluşu ve Vergi İşlemleri*. <http://www.ismmmo.org.tr> (Erişim Tarihi: 29.01.2021)

¹⁷³ Uluslararası İlişkiler Komitesi (2019). *Yabancı Uyruklu Gerçek ve Tüzel Kişilerin Şirket Kuruluşu ve Vergi İşlemleri*. <http://www.ismmmo.org.tr> (Erişim Tarihi: 29.01.2021)

¹⁷⁴ Uluslararası İlişkiler Komitesi (2019). *Yabancı Uyruklu Gerçek ve Tüzel Kişilerin Şirket Kuruluşu ve Vergi İşlemleri*. <http://www.ismmmo.org.tr> (Erişim Tarihi: 29.01.2021)

4.2. Kollektif Şirket Kuruluşu

Kollektif şirket 3 aşamada kurulur¹⁷⁵:

1. Ortaklık sözleşmesinin hazırlanması.
2. Sözleşme imzalanarak bu imzaların noter veya artık ticaret sicili müdürü veya yardımcısının huzurunda onaylanması. (TTK.m.212)
3. Şirketin ticaret siciline tescili ve Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi (TTSG)'nde ilan edilmesi.

Belirtilen bu kuruluş aşamalarını ayrıntılı olarak incelemekte yarar vardır:

4.2.1. Ortaklık Ana Sözleşmesinin Düzenlenmesi

TTK. m. 212'ye göre, “kollektif şirket sözleşmesi yazılı şekle tabidir.” Kollektif şirket sözleşmesinde bulunması gereken zorunlu kayıtlar aşağıdaki şekilde belirtilebilir: (TTK.m.213, f.1)

- a) “Ortakların ad ve soyadlarıyla yerleşim yerleri ve vatandaşlıkları.
- b) Şirketin kollektif olduğu.
- c) Şirketin ticaret unvanı ve merkezi.
- d) Esaslı noktaları belirtilmiş ve tanımlanmış bir şekilde şirketin işletme konusu.
- e) Her ortağın sermaye olarak koymayı taahhüt ettiği para miktarı; para niteliğinde olmayan sermayenin değeri ve bu değer ne suretle biçilmiş olduğu; sermaye olarak kişisel emek konulmuşsa bu emeğin niteliği, kapsamı ve değeri”: Kanun, paradan başka sermaye olarak getirilen şeylere biçilecek değer hususunda TTK. m. 213/1 ile ortaklara geniş bir serbesti tanımıştır. Ortaklar, bu şeylere diledikleri değeri biçebilirler. TTK. m. 213/1'in sonucu olarak, kollektif ortaklıklarda sermaye olarak konulan ayınlara bilirkişilerce biçilecek değerlerin ilgililerce

¹⁷⁵ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.116.

kabul edileceğini hükme bağlayan TTK. m. 131/1 hükmünün uygulanma olanağı yoktur¹⁷⁶.

- f) “Şirketi temsile yetkili kimselerin ad ve soyadları, bunların yalnız başına mı, yoksa birlikte mi imza koymaya yetkili oldukları.”

4.2.2. Noter Onayı veya İmzaların Ticaret Sicili Müdürlüğü Huzurunda Atılması

Kollektif şirket sözleşmesi, yasal şekil ve şartlara uygun olarak hazırlandıktan sonra sözleşmedeki imzaların noter tarafından onaylanması ya da imzaların ticaret sicili müdürünün ya da yardımcısının huzurunda atılması gerekir¹⁷⁷. (TTK.m.212, f.1) Şirketin ticaret sicil müdürlüğüne tescili için aşağıdaki belgeler ile ilgili müdürlüğe başvurulmalıdır¹⁷⁸:

- a) Dilekçe: Kurucuların tamamı tarafından veya vekaleten imzalanması gereklidir. Dilekçede NACE kodu, şirketin bağlı olacağı vergi dairesi açıkça gösterilmelidir.
- b) Kuruluş Bildirim Formu.
- c) Ana sözleşme: Tüm ortaklar tarafından imzalanmalıdır.
- d) Şirket unvanı altında düzenlenen şirket yetkililerine ait imza beyannameleri.
- e) “Oda Kayıt Beyannamesi.”
- f) Kollektif şirket serbest bölgede kuruluyorsa “Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü”nden alınan izin yazısının aslı ya da noter onaylı nüshası.
- g) Yabancı uyruklu ortak/yetkili bulunması durumunda tercümesi noterden onaylı pasaport ve vergi numarası.

¹⁷⁶ Şener, Ortaklıklar Hukuku, s.210.

¹⁷⁷ Bu hususta Yargıtay bir kararında (11. HD, 01.04.1976, E.1051, K.1743), kollektif şirket sözleşmesinin yazılı olması şartı ile beraber sözleşmedeki imzaların da noter tarafından onaylanması şartının mevcut olduğunu, bu şartlar bulunmadıkça kollektif şirket kuruluşunun geçerli olmadığını belirtmiştir. Kararın ilgili kısmı şu şekildedir: “TTK.’nın 154. maddesi uyarınca, kollektif şirket mukavelesinin yazılı olması şartı ile birlikte mukaveledeki imzaların da noterlikçe tasdiki şartı mevcut olup, aynı Kanunun 156. maddesi uyarınca bu iki şart mevcut olmadıkça, şirketin kuruluşu geçerli olamaz. Başka bir deyimle, imzaların noterlikçe tasdik edilmesi bir geçerlilik şartıdır. Bu şart olayda tahakkuk etmemiş bulunduğuna göre, yukarıda sözü edilen 156. madde gereğince bu eksiklik nedeniyle mevcut kuruluşu adi şirket hükümlerinin uygulanması gerekir...” (<https://www.legalbank.net>, Erişim Tarihi: 21.05.2021)

¹⁷⁸ Özcan, Zekai, Şirketler İçin Hukuki ve Mali Rehber, Güncellenmiş 2. bsk., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2016, s.62.

4.2.3. Ticaret Siciline Tescil ve İlan

“Kollektif şirketi kuranlar, şirket sözleşmesinin noterlikçe onaylı bir suretini onay tarihinden itibaren onbeş gün içinde şirketin merkezinin bulunduğu yerdeki ticaret siciline vererek şirketin tescilini istemek zorundadır.” (TTK.m.215) Noter şirket merkezi çevresindeki bir noter olmalı, imzalar “ticaret sicili müdürü veya yardımcısı huzurunda” imza edilecekse bu ticaret sicili müdürlüğü de şirket merkezinin bulunduğu yerdeki ticaret sicili müdürlüğü olmak zorundadır¹⁷⁹. Ticaret sicili talebi uygun görürse, kendisine sunulan sözleşme suretini muhafaza eder ve şirketi tescil ve ilan eder¹⁸⁰.

4.2.4. Kollektif Şirketlerin Vergilendirilmesi

Kollektif şirket ortaklarının şirket faaliyetinden elde ettiği kazançlar gelir vergisine tabidir¹⁸¹. Gelir vergisi stopajı yönünden vergi sorumlusu ve katma değer vergisi ile damga vergisi yönünden vergi mükellefi ise şirketin tüzel kişiliğidir¹⁸². İşe başlama bildiriminin, her bir kollektif şirket ortağı tarafından ayrı ayrı ve yazılı şekilde vergi dairesine yapılması gerekir. Bildirim, iş yerinin veya iş merkezinin bulunduğu yer vergi dairesine yapılır¹⁸³. Bildirimden sonra vergi dairesi tarafından mükelleflerin iş yerinde yoklama yapılacaktır¹⁸⁴. Yapılan yoklama ile birlikte tutulacak tutanak ile işe başlama tespit edilir¹⁸⁵.

4.2.5. Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) ile Şirket Kuruluş İşlemleri

Kollektif şirket kuruluş aşamaları hakkında bilgi verilmesinin ardından, kuruluş sürecinin MERSİS sistemini de kapsar şekilde detaylandırılarak açıklanması, yol gösterici olma açısından önemlidir. Bu kapsamda, kurucu ortağı yabancı gerçek kişi olan kollektif şirketin kuruluş aşamaları aşağıdaki gibidir¹⁸⁶:

¹⁷⁹ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.118.

¹⁸⁰ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.119.

¹⁸¹ Çakmak, Salih, Yeni Türk Ticaret Kanunu'nda Ticaret Şirketlerinde Tür Değiştirme, Ankara, Adalet Yayınevi, 2018, s.10; Özcan, Şirketler İçin Rehber, s. 80-81.

¹⁸² Özcan, Şirketler İçin Rehber, s. 81.

¹⁸³ Özcan, Şirketler İçin Rehber, s. 81.

¹⁸⁴ Özcan, Şirketler İçin Rehber, s. 82.

¹⁸⁵ Özcan, Şirketler İçin Rehber, s. 82.

¹⁸⁶ Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.183; T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye’de Şirket Kurmak, s.13-14; Özcan, Şirketler İçin Rehber, s. 63.

- a) Kullanıcılar MERSİS internet adresi üzerinden üyelik oluşturularak şirket kuruluş sürecini başlatılırlar. Kanuni olarak şirket sözleşmesinde yer alan zorunlu unsurların doldurulması için kullanıcılar yönlendirilir ve gerekli bilgilerin girilmesi ile şirket sözleşmesi hazırlanır. MERSİS'te şirket sözleşmesi hazırlanırken yabancı gerçek kişiler *“pasaport numaraları ile ortak olarak eklenebilmektedir.”* Fakat, bu işlem için yabancı gerçek kişi/lerin öncelikle vergi dairesinden vergi numarası alıp *“ticaret sicili müdürlüğüne başvurarak kendilerini MERSİS'e kaydettirmeleri”* gereklidir. Bu kayıt sırasında, ana sözleşmenin sistem üzerine girilmesi gerekmektedir.
- b) Sözleşme Türkçe halinde hazırlanır ve şirketin potansiyel vergi numarası da MERSİS aracılığıyla kendiliğinden atanır. Sonrasında *“kurucular sözleşmeyi imzalar.”* Bu imzaların hakikaten kuruculara ait olup olmadığı hususunda, kurucular ya da yetkili temsilcileri şirketin merkezinin bulunduğu yer ticaret sicil müdürlüğüne ya da herhangi bir notere başvurabilir. Tasdik işlemi noterde yapılmak istenirse kullanıcılar, *“MERSİS'ten aldıkları takip numarası ile herhangi bir notere başvurabilirler.”* Şirket sözleşmesi MERSİS tarafından notelere elektronik ortamda iletilmektedir.
- c) Kuruluş işlemi için ticaret sicil başvurusundan önce yukarıda sicil müdürlüğüne sunulacağı belirtilen ilgili belgelerin ticaret sicil müdürlüğüne verilmesi gerekir. Yabancı gerçek kişi kurucu/ların ilgili belgelerle sicil müdürlüğüne başvurusu üzerine ticaret sicil müdürlüğü tescil işlemini tamamlamakta ve böylelikle yabancı ortağın da yer aldığı kolektif ortaklık kurulmaktadır. Şirketin kullanacağı yasal defterler de kuruluş anında noterce tasdiklenir.

4.2.6. Kuruluşta Yabancı Yatırımcıdan İstenen Belgeler

Yabancı yatırımcı sayılan gerçek kişiler¹⁸⁷;

- Tercüme edilmiş noter onaylı pasaport sureti,
- Vergi dairesinden alınacak potansiyel vergi numarası, ibraz etmek zorundadırlar.

¹⁸⁷Topaloğlu, Mustafa, “Yabancıların Türkiye’de Şirket Kurmaları ve Satın Almaları”, <http://www.mtopaloglu.av.tr/img/makaleler>, (Erişim Tarihi: 18.01.2021), s.7.

4.3. Adi Komandit Şirket Kuruluşu

Adi komandit şirketlerin kuruluşu, kollektif şirketlerin kuruluşu ile benzer özellikler taşır. TTK. m. 305, kuruluş açısından kollektif şirket hükümlerine (TTK.m.212-216) gönderme yaptığından adi komandit ortaklığın kuruluşu, yukarıda “Kollektif Şirket Kuruluşu” başlığı altında belirtilen 3 aşamada gerçekleşmektedir¹⁸⁸. Bu aşamaları ayrıntılı olarak incelemekte yarar vardır.

4.3.1. Ortaklık Ana Sözleşmesinin Düzenlenmesi

Komandit şirket sözleşmesi yazılı şekle tabidir. (TTK.m.305, 212) TTK. m. 305/1 ile yapılan atıf doğrultusunda TTK. m. 213’de, şirket sözleşmesinde bulunması gereken zorunlu kayıtlar;

- a) *“Ortakların ad ve soyadlarıyla yerleşim yerleri ve vatandaşlıkları,*
- b) *Şirketin komandit olduğu,*
- c) *Şirketin ticaret unvanı ve merkezi,*
- d) *Esaslı noktaları belirtilmiş ve tanımlanmış bir şekilde şirketin işletme konusu,*
- e) *Her ortağın sermaye olarak koymayı taahhüt ettiği para miktarı; para niteliğinde olmayan sermayenin değeri ve bu değer ne suretle biçilmiş olduğu; sermaye olarak kişisel emek konulmuşsa bu emeğin niteliği, kapsamı ve değeri,*
- f) *Şirketi temsile yetkili kimselerin ad ve soyadları, bunların yalnız başına mı, yoksa birlikte mi imza koymaya yetkili oldukları”* şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca ortaklar, emredici hükümlere aykırı olmamak kaydıyla, şirket sözleşmesine istedikleri kayıtları koyabilirler. (TTK.m.213, f.2)

Yukarıda belirtildiği üzere, TTK. m. 213, adi komandit şirketlere uygulanmakla beraber aşağıdaki hususlar belirtilmelidir¹⁸⁹:

- a) Adi komandit şirketlerde, kollektif şirketten farklı olarak iki tür ortak (komandite ve komanditer) bulunmaktadır. (TTK.m.213, f.1-a) Tüzel kişiler yalnızca komanditer ortak olabilmektedir. (TTK.m.304, f.3) Ortaklık ana sözleşmesinde ortakların ad ve soyadları, ikametgahları, uyruğu ve hangilerinin komandite,

¹⁸⁸ Bahtiyar, Ortaklıklar Hukuku, s.104-105.

¹⁸⁹ Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.208-210.

hangilerinin komanditer ortak olduğunun gösterilmesi gereklidir. Ayrıca, ana sözleşmede şirkette komanditer ortak olarak yer alan tüzel kişinin ticaret unvanı ve merkezi de yer almalıdır.

- b) Şirketin komandit olduğu belirtilmelidir. (TTK.m.213, f.1-b)
- c) Şirketin ticaret unvanında yalnızca komandite ortak/ların ad ve soyadlarına yer verilir. (TTK.m.213, f.1-c) Ayrıca, ortaklık ana sözleşmesinde şirketin merkezinin de yer alması gereklidir.
- d) Komandit şirketlerde de, özellikle komanditer ortağın dışı karşı sorumluluk tutarının belirlenmesi amacıyla, tüm ortakların koymayı taahhüt ettiği sermaye borcunun niteliği ve miktarının ortaklık ana sözleşmesinde belirtilmesi gerekir. Komandite ortaklar, kişisel emek ve ticari itibar dahil tüm malvarlığı değerlerini sermaye olarak koyabilirken, komanditer ortaklar kişisel emek ve ticari itibarı haricinde kalan ve paraya çevrilebilen mal ve hakları sermaye olarak koyabilirler. (TTK.m.307, f.2)
- e) Adi komandit ortaklık ana sözleşmesinde, şirketi temsile yetkili kılınan komandite ortakların ad ve soyadlarının, bu ortakların şirketi temsile birlikte mi yalnız başlarına mı yetkili olduklarının belirtilmesi gerekmektedir. Komanditer ortakların ise şirketi temsil ve yönetmeye ilişkin yetkileri yoktur. (TTK.m.318, f.2) Komanditer ortaklara verilen ve yönetim hakkı niteliğinde olmayan yetkilerin ise şirket sözleşmesinde açıkça belirtilmesi gerekmektedir. (TTK.m.305, f.2)

4.3.2. Noter Onayı veya İmzaların Ticaret Sicili Müdürlüğü Huzurunda Atılması

Komandit şirket sözleşmesi, kurucu ortaklarının tamamı (komandite ve komanditer) ortaklar tarafından imzalanır ve bu imzaların noter tarafından onaylanması veya imzaların ticaret sicili müdürünün ya da yardımcısının huzurunda atılması gerekir. (TTK.m.212, f.1) Şirketin Ticaret Sicil Müdürlüğüne tescili için aşağıdaki belgelerle ilgili müdürlüğe başvurulur¹⁹⁰:

- a) Dilekçe: Kurucuların tamamı tarafından veya vekaleten imzalanmış olmalıdır. Dilekçede NACE kodu, şirketin bağlı olacağı vergi dairesi açıkça gösterilmelidir.

¹⁹⁰ Özcan, Şirketler İçin Rehber, s. 62-63.

- b) Kuruluş Bildirim Formu.
- c) Ana sözleşme: Tüm ortaklar tarafından imzalanmalı ve imzalar notere onaylatılmalıdır.
- d) Şirket unvanı altında düzenlenen şirket yetkililerine ait imza beyannameleri.
- e) “*Oda Kayıt Beyannamesi.*”
- f) Adi komandit şirket serbest bölgede kuruluyorsa “*Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü*”nden alınan izin yazısının aslı veya noter onaylı nüshası.
- g) Yabancı uyruklu ortak/yetkili bulunması durumunda tercümesi noterden onaylı pasaport ve vergi numarası ibraz edilmelidir.
- h) Adi komandit şirketin kuruluşu sırasında komanditer ortak tarafından aynı sermaye konulmuşsa, konulan aynı varlıklarının değerinin tespitine dair mahkemece atanmış bilirkişi tarafından hazırlanmış değerlendirme raporu ve bilirkişinin atanma yazısı. (Ticaret Sicil Yönetmeliği¹⁹¹ m. 64, f.1-c)
- i) Konulan aynı sermaye üstünde bir sınırlamanın olmadığına ilişkin ilgili sicilden alınacak yazı. (Ticaret Sicil Yönetmeliği m.64, f.1-ç)
- j) “*Aynı sermaye olarak konulan taşınmaz, fikri mülkiyet hakları ve diğer değerlerin kayıtlı buldukları sicillere şerh verildiğini gösteren belge.*” (Ticaret Sicil Yönetmeliği m. 64, f.1-d)

4.3.3. Ticaret Siciline Tescil ve İlan

Adi komandit şirketin kuruluşu amacıyla ticaret siciline başvurulmadan önce MERSİS sistemi üzerinden kayıt yapılır ve başvuru numarası alınır¹⁹². Bu kayıt sırasında ana sözleşme sistem üzerine girilir¹⁹³. Yine, kuruluş işlemi için ticaret sicili başvurusundan önce adi komandit şirketin bağlı bulunacağı vergi dairesinden vergi numarası, ticaret sicil müdürlüğüne verilmek üzere, alınır¹⁹⁴. Devamında, adi komandit şirket ana sözleşmesi, noter onayından veya imzaların ticaret sicili müdürünün veya yardımcısının huzurunda atılmasından sonra “*şirket merkezinin bulunduğu yerdeki ticaret siciline*” verilerek şirket tescil ettirilir. (TTK.m.215) Sözleşmenin ticaret siciline tescil edilmesinin ardından şirket, TTSG’de ilan olunur. (TTK.m.215) Yapılan bu ilanın

¹⁹¹ R.G.27.01.2013, S. 28541.

¹⁹² Özcan, Şirketler İçin Rehber, s. 62.

¹⁹³ Özcan, Şirketler İçin Rehber, s. 62.

¹⁹⁴ Özcan, Şirketler İçin Rehber, s. 62.

şirketin tüzel kişilik kazanmasında bir etkisi yoktur¹⁹⁵. Adi komandit şirket, tescil işlemiyle birlikte tüzel kişilik kazanır ve tüzel kişi tacir olarak ekonomik faaliyetine başlar¹⁹⁶.

4.3.4. Adi Komandit Şirketlerin Vergilendirilmesi

Adi komandit şirketlerin kuruluşu sırasında şirket; muhtasar(stopaj), katma değer vergisi ve damga vergisi mükellefi olarak vergi numarası alırken, şirketin komandite ortakları ticari kazanç mükellefiyeti tesis ettirecek, komanditer ortaklar ise menkul sermaye iradı mükellefi olacaklardır¹⁹⁷. Adi komandit şirket bünyesinde elde edilen kazanç ortaklar nezdinde gelir vergisine tabidir¹⁹⁸. Adi komandit şirketlerde her bir ortak için ayrı vergi levhası alınır¹⁹⁹.

4.3.5. Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) ile Şirket Kuruluş İşlemleri

Adi komandit şirket kuruluş aşamaları hakkında bilgi verilmesinin ardından, kuruluş sürecinin MERSİS sistemini de kapsar şekilde detaylandırılarak açıklanması, yol gösterici olma açısından önemlidir. Bu kapsamda, kurucu ortağı yabancı gerçek/tüzel kişi olan adi komandit şirketin kuruluş aşamaları aşağıdaki gibidir²⁰⁰:

- a) Kullanıcılar MERSİS internet adresi üzerinden üyelik oluşturularak şirket kuruluş sürecini başlatılırlar. MERSİS'te şirket sözleşmesi hazırlanırken yabancı gerçek kişiler pasaport numaraları ile ortak ya da yetkili olarak, tüzel kişi temsilcisi ise pasaport numarası ile yetkili olarak eklenebilmektedirler. Fakat, bu işlem için yabancı gerçek kişi/lerin ve tüzel kişi temsilci/lerinin öncelikle vergi dairesinden vergi numarası alıp “ticaret sicili müdürlüğüne başvurarak kendilerini MERSİS'e kaydettirmeleri” gereklidir.
- b) “MERSİS'te şirket sözleşmesi hazırlanır.” Sözleşme Türkçe halinde hazırlanır ve şirketin potansiyel vergi numarası da MERSİS aracılığıyla otomatik olarak atanır. Sonrasında “kurucular sözleşmeyi imzalar.” Bu imzaların hakikaten kuruculara ait olup olmadığı hususunda, kurucular ya da yetkili temsilcileri şirketin

¹⁹⁵ Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.210.

¹⁹⁶ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.114.

¹⁹⁷ Özcan, Şirketler İçin Rehber, s. 86.

¹⁹⁸ Çakmak, Ticaret Şirketlerinde Tür Değiştirme, s.15; Özcan, Şirketler İçin Rehber, s. 86.

¹⁹⁹ Özcan, Şirketler İçin Rehber, s. 88.

²⁰⁰ T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye'de Şirket Kurmak, s.13-14.

merkezinin bulunduğu yer ticaret sicil müdürlüğüne ya da herhangi bir notere başvurabilir. Tasdik işlemi noterde yapılmak istenirse kullanıcılar, MERSİS'ten aldıkları takip numarası ile herhangi bir notere başvurabilirler. Şirket sözleşmesi MERSİS tarafından noterlere elektronik ortamda iletilmektedir.

- c) Yabancı gerçek kişi kurucu/ların ilgili belgelerle sicil müdürlüğüne başvurusu üzerine ticaret sicil müdürlüğü tescil işlemini tamamlamaktadır. Tüzel kişi kurucu olması halinde ise, “*şirketi temsile yetkili kişilerin şirket unvanı altında atacakları imzalarının*” yetkili makamlarca onaylanarak “*imza beyanlarının hazırlanması*” gereklidir. Ülkemizde bu işlem herhangi bir ticaret sicil müdürlüğünde yapılabilmektedir. Tüzel kişi kurucuların “*ilgili belgelerle sicil müdürlüğüne başvurusu üzerine*” ticaret sicil müdürlüğü tescil işlemini tamamlanır.

4.3.6. Kuruluşta Yabancı Yatırımcıdan İstenen Belgeler

4.3.6.1. Kurucu Ortağın Yabancı Gerçek Kişi Olması Durumu

Ortağı yabancı gerçek kişi olan adi komandit şirket kuruluşunda, yabancı yatırımcı sayılan gerçek kişiler²⁰¹;

- Tercüme edilmiş noter onaylı pasaport sureti
- Potansiyel vergi numarası dökümü, ibraz etmek zorundadır.

4.3.6.2. Kurucu Ortağın Yabancı Tüzel Kişi Olması Durumu

Komandit şirketlerde tüzel kişiler ancak komanditer ortak olabilirler²⁰². Bu durumda, tercüme edilmiş “*Lahey Devletler Özel Hukuku Konferansı çerçevesinde hazırlanan Yabancı Resmi Belgelerin Tasdiki Mecburiyetinin Kaldırılması Sözleşmesi*” hükümlerine göre (Apostil) ya da “*konsolosluk onaylı faaliyet belgesi aslı ve noter onaylı tercümesi*”, tercüme edilmiş aynı biçimde onaylı sicil özeti, kuruluş işlemlerini gerçekleştirecek gerçek kişiye verilen tercüme edilmiş aynı şekilde onaylı vekaletname, ibrazı gereklidir²⁰³.

²⁰¹ Topaloğlu, “Yabancıların Türkiye’de Şirket Kurmaları”, s.7.

²⁰² Turan, Nurcan (haz.), Yabancı Sermayeli Şirket Kuruluşu Kılavuzu, İstanbul Ticaret Odası, Y. 2004-05, İstanbul, 2004, s.14. (www.libraryportal.antalya.edu.tr)

²⁰³ Turan, Yabancı Sermayeli Şirket Kuruluşu, s.14-15.

4.4. Anonim Şirket Kuruluşu

Anonim ortaklık, kurucuların ya da (TTK.m.338/1'e göre kurucusunun) kanuna uygun olarak düzenlenmiş olan, “*sermayenin tamamını ödemeyi, şartsız taahhüt ettikleri, imzalarının noterce onaylandığı veya ticaret sicili müdürü yahut yardımcısı huzurunda imzaladığı esas sözleşmede*”, anonim şirket kurmaya yönelik iradelerini açıklamalarıyla kurulmaktadır. (TTK.m.335) Anonim ortaklığın ticaret siciline tescili ile şirket, tüzel kişilik kazanır. (TTK.m.355, f.1) Anonim ortaklıklarda, “*pay taahhüt edip esas sözleşmeyi imzalayan gerçek ve tüzel kişiler*” kurucu olarak belirtilmektedir. (TTK.m.337, f.1) Anonim şirket kurabilmek için pay sahibi bir ya da daha fazla kurucunun bulunması yeterlidir²⁰⁴. (TTK.m.338, f.1) Ancak, şirketin tek kişi tarafından kurulması durumunda, “*pay sahibinin adının, yerleşim yerinin ve vatandaşlığının*” da şirket ile beraber tescil ve ilan edilmesi gereklidir²⁰⁵. (TTK.m.338, f.2) Anonim ortaklığın kuruluş belgeleri; esas sözleşme, değerlendirme raporları, ayın ve işletme devralınmasına dair olanlar da dâhil olmak üzere kurulmakta olan şirketle, kurucular ve diğer kişilerle yapılan ve kuruluşla ilişkili olan sözleşmelerdir. Bu belgeler, şirketin sicil dosyasına konulur ve birer numaraları ortaklık tarafından beş yıl süreyle saklanır. (TTK.m.336)

4.4.1. Kuruluş Türleri

4.4.1.1. Ani Kuruluş

Şirket sermayesinin tamamı kurucu ortaklar tarafından taahhüt edilmiştir²⁰⁶. Bu durumda, anonim şirket kurucusu olma vasfına sahip kişiler bir araya gelerek ve yasal

²⁰⁴ Bu hususta Yargıtay bir kararında (11. HD, 11.10.2013, E.1126, K.18107), 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu gereğince kabul edilen, anonim şirketlerin tek ortaklı kurulabilmesine ilişkin hükmün bu Kanunun yürürlüğe girmesinden önceki olaylara da uygulanacağı, bu itibarla anonim şirketlerin tek ortaklı olarak ticari hayatlarına devam edebileceğini belirtmiştir. Kararın ilgili kısmı şu şekildedir: “...Mahkemece, 6102 sayılı TTK'nın da tek kişilik anonim şirket kurulması kabul edilmiş ise de huzurdaki davanın 22.02.2010 tarihinde 6762 sayılı Yasa zamanında açıldığı gerekçesiyle davanın kabulüne karar verilmiştir. Ancak dava tarihinden sonra yürürlüğe giren 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 338. maddesine göre Anonim Şirketlerin tek ortaklı olarak dahi ticari hayatlarına devam etmesi mümkündür. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında 6103 sayılı Kanun'un 3. maddesine göre de bu hüküm TTK'nın yürürlüğe girmesinden önceki olaylara da uygulanır. Bu itibarla davalı şirket kayyımının temyiz itirazlarının kabulüyle hükmün davalı yararına bozulmasına karar vermek gerekmiştir.” (<https://www.sinerjimevzuat.com.tr>, Erişim Tarihi: 05.02.2021) Altaş, Soner, Türk Ticaret Kanunu'na Göre Anonim Şirketler, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 9. bsk., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2019, s.87.

²⁰⁵ Altaş, Anonim Şirketler, s.88.

²⁰⁶ Korkut, Ömer / Durdu, Mehmet / Cengil, Muhammed Fatih / Gürbüz, İdil Nur / Doğanay, Muhammed Zahit., Şematik Şirketler Hukuku, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2021, s.96; Çebi, Şirketler, s.116; Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.166; Yasan, Ortaklıklar, s.114.

prosedürleri gerçekleştirerek anonim şirketi kurarlar²⁰⁷. “*Nakden taahhüt edilen payların itibari değerlerinin en az yüzde yirmi beşinin tescilden önce, gerisi de şirketin tescilini izleyen yirmi dört ay içinde ödenmesi gerekir.*” (TTK.m.344, f.1) Ani kuruluş işlemleri beş aşamada gerçekleştirilir²⁰⁸. Esas sözleşme hazırlanır, imzalar noterlikte onaylanır, pay bedelleri ödenir ve şirketin merkezinin bulunduğu yerdeki ticaret siciline tescil ve ilan yapılarak kuruluş işlemleri tamamlanır²⁰⁹.

4.4.1.2. Halka Arz Şartıyla Kuruluş

Kurucu ortaklardan bir veya birkaçının şirket paylarını halka arz şartıyla pay taahhüdünde bulunmalarındır²¹⁰. Kurucular tarafından payların tümünün taahhüt edilmesi ile ilkin kuruluş işlemleri tamamlanmakta, halka arz daha sonra gerçekleştirilmektedir. Halka arz şartıyla kuruluş usulünde, şirketin tescilinden sonra iki ay içerisinde, halka arz edileceği esas sözleşmede belirtilen paylar, sermaye piyasası mevzuatına uyumlu biçimde halka arz suretiyle satışa çıkarılmaktadır²¹¹. Satış süresinin bitiminde, payların itibari değerlerinin, varsa çıkarma priminin karşılığı şirkete, giderler düşüldükten sonra kalan miktar ise, pay senetlerinin “*halka arz eden pay sahiplerine*” ödenmektedir. (TTK.m.346, f.1) Bu yöntemde pay bedelleri kurucular tarafından peşin ödenmemekte, halka arz işlemleri gerçekleştikten sonra satış yapılabilirse satış gelirlerinden, satış yapılmadığında kurucu ortaklardan tahsil edilmektedir²¹². Halka arz şartıyla kuruluşun aşamaları²¹³;

- a) “*Esas sözleşmenin düzenlenmesi,*
- b) *Noter Onayı,*
- c) *Pay bedellerinin ödenmesi (halka arz dışı paylar için),*
- d) *Ticaret siciline tescil ve onay,*
- e) *Halka arz işlemlerinin yapılması,*
- f) *Pay bedellerinin ödenmesi (halka arz edilen paylar için)*”, şeklinde belirtilebilir.

²⁰⁷ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.166.

²⁰⁸ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.166.

²⁰⁹ Korkut / Durdu / Cengil / Gürbüz / Doğanay, Şematik Şirketler, s.98; Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.166.

²¹⁰ Dinç, Serhat, Ticaret Hukuku Bilgisi: Ticari İşletme-Şirketler Hukuku, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2017, s.351; Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.167.

²¹¹ Çebi, Şirketler, s.119; Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.167; Dinç, Ticaret Hukuku, s.351.

²¹² Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.167; Dinç, Ticaret Hukuku, s.351.

²¹³ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.167.

Bu aşamalardaki önem arz eden hususlara değinmekte yarar vardır. Öncelikle, anonim şirket esas sözleşmesinin yazılı biçimde yapılarak bütün kurucuların imzalarının noter tarafından onaylanması ya da esas sözleşmenin ticaret sicili müdürü yahut yardımcısı huzurunda imzalanması koşulu bulunmaktadır. (TTK.m.339, f.1) Anonim ortaklık esas sözleşmesine aşağıdaki hususlar yazılır (TTK.m.339, f.2):

- a) “Şirketin ticaret unvanı ve merkezinin bulunacağı yer.
- b) Esaslı noktaları belirtilmiş ve tanımlanmış bir şekilde şirketin işletme konusu.
- c) Şirketin sermayesi ile her payın itibarî değeri, bunların ödenmesinin şekil ve şartları.
- d) Pay senetlerinin nama veya hamiline yazılı olacakları; belirli paylara tanınan imtiyazlar, devir sınırlamaları.
- e) Paradan başka sermaye olarak konan haklar ve ayınlar; bunların değerleri; bunlara karşılık verilecek payların miktarı, bir işletme ve ayın devir alınması söz konusu olduğu takdirde, bunların bedeli ve şirketin kurulması için kurucular tarafından şirket hesabına satın alınan malların ve hakların bedelleriyle, şirketin kurulmasında hizmetleri görülenlere verilmesi gereken ücret, ödenek veya ödülün tutarı.
- f) Kurucularla yönetim kurulu üyelerine ve diğer kimselere şirket kârından sağlanacak menfaatler.
- g) Yönetim kurulu üyelerinin sayıları, bunlardan şirket adına imza koymaya yetkili olanlar.
- h) Genel kurulların toplantıya nasıl çağrılacakları; oy hakları.
- i) Şirket bir süre ile sınırlandırılmışsa, bu süre.
- j) Şirkete ait ilanların nasıl yapılacağı.
- k) Şirketin hesap dönemi.”

Burada maddeler halinde belirtilmiş olan hususlar anonim şirket esas sözleşmesinde mutlaka yer alması gerekli hususlardır²¹⁴. Ayrıca, esas sözleşmeye kurucular tarafından hüküm konulabilmesi mümkündür ancak bunun için ön şart TTK'nın buna izin vermiş olmasıdır²¹⁵. TTK dışında kalan kanunlarda tamamlayıcı esas sözleşme hükümlerine izin verilmiş ise bu sözleşme hükümleri ancak o kanuna özgülenmiş şekilde

²¹⁴ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.169.

²¹⁵ Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.169.

geçerlilik kazanır. (TTK.m.340) Pay bedellerinin ödenmesi bakımından ise, anonim şirketlerde “*nakden taahhüt edilen payların itibarî değerlerinin en az yüzde yirmi beşi tescilden önce, gerisi de şirketin tescilini izleyen yirmi dört ay içinde ödenir.*” (TTK.m.344, f.1) Son olarak, Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca yayımlanacak tebliğle, faaliyet alanları belirlenerek ilan edilecek anonim şirketler Gümrük ve Ticaret Bakanlığının izni ile kurulur²¹⁶.

4.4.2. Anonim Şirketin Tescil ve İlanı

“*Anonim şirket, merkezinin bulunduğu yerdeki ticaret siciline tescil ile tüzel kişilik kazanmaktadır.*” (TTK.m.354-355) Burada tescil kurucudur, sonrasında yapılacak ilan ise açıklayıcıdır²¹⁷. Bakanlık iznine bağlı anonim şirketlerde bu iznin alınmasından, diğer anonim şirketlerde TTK. m. 335 uyarınca şirketin kurulması tarihinden itibaren otuz gün içerisinde anonim şirket, merkezinin bulunduğu yerin “*ticaret siciline tescil ve Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde ilan olunur.*” (TTK.m.354)

4.4.2.1. Kuruluşu Bakanlık İznine Tabi Olmayan Anonim Şirketlerin Kuruluş Tescili

Kuruluşu Bakanlık iznine tabi olmayan anonim şirketlerin ticaret sicil tescillerinin yapılması için MERSİS sistemi üzerinden ana sözleşmenin sisteme girilmesi ve sonrasında aşağıda belirtilen belgelerler birlikte ilgili müdürlüğe başvurulması gereklidir²¹⁸:

- a) Yetkili tarafından veya vekaleten imzalanan dilekçe: Dilekçenin vekaleten imzalanması durumunda vekaletnamenin aslı ya da onaylı sureti eklenmeli ve bağlı olunacak vergi dairesi belirtilmelidir. Şirketin sermayesi, merkezi, açılış tarihi ve NACE kodu dilekçede yer almalıdır.
- b) “*Kuruluş bildirim formu (3 nüsha)*”: Yabancı ortak bulunması halinde 4 nüsha olmalıdır. Ayrıca form şirket yetkilileri tarafından imzalanmalıdır.

²¹⁶ Anonim ve Limited Şirketlerin Sermayelerini Yeni Asgari Tutarlara Yükseltmelerine ve Kuruluşu ve Esas Sözleşme Değişikliği İzne Tabi Anonim Şirketlerin Belirlenmesine İlişkin Tebliğ. RG. 15.11.2012, S. 28468.

²¹⁷ Bahtiyar, Ortaklıklar Hukuku, s.142; Çebi, Şirketler, s.125; Yasan, Ortaklıklar, s.117.

²¹⁸ Özcan, Şirketler İçin Rehber, s.199-201.

- c) Kurucuların imzaları noter tarafından onaylanmış 3 nüsha noter onaylı ana sözleşme.
- d) Yetkililerin şirket unvanı altında 2 nüsha halinde imza beyannameleri.
- e) Sermayenin on binde dördünün Rekabet Kurumunun “*Türkiye Halk Bankası Ankara Kurumsal*” şubesinde bulunan 80000011(Uluslararası Banka Hesap Numarası (IBAN): TR40 001 2009 4520 0080 0000 11) numaralı hesabına nakden ya da EFT yoluyla veya banka havalesi suretiyle yaptıklarını gösteren tahsil edildi kaşeli ve imzalı banka dekontu.
- f) “*Oda kayıt beyannamesi*” (yetkililerce imzalanmalı ve ortakların fotoğraflarını taşımalıdır).
- g) Aynı sermaye bulunması halinde, bu sermayenin değerinin tespit edildiği bilirkişi raporu ile birlikte bilirkişilerin atama yazılarının aslı veya onaylı suretleri.
- h) “*Nakden taahhüt edilen payların itibari değerlerinin en az yüzde yirmi beşinin*” ödendiğine ilişkin banka mektubu: Mektupta her ortağın ad ve soyadı ile birlikte ödediği tutarlar gösterilmelidir.
- i) Kurucular tarafından kuruluşa ilişkin imzalanmış kurucular beyanı.
- j) Konulan aynı sermaye üstünde herhangi bir sınırlama bulunmadığına ilişkin ilgili sicilden alınan yazı.
- k) Aynı sermaye niteliğinde konulan taşınmazın, fikri mülkiyet haklarının ve diğer değerlerin kayıtlı oldukları sicillere şerh verildiğine dair belge.
- l) Şirket ile kurucular ve diğer kişiler arasında yapılan ve kuruluşla alakalı sözleşmeler.
- m) Bağımsız denetçinin şirket sözleşmesi ile seçilmesi halinde, bağımlılık hali bulunmadığına ilişkin beyanı.
- n) Pay sahipleri dışında yönetim kurulu üyesi seçilmesi halinde, üyenin kimliği, vatandaşlık bilgisi ve yerleşim yerine ilişkin yazılı beyanı ile görevin kabul edildiğine dair imzalı belge.
- o) Yönetim kurulu üyesi tüzel kişiyi temsil edecek gerçek kişinin adı, soyadı ve belirlemeye dair yetkili organ kararının noter onaylı sureti.
- p) Yönetim kurulu üyesinin ortaklar haricinde atanan yabancı uyruklu tüzel kişi olması durumunda tüzel kişinin güncel sicil kayıtlarını içeren belge.

- q) Reşit olmayan ortağın anne ve babasının veya anne/babadan birisinin şirkete ortak olması durumunda reşit olmayan ortak için mahkemenen alınan kayyum atanmasına ilişkin karar.
- r) Kurulacak şirketin kurucuları içerisinde belediyeler ve diğer mahalli kuruluşlar ve bunların kurdukları birliklerin bulunması durumunda “*bu kuruluşların iştirakine izin veren Cumhurbaşkanlığı kararının bir örneği.*”
- s) Yurt dışında oturan Türk vatandaşları için, yurt dışında çalıştığına veya ikamet ettiğine ilişkin ilgili ülke makamlarından alınmış belge.
- t) Yabancı uyruklu gerçek kişi ortakların “*tercüme edilmiş noter onaylı pasaport suretleri*”, “*vergi dairesinden alınacak vergi numarası*” veya “*yabancılara özgü kimlik numaralarını gösteren belge*”: Yabancı kişi Türkiye’de ikamet ediyorsa noter onaylı ikamet tezkeresi gereklidir.

Kurulan anonim şirket, gümrük müşavirliği şirketi ise ortakların ve dışarıdan atanan gümrük işlemlerinde yetkili müdürlerin noter onaylı gümrük müşavirliği izin belgelerinin de ibrazı gereklidir.

4.4.2.2. Kuruluşu Bakanlık İznine Tabi Anonim Şirketlerin Kuruluş Tescili

Kuruluşu Bakanlık iznine tabi (bankalar, finansal kiralama şirketleri, sigorta şirketleri vd.) anonim şirketlerin tescili için ilgili ticaret sicili müdürlüğüne başvuru yapılırken eklenmesi gerekli belgeler, yukarıda belirtilmiş olan, “Kuruluşu Bakanlık İznine Tabi Olmayan Anonim Şirketlerin Kuruluş Tescili” bölümünde belirtilen belgelerle aynıdır. Bu nedenle, değinilen belgeleri burada tekrarlamakla, bu belgelere Bakanlıktan alınan izin yazısı eklenerek ilgili ticaret sicil müdürlüğüne başvuru yapılmalıdır.

4.4.3. Anonim Şirketlerin Vergilendirilmesi

Anonim şirket, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 2. maddesi uyarınca kurumlar vergisi mükellefidir²¹⁹. Kanunun 2. maddesinde anonim şirketler sermaye şirketi olarak belirtilmiş, Kanununun 1. maddesinde ise “*sermaye şirketlerinin kurumlar*

²¹⁹ Çakmak, Ticaret Şirketlerinde Tür Değiştirme, s.68; Özcan, Şirketler İçin Rehber, s.247; Gümüş, Erhan, “Türkiye’de Şahıs ve Sermaye Şirketlerinin Vergisel Açıdan Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Doktora Tezi, Bursa, 2006, s.46.

vergisine tabi olduğu” hüküm altına alınmıştır. Anonim şirket ortakları ise, kar dağıtımı sonucunda elde edecekleri menkul sermaye iradı kazancı kapsamında vergilendirilirler²²⁰.

4.4.4. Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) ile Şirket Kuruluş İşlemleri

Anonim şirket kuruluş aşamaları hakkında bilgi verilmesinin ardından, kuruluş sürecinin MERSİS sistemini de kapsar şekilde detaylandırılarak açıklanması, yol gösterici olma açısından önemlidir. Bu kapsamda, kurucu ortağı yabancı gerçek/tüzel kişi olan anonim şirketin kuruluş aşamaları aşağıdaki gibidir²²¹:

- a) Öncelikle, yabancı gerçek kişi ve tüzel kişi temsilcisi MERSİS sistemine kaydedilir. Bunun için, yabancı gerçek kişi yatırımcıların vergi dairesinden vergi numarası almaları, sonrasında pasaport numaraları ile ticaret sicil müdürlüğüne başvurmaları gereklidir. Böylece, yabancı gerçek kişi yatırımcılar, pasaport numaraları ile ortak ya da yetkili olarak MERSİS’e eklenebilmektedir. Tüzel kişi temsilcisi ise MERSİS sistemine, pasaport numarası, onaylı vekaletname ve vergi dairesinde alınan vergi numarası ile ticaret sicil müdürlüğüne yapılan başvuru sonucunda, kaydedilir.
- b) MERSİS sisteminde, şirket ana sözleşmesinde yer alması gereken zorunlu unsurların doldurulması ve gerekli bilgilerin işlenmesiyle ana sözleşme hazırlanır. Sözleşme Türkçe halinde hazırlanır, şirketin potansiyel vergi numarası da MERSİS tarafından kendiliğinden atanır. Sonrasında kurucular sözleşmeyi imzalar ve bu imzaların onlara ait olup olmadığı şirket merkezinin bulunduğu yerdeki ticaret sicil müdürlüğüne ya da herhangi bir notere başvurularak onaylattırılır. Sözleşme MERSİS sisteminde noterlere elektronik ortamda gönderildiğinden ötürü, notere fiziki çıktı ile gidilme zorunluluğu yoktur.
- c) Son olarak, ana sözleşme ve yukarıda “Anonim Şirket Kuruluşu” ana başlığı kapsamında ortaklığın kuruluşu için belirtilmiş olan belgeler ile birlikte ortaklık merkezinin bulunduğu yerin ticaret sicil müdürlüğüne başvuru yapılır. Ayrıca, nakdi olarak “*taahhüt edilen payların itibari değerinin en az yüzde yirmibeşi*” nin tescilden evvel “*şirket adına açılmış bir banka hesabına*” yatırılması gereklidir.

²²⁰ Özcan, Şirketler İçin Rehber, s.247; Gümüş, “Türkiye’de Şahıs ve Sermaye Şirketlerinin Vergisel Açından Karşılaştırılması”, s.46.

²²¹ T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye’de Şirket Kurmak, s.13-14.

(TTK.m.344/ f.1) Ticaret sicil müdürlüğünce yapılan tescille şirket tüzel kişilik kazanmış olur.

- d) Anonim şirketlerde tutulacak ticari defterler ise, ticaret sicil müdürlüğünce tasdik edilerek tescili takiben ilgililerine verilir. (Ticari Defterlere İlişkin Tebliğ m.13, f.3) Bu defterler, TTK. m. 64/3 ile verilen yetkiye dayanılarak hazırlanan Ticari Defterlere İlişkin Tebliğ'in 5. maddesinin 1. fıkrası ile, “*yevmiye defteri, envanter defteri ve defter-i kebir*” olarak belirtilmiştir. Bunlara ilaveten, anonim şirketlerin pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ile genel kurul toplantı ve müzakere defteri tutmaları gereklidir²²².

4.4.5. Kuruluşta Yabancı Yatırımcıdan İstenen Belgeler

4.4.5.1. Kurucu Ortağın Yabancı Gerçek Kişi Olması Durumu

Kurucu ortağı yabancı gerçek kişi olan anonim şirket kuruluşunda, yabancı yatırımcı sayılan gerçek kişilerden²²³;

- Tercüme edilmiş noter onaylı pasaport sureti
- Potansiyel vergi numarası dökümü, istenir.

4.5.5.2. Kurucu Ortağın Yabancı Tüzel Kişi Olması Durumu

Kurucu ortağı yabancı tüzel kişi olan anonim şirket kuruluşunda, yabancı yatırımcı sayılan tüzel kişilerce²²⁴;

- a) Tercüme edilmiş “*Lahey Devletler Özel Hukuku Konferansı*” kapsamında hazırlanan “*Yabancı Resmi Belgelerin Tasdiki Mecburiyetinin Kaldırılması Sözleşmesi*” hükümlerine göre (Apostil) ya da konsolosluk tarafından onaylanmış faaliyet belgesi aslı ve noter onaylı tercümesi,
- b) “*Tercüme edilmiş ve aynı şekilde onaylı sicil özeti*”,
- c) Kuruluş işlemlerini uygulayacak kişiye verilen tercüme edilmiş ve aynı şekilde onaylı vekaletname,

²²² Arkan, Sabih, Ticari İşletme Hukuku, yay. haz.: Başak Şit İmamoğlu / Murat Gürel, 20. bs., Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2015, s.345.

²²³ Topaloğlu, “Yabancıların Türkiye’de Şirket Kurmaları”, s.7.

²²⁴ Turan, Yabancı Sermayeli Şirket Kuruluşu, s.19.

- d) Kurulacak şirkete yabancı ortaklar tarafından yabancı ülkelerde kurulu olan şirketlerin menkul kıymetlerinin sermaye olarak konulması durumunda köken ülke mevzuatı gereğince değer tespitine yetkili makamların ya da köken ülke mahkemelerince belirlenecek bilirkişilerin veya uluslararası değerlendirme kuruluşlarınca düzenlenecek Türk Konsoloslüğundan veya Lahey Devletler Özel Hukuku Konferansı kapsamında hazırlanan “Yabancı Resmi Belgelerin Tasdiki Mecburiyetinin Kaldırılması Sözleşmesi” hükümleri uyarınca onaylanmış belgenin aslı ve Türkçe tercümesi, sunulması gereklidir.

4.5. Sermayesi Paylara Bölünmüş (Paylı) Komandit Şirket Kuruluşu

Paylı komandit şirketlerin kuruluşuna, anonim şirketlerin kuruluşu ilişkin hükümleri uygulanır. (TTK.m.569, f.1) Bununla beraber paylı komandit şirketlerin kuruluş aşamasındaki işlemlerinin tümü anonim şirketler gibi değildir²²⁵. Nitekim TTK. m. 566/2 gereğince, Gümrük ve Ticaret Bakanlığından izin alınmasına dair m. 333 hükmü paylı komandit şirketler için uygulanmaz²²⁶. Kuruluş 3 aşamada gerçekleşir²²⁷:

- a) Ana sözleşmenin hazırlanması (TTK.m.567).
- b) İmza ve Onay (TTK. m. 566, f.1).
- c) Tescil ve ilan (TTK. m. 565, f. 2, 354, 355)

Belirtilen bu kuruluş aşamalarını ayrıntılı olarak incelemekte yarar vardır:

4.5.1. Ortaklık Ana Sözleşmesinin Düzenlenmesi

Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin ana sözleşmesi, TTK. m. 566/1 uyarınca, yazılı şekilde düzenlenir ve “kurucularla komandite ortakların tümü tarafından imzalanır.” TTK. m. 567 uyarınca, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin ana sözleşmesi, aynı maddenin ikinci fıkrasının (f) bendi hariç, TTK. m. 339’da yer alan tüm kayıtları içermelidir²²⁸. Ayrıca, kurucu sıfatına sahip olan komanditerlerin “sahip oldukları payların her birinin tutarının esas sözleşmeye yazılması” gerekir. (TTK.m.568, f.2 son cümle) Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerde, esas sözleşmeyi

²²⁵ Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.224.

²²⁶ Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.224.

²²⁷ Bahtiyar, Ortaklıklar Hukuku, s.415-416.

²²⁸ TTK. m. 567: “Esas sözleşme, ikinci fıkrasının (f) bendi hariç olmak üzere 339 uncu maddede yer alan tüm kayıtları içermelidir.”

imzalayanlar ve şirkete para haricinde sermaye koyanların tümü kurucu kabul edilir. (TTK.m.568, f.1) Bu maddeden de anlaşıldığı üzere; paylı komandit şirketlerde, şirket sözleşmesini düzenleyerek imza koyanlar ve şirket sözleşmesini imzalamamış olsa dahi şirkete aynı sermaye koyanlar olmak üzere iki çeşit kurucu ortak bulunmaktadır²²⁹. “Kurucular beş kişiden az olamaz” ve kuruculardan en az birinin komandite ortak olması gerekmektedir. (TTK.m.568, f.2)

4.5.2. Noter Onayı veya İmzaların Ticaret Sicili Müdürlüğü Huzurunda Atılması

Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerde, şirket sözleşmesinde yer alan kuruculara ait imzaların noter tarafından onaylanması ya da ticaret sicil müdürü veya yardımcısı huzurunda imzalanması gereklidir²³⁰. Bu husus, TTK. m. 566/1 ile “*esas sözleşme yazılı şekilde düzenlenir, kurucularla komandite ortakların tümü tarafından imzalanır; imzaların noterce onaylanması veya esas sözleşmenin ticaret sicili müdürü yahut yardımcısı huzurunda imzalanması gerekir.*”, şeklinde düzenlenmiştir.

4.5.3. Ticaret Siciline Tescil ve İlan

Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler gerekli belgeler ile başvurulması akabinde, ticaret siciline tescil edilerek tüzel kişilik kazanır. (TTK.m.355) Tüzel kişilik kazanmada etkili olmasa da şirketin, tescili takiben ayrıca Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde ilanı yapılmalıdır²³¹. Paylı komandit şirketlerin kuruluşunda aşağıdaki belgeler ile birlikte ilgili ticaret sicil müdürlüğüne başvurulması gereklidir²³²:

- a) Yetkili tarafından veya vekaleten imzalanan dilekçe (Vekaleten imzalanması durumunda vekaletnamenin aslı veya onaylı sureti ile birlikte bağlı olunacak vergi dairesinin belirtilmesi gerekir).

²²⁹ Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.224-225.

²³⁰ Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.225.

²³¹ Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.225; Gümüş, “Türkiye’de Şahıs ve Sermaye Şirketlerinin Vergisel Açından Karşılaştırılması”, s.58.

²³² Özcan, Şirketler İçin Rehber, s.99-100.

- b) İlgili yerleri doldurulan ve yetkili kişiler tarafından imzalanan kuruluş bildirim formu (3 nüsha).
- c) 4 nüsha noter onaylı esas sözleşme.
- d) Yetkililerin şirket unvanı altında 2 nüsha imza beyannameleri.
- e) Sermayenin on binde dördünün Rekabet Kurumunun Türkiye Halk Bankası Ankara Kurumsal şubesinde bulunan 80000011 (IBAN: TR40 001 2009 4520 0080 0000 11) numaralı hesabına nakden veya EFT yoluyla ya da banka havalesi suretiyle yaptıklarını gösteren tahsil edildi kaşeli ve imzalı banka dekontu.
- f) “*Oda kayıt beyannamesi*” (yetkililerce imzalanmalı ve ortakların fotoğraflarını taşımaktadır).
- g) Aynı sermaye bulunması halinde, bu sermayenin değerinin tespit edildiği bilirkişi raporu (bilirkişilerin asliye ticaret mahkemesince atanmış olması gerekir).
- h) “*Nakden taahhüt edilen payların itibari değerlerinin en az yüzde yirmi beşinin*” ödendiğine ilişkin banka dekontu.
- i) Kurucular tarafından kuruluşa ilişkin imzalanmış kurucular beyanı.
- j) Konulan aynı sermaye üzerinde sınırlama bulunmadığına ilişkin ilgili sicilden alınan yazı.
- k) Aynı sermaye olarak konulan taşınmazın, fikri mülkiyet haklarının ve sair değerlerin kayıtlı oldukları sicillere şerh verildiğine dair belge.
- l) Şirket ile kurucular ve diğer kişiler arasında akdedilen ve kuruluşa ilişkin sözleşmeler.
- m) Bağımsız denetime tabi şirketlerde denetçinin şirket sözleşmesi ile seçilmesi halinde, bağımlılık hali bulunmadığına ilişkin beyan.

- n) Pay sahipleri dışında yönetim kurulu üyesi seçilmesi halinde, üyenin kimliği, vatandaşlık bilgisi ve yerleşim yerine ilişkin yazılı beyanı ile görevin kabul edildiğine dair imzalı belge.
- o) Yönetim kurulu üyesi tüzel kişiyi temsil edecek gerçek kişinin adı, soyadı ve belirlemeye dair yetkili organ kararı.

4.5.4. Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirketlerin Vergilendirilmesi

Paylı komandit şirketler, kurumlar vergisi mükellefidir²³³. Şirketin kuruluşu sırasında şirketin kendisi için kurumlar vergisi mükellefiyeti, ortaklar için gelir vergisi mükellefiyeti tesis ettirilecektir²³⁴. Aynı zamanda şirketin tüzel kişiliği için gelir vergisi açısından stopaj, katma değer vergisi, damga vergisi, özel tüketim vergisi ve geçici vergi mükellefiyeti tesis edilecektir²³⁵.

4.5.5. Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) ile Şirket Kuruluş İşlemleri

Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket kuruluş aşamaları hakkında bilgi verilmesinin ardından, kuruluş sürecinin MERSİS sistemini de kapsar şekilde detaylandırılarak açıklanması, yol gösterici olma açısından önemlidir. Bu kapsamda, kurucu ortağı yabancı gerçek/tüzel kişi olan sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketin kuruluş aşamaları aşağıdaki gibidir²³⁶:

- a) Yabancı gerçek kişi kurucular, vergi dairesinden vergi numarası alır ve pasaport numarası ile birlikte bu vergi numarasıyla ticaret sicil müdürlüğüne başvurarak kendilerini MERSİS'e kaydettirirler. Bu kişiler MERSİS internet adresi üzerinden şirket kuruluş sürecini başlatır ve MERSİS'te şirket sözleşmesi hazırlanır. Tüzel kişiler bakımından ise, kuruluş işlemlerini gerçekleştirecek vekâletnameli tüzel kişi temsilcisi MERSİS internet adresi ("<https://mersis.gtb.gov.tr>") üzerinden şirket kuruluş sürecini başlatır. Ancak bu işlem için yabancı tüzel kişi

²³³ Özcan, Şirketler İçin Rehber, s.120; Gümüş, "Türkiye'de Şahıs ve Sermaye Şirketlerinin Vergisel Açından Karşılaştırılması", s.58.

²³⁴ Özcan, Şirketler İçin Rehber, s.120.

²³⁵ Özcan, Şirketler İçin Rehber, s.120.

²³⁶ T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye'de Şirket Kurmak, s.13-14.

temsilcisinin evvelce vergi dairesinden vergi numarası alıp “*ticaret sicili müdürlüğüne başvurarak kendilerini MERSİS’e kaydettirmeleri*” gereklidir.

- b) MERSİS’te şirket sözleşmesi, Türkçe halinde hazırlanır. Şirketin potansiyel vergi numarası da MERSİS aracılığıyla kendiliğinden atanır. Kurucular sözleşmeyi imzalar, bu imzaların kendilerine ait olup olmadığı hususunda, şirketin merkezinin bulunduğu yer ticaret sicil müdürlüğüne ya da herhangi bir notere başvurularak onay işlemi gerçekleştirilir. Onay işlemi noterde yapılmak istenirse “*kullanıcılar MERSİS’ten aldıkları takip numarası ile herhangi bir notere başvurabilirler.*”
- c) Şirketi temsile yetkili kişilerin şirket unvanı altında atacakları imzaları yetkili makam tarafından onaylanarak imza beyanları hazırlanır. Ülkemizde bu işlem “*herhangi bir ticaret sicili müdürlüğünde yapılmaktadır.*” Şirkete ait defter onayları noter tarafından yapılır.
- d) Kurucuların ilgili belgelerle birlikte sicil müdürlüğüne başvurusu akabinde ticaret sicil müdürlüğü tescil işlemlerini tamamlar.

4.5.6 Yabancı Yatırımcıdan İstenen Belgeler

4.5.6.1. Kurucu Ortağın Yabancı Gerçek Kişi Olması Durumu

Kurucu ortağı yabancı gerçek kişi olan paylı komandit şirket kuruluşunda, yabancı yatırımcı sayılan gerçek kişilerden²³⁷:

- Tercüme edilmiş noter onaylı pasaport nüshası,
- Potansiyel vergi numarası dökümü, istenir.

4.5.6.2. Kurucu Ortağın Yabancı Tüzel Kişi Olması Durumu

Öncelikle, konu komanditer ortağın yabancı tüzel kişi olması açısından ele alınacak olursa, bu durumda²³⁸;

- Tercüme edilmiş “*Lahey Devletler Özel Hukuku Konferansı*” kapsamında hazırlanan “*Yabancı Resmi Belgelerin Tasdiki Mecburiyetinin Kaldırılması*”

²³⁷ Topaloğlu, “Yabancıların Türkiye’de Şirket Kurmaları”, s.7.

²³⁸ Turan, Yabancı Sermayeli Şirket Kuruluşu, s.14-15.

Sözleşmesi” hükümlerine göre (Apostil) ya da konsolosluk onaylı faaliyet belgesi aslı ve noter onaylı tercümesi,

- Tercüme edilmiş aynı biçimde onaylı sicil özeti,
- Kuruluş işlemlerini uygulayacak gerçek kişiye verilen tercüme edilmiş aynı şekilde onaylı vekaletname, ibrazı gereklidir.

4.6. Limited Şirket Kuruluşu

Limited şirket kuruluşu, anonim şirket kuruluşuna benzemekle beraber birtakım hususlarda farklılık göstermektedir²³⁹. Farklılık arz eden hususları kısaca açıklamak gerekirse birinci olarak; Türk Ticaret Kanunu’nun 575. maddesinde, limited şirket sözleşmesinin yazılı şekilde yapılarak *“kurucular tarafından ticaret sicili müdürlüğünde yetkilendirilmiş personelin huzurunda imzalanması”* şartı bulunmaktadır²⁴⁰. Yani, limited ortaklıkta şirket sözleşmesinin yazılıp imzalanması sonrasında imzaların noter tarafından onaylanması gibi bir prosedür mevcut değildir²⁴¹. Bir diğer farklılık ise, TTK. m. 585 hükmüne²⁴², 15.02.2018 yılında kabul edilen 7099 sayılı *“Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”* un 25. maddesinde yapılan değişiklik ile eklenen ek cümle gereğince getirilmiş olup limited şirketler bakımından, *“nakden taahhüt edilen payların itibari değerlerinin en az yüzde yirmi beşinin tescilden önce ödenmesi şartı”*, uygulanmaz²⁴³. Belirtilen hususlar dikkate alındığında, limited şirket kuruluşu; ana sözleşmenin düzenlenmesi, imzaların atılması ve tescil ve ilan olmak üzere üç aşamada incelenebilir. Bu kuruluş aşamalarını ayrıntılı olarak incelemekte fayda vardır:

²³⁹ Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.731.

²⁴⁰ TTK.m.575: *“Şirket sözleşmesinin yazılı şekilde yapılması ve kurucular tarafından ticaret sicili müdürlüğünde yetkilendirilmiş personelin huzurunda imzalanması şarttır.”*

²⁴¹ Yasan, Ortaklıklar, s.199; Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.731.

²⁴² TTK.m.585: *“Şirket, kurucuların, kanuna uygun olarak düzenlenmiş bulunan, sermayenin tamamını ödemeyi şartsız olarak taahhüt ettikleri, ticaret sicili müdürlüğünde yetkilendirilmiş personelin huzurunda imzaladığı şirket sözleşmesinde limited şirket kurma iradelerini açıklamalarıyla kurulur. Esas sermaye pay bedellerinin ödenmesi, ödeme yeri, ifa borcu, ifa etmemenin sonuçları, bedelleri tamamen ödenmemiş payların devri hususlarında bu Kanunun anonim şirketlere ilişkin hükümleri kıyasen uygulanır.”*

²⁴³ Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun m.25/2: *“Ancak nakden taahhüt edilen payların itibari değerlerinin en az yüzde yirmibeşinin tescilden önce ödenmesi şartı limited şirketler bakımından uygulanmaz.”*

4.6.1. Ortaklık Ana Sözleşmesinin Düzenlenmesi

Limited şirket ana sözleşmesinin yazılı şekilde yapılması gereklidir²⁴⁴. Şirket sözleşmesinde aşağıda belirtilen kayıtlar zorunlu olarak bulunmalıdır (TTK.m.576):

- a) “Şirketin ticaret unvanı ve merkezinin bulunduğu yer.
- b) Esaslı noktaları belirtilmiş ve tanımlanmış bir şekilde, şirketin işletme konusu.
- c) Esas sermayenin itibarî tutarı, esas sermaye paylarının sayısı, itibarî değerleri, varsa imtiyazlar, esas sermaye paylarının grupları.
- d) Müdürlerin adları, soyadları, unvanları, vatandaşlıkları.
- e) Şirket tarafından yapılacak ilanların şekli.”

TTK. m. 577 ile ise şirket sözleşmesinde öngörüldükleri takdirde bağlayıcı olan hükümlere yer verilmiştir. Limited şirket sözleşmesi, Türk Ticaret Kanunu’nun limited şirketlere ilişkin hükümlerinden ancak Kanunda buna açıkça izin verilmişse sapabilir.

4.6.2. İmzaların Ticaret Sicili Müdürlüğü Huzurunda Atılması

Yukarıda değinildiği üzere, limited şirket esas sözleşmesinin noter tarafından onaylanması şartı 7099 sayılı Kanunla kaldırılmıştır²⁴⁵. Limited şirket sözleşmesinin, kurucuların tümü tarafından “ticaret sicil müdürlüğünde yetkilendirilmiş personelin huzurunda” imzalanması gerekmektedir. (TTK.m.585)

4.6.3. Limited Şirketin Tescil ve İlanı

Limited şirket sözleşmesinin TTK. m. 575’de belirtildiği biçimde düzenlenmesi sonrasında, “tescil için, şirket merkezinin bulunduğu yerdeki ticaret siciline başvurulur.” Limited şirket, “sözleşmenin kurucular tarafından ticaret sicil müdürlüğünde yetkilendirilmiş personelin huzurunda imzalanmasını” takiben 30 gün içerisinde merkezin bulunduğu yerdeki ticaret siciline tescil ve ilan edilir. (TTK.m.587) Tescil başvurusu müdürlerin tümü tarafından imzalanan bir dilekçe ile gerçekleştirilir. (TTK.m.586, f.2) Başvuruya eklenecek belgeler şunlardır (TTK.m.586, f.2):

- a) “Şirket sözleşmesinin onaylanmış bir örneği.

²⁴⁴ Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.732.

²⁴⁵ Pulaşlı, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, s.732.

b) *Yerleşim yerleri de gösterilerek şirketi temsile yetkili kişileri ve denetçinin seçimini gösterir belge.*”

Başvuru dilekçesinde yer alması gereken kayıtlar, TTK.m.586/3’te belirtilmiştir. Buna göre²⁴⁶;

- a) *“Bütün ortakların adları ve soyadları veya unvanları, yerleşim yerleri, vatandaşlıkları,*
- b) *Her ortağın üstlendiği esas sermaye payı ve ödediği toplam tutar,*
- c) *İster ortak ister üçüncü kişi olsun, müdürlerin adları ve soyadları veya unvanları,*
- d) *Şirketin ne suretle temsil edileceği”,* hususlarının başvuru dilekçesinde bulunması gereklidir.

Dilekçede vergi dairesi, şirketin unvanı, merkezi, sermayesi ve açılış tarihi ile birlikte NACE kodu da belirtilmelidir. Ayrıca, aşağıdaki belgelerle ilgili sicil müdürlüğüne başvurulur²⁴⁷:

1. İlgili yerleri doldurulan ve yetkili kişiler tarafından imzalanan 3 nüsha kuruluş bildirim formu (Kurucular arasında yabancı ortak bulunması durumunda 4 nüsha hazırlanmalıdır).
2. Müdürlerin şirket unvanı altında 2 nüsha imza beyannameleri.
3. Sermayenin on binde dördünün Rekabet Kurumu payı olarak kurumun banka hesabına yatırıldığına dair dekont
4. Oda kayıt beyannamesi (yetkililerce imzalanmalı ve ortakların fotoğraflarını taşımalıdır).
5. Ayni sermaye ve davranılacak işletme bulunması halinde, bu sermayenin ve işletmenin değerinin tespit edildiği bilirkişi raporu ile birlikte bilirkişilerin atama yazılarının aslı veya onaylı suretleri.
6. Kurucular tarafından kuruluşa ilişkin imzalanmış beyan.
7. Şirket müdür veya müdürlerinin görevi kabul ettiklerine dair beyanlarını gösteren belge.

²⁴⁶ Özcan, Şirketler İçin Rehber, s.281.

²⁴⁷ Özcan, Şirketler İçin Rehber, s.281-283; T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye’de Şirket Kurmak, s.14; Limited Şirket - Turgutlu Ticaret ve Sanayi Odası (tutso.org.tr) (Erişim Tarihi: 24.05.2021)

8. Müdür olarak tüzel kişinin seçilmesi halinde, tüzel kişiyi temsil edecek gerçek kişinin adı, soyadı ve belirlemeye dair yetkili organ kararının noter onaylı örneği.
9. Şirket bağımsız denetime tabi ise; bağımsız denetçinin şirket sözleşmesi ile seçilmesi halinde şirkete bağımlı olmadığını gösteren denetçi beyanı.
10. Konulan aynı sermaye üzerinde herhangi bir sınırlama bulunmadığına dair ilgili sicilden alınmış yazı.
11. Aynı sermaye konulan taşınmaz, fikri mülkiyet hakları ve sair değerlerin kayıtlı oldukları sicillere şerh düşüldüğüne ilişkin belge.
12. Şirket kuruluşuna ilişkin kurucular ve diğer kişilerle yapılmış olan sözleşmeler.
13. Yabancı uyruklu ortak bulunması durumunda, tercüme edilmiş noter onaylı pasaport sureti, vergi dairesinden alınmış vergi numarası veya yabancılara özgü kimlik numaralarını gösteren belge ile Türkiye’de ikamet ediyorsa noter onaylı ikamet tezkeresi.
14. Müdürün ortaklar haricinde atanan yabancı tüzel kişi olması durumunda, tüzel kişinin güncel sicil kayıtlarını gösterir belge.
15. Reşit olmayan şirket ortağının anne ve babasının veya bunlardan birinin şirkete ortak olması durumunda reşit olmayan ortak için mahkemeden alınan “kayyum atama kararı.”
16. Kurulan şirketin gümrük müşavirliği şirketi olması durumunda; ortakların ve varsa dışarıdan atanan gümrük işlemlerinde yetkili müdürlerin noter onaylı gümrük müşaviri izin belgesi ya da gümrük müşaviri yardımcı izin belgesi.
17. Kurulan şirketin kurucuları içinde “*belediyeler ve diğer mahalli idareler ile bunların kurdukları birliklerin bulunması*” durumunda iştirake izin veren Cumhurbaşkanlığı Kararının bir örneği.

Hazırlanan tüm bu belgelerde ortak, müdür veya müdürler ve diğer yetkililerin T.C. kimlik numaralarının da bulunması gereklidir.

4.6.4. Limited Şirketin Vergilendirilmesi

Limited şirketler kurumlar vergisi mükellefidir²⁴⁸. Limited şirket ortakları kar dağıtımını sonucunda elde edecekleri menkul sermaye iradı kazancı kapsamında vergilendirilirler²⁴⁹. Limited şirketlerde işe başlama kural olarak yazılı olarak yapılır²⁵⁰.

4.6.5. Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) ile Şirket Kuruluş İşlemleri

Limited şirket kuruluş aşamaları hakkında bilgi verilmesinin ardından, kuruluş sürecinin MERSİS sistemini de kapsar şekilde detaylandırılarak açıklanması, yol gösterici olma açısından önemlidir. Bu kapsamda, kurucu ortağı yabancı gerçek/tüzel kişi olan limited şirketin kuruluş aşamaları aşağıdaki gibidir²⁵¹:

- a) Öncelikle, yabancı gerçek kişi yatırımcıların vergi dairesinden vergi numarası almaları sonrasında pasaport numaraları ile ticaret sicil müdürlüğüne başvurmaları gereklidir. Böylece, yabancı gerçek kişi yatırımcılar, pasaport numaraları ile ortak ya da yetkili olarak MERSİS sistemine kaydedilir. Tüzel kişi kurucular bakımından ise, tüzel kişi temsilcisi MERSİS'e pasaport numarası, onaylı vekaletname ve vergi dairesinde alınan vergi numarası ile ticaret sicil müdürlüğüne yapılan başvuru sonucunda, kaydedilir.
- b) MERSİS'te, şirket ana sözleşmesinde yer alması gereken zorunlu unsurların doldurulması ve gerekli bilgilerin işlenmesiyle ana sözleşme hazırlanır. Sözleşme Türkçe halinde hazırlanır, şirketin potansiyel vergi numarası da MERSİS tarafından kendiliğinden atanır.
- c) Kurucular sözleşmeyi ticaret sicil müdürlüğünde yetkilendirilmiş personelin huzurunda imzalarlar.
- d) Ana sözleşme ve yukarıda "Limited Şirket Kuruluşu" ana başlığı kapsamında ortaklığın kuruluşu için belirtilmiş olan belgeler ile birlikte ortaklık merkezinin bulunduğu yerin ticaret sicil müdürlüğüne başvurularak yapılan tescille şirket tüzel kişilik kazanmış olur.

²⁴⁸ Çakmak, Ticaret Şirketlerinde Tür Değiştirme, s.92; Özcan, Şirketler İçin Rehber, s.317; Gümüş, "Türkiye'de Şahıs ve Sermaye Şirketlerinin Vergisel Açından Karşılaştırılması", s.54.

²⁴⁹ Çakmak, Ticaret Şirketlerinde Tür Değiştirme, s.93; Özcan, Şirketler İçin Rehber, s.317; Gümüş, "Türkiye'de Şahıs ve Sermaye Şirketlerinin Vergisel Açından Karşılaştırılması", s.54.

²⁵⁰ Özcan, Şirketler İçin Rehber, s.318.

²⁵¹ T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye'de Şirket Kurmak, s.13-14.

- e) Limited şirketlerde tutulacak defterler ticaret sicil müdürlüğünce onaylanarak tescili takiben şirket yetkilisine verilir. (Ticari Defterlere İlişkin Tebliğ m.13, f.3) Bu defterler, TTK. m. 64/3 ile verilen yetkiye dayanılarak hazırlanan Ticari Defterlere İlişkin Tebliğ'in 5. maddesinin 1. fıkrası ile, “*yevmiye defteri, envanter defteri ve defter-i kebir*” olarak belirtilmiştir. Bunlara ilaveten, limited şirketlerin pay defteri ile genel kurul toplantı ve müzakere defteri tutmaları gereklidir²⁵².

4.6.6 Yabancı Yatırımcıdan İstenen Belgeler

4.6.6.1 Kurucu Ortağın Yabancı Gerçek Kişi Olması Durumu

Kurucu ortağı yabancı gerçek kişi olan limited şirket kuruluşunda, yabancı yatırımcı sayılan gerçek kişilerden²⁵³;

- Tercüme edilmiş noter onaylı pasaport sureti,
- Potansiyel vergi numarası dökümü, istenir.

4.6.6.2 Kurucu Ortağın Yabancı Tüzel Kişi Olması Durumu

Kurucu ortağı yabancı tüzel kişi olan limited şirket kuruluşunda, yabancı yatırımcı sayılan tüzel kişilerce²⁵⁴;

- a) Tercüme edilmiş “*Lahey Devletler Özel Hukuku Konferansı*” kapsamında hazırlanan “*Yabancı Resmi Belgelerin Tasdiki Mecburiyetinin Kaldırılması Sözleşmesi*” hükümlerine göre (Apostil) ya da “*konsolosluk onaylı faaliyet belgesi aslı ve noter onaylı tercümesi*”,
- b) Tercüme edilmiş ve aynı şekilde onaylı sicil özeti,
- c) Kuruluş işlemlerini yürütecek kişiye verilen tercüme edilmiş ve aynı şekilde onaylı vekaletname,
- d) Kurulacak şirkete yabancı ortaklar tarafından yabancı ülkelerde kurulu bulunan şirketlerin menkul kıymetlerinin sermaye olarak konulması durumunda köken ülke mevzuatına göre değer tespitine yetkili makamların ya da köken ülke mahkemelerince belirlenecek bilirkişilerin veya uluslararası değerlendirme

²⁵² Kumkale, Rüknettin, Şirketlerin Kuruluş ve İşleyiş Rehberi, 7. bsk., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2008, s. 122-123; Arkan, Ticari İşletme Hukuku, s.345.

²⁵³ Topaloğlu, “Yabancıların Türkiye’de Şirket Kurmaları”, s.7.

²⁵⁴ Turan, Yabancı Sermayeli Şirket Kuruluşu, s.19.

kuruluşlarınca düzenlenecek Türk Konsolosluğundan ya da “Lahey Devletler Özel Hukuku Konferansı” çerçevesinde hazırlanan “Yabancı Resmi Belgelerin Tasdiki Mecburiyetinin Kaldırılması Sözleşmesi” hükümleri gereğince onaylanmış belgenin aslı ve Türkçe tercümesi, sunulması gereklidir.

4.7. Kooperatif Şirket Kuruluşu

Kooperatif şirketlerin kuruluşu sırasıyla hazırlık, izin, tescil ve ilan olmak üzere üç aşamada gerçekleşir²⁵⁵. Bu aşamaları ayrıntılı olarak incelemekte yarar vardır:

4.7.1. Ortaklık Ana Sözleşmesinin Hazırlanması

“Bir kooperatif en az 7 ortak tarafından imzalanacak ana sözleşme ile kurulur.” (Koop.K.m.2) Kooperatif ana sözleşmesinde aşağıdaki hususlara ait hükümlerin bulunması zorunludur (Koop.K.m.4):

- a) “Kooperatifin adı ve merkezi.
- b) Kooperatifin amacı ve çalışma konuları.
- c) Ortaklık sıfatını kazandıran ve kaybettiren hal ve şartlar.
- d) Ortakların pay tutarı ve kooperatif sermayesinin ödenme şekli, nakdi sermayenin en az 1/4'nün peşin ödenmesi.
- e) Ortakların aynı sermaye koyup koymayacakları.
- f) Kooperatiflerin yükümlerinden dolayı ortakların sorumluluk durumu ve derecesi.
- g) Kooperatifin yönetici ve denetleyici organlarının görev ve yetki ve sorumlulukları ve seçim tarzları.
- h) Kooperatifin temsiline ait hükümler.
- i) Yıllık gelir gider farklarının, hesaplama ve kullanma şekilleri.
- j) Kurucuların adı, soyadı iş ve konut adresleri.”

Ayrıca Kooperatifler Kanunu'nun 5. maddesi ile kooperatif ana sözleşmesine ihtiyari olarak konulabilecek hususlar hüküm altına alınmıştır²⁵⁶. Ana sözleşmenin yazılı

²⁵⁵ Özmen, Açıklamalı Kooperatifler, s.41.

²⁵⁶ Koop.K.m.5: “1. Genel kurulun toplantısı, kararların alınması, oyların kullanılması hakkındaki hükümler; 2. Kooperatifin çalışma şekline dair esaslar; 3. Kooperatifin birliklerle olan münasebetleri; 4. Kooperatifin diğer bir kooperatifle birleşmesine ait hükümler; 5. Kooperatifin süresi.”

olarak hazırlanması ve en az yedi kurucu tarafından imzalanmasından sonra, ana sözleşmede yer alan bu imzaların noterce onaylanması gerekir²⁵⁷.

4.7.2. İzin Alınması

Yapı kooperatiflerinin kuruluşu için Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğünden, işletme kooperatiflerinin kuruluşu için ise Gümrük ve Ticaret Bakanlığında izin alınması gereklidir²⁵⁸. Belirtilen Kurumlara kuruluş için dilekçe yazılarak izin istenir²⁵⁹.

4.7.3. Şirketin Tescil ve İlanı

Kooperatif şirketin kuruluşu için izin alınmasını takiben kooperatif, merkezinin bulunduğu yer ticaret siciline tescil ve ilan olunur. (Koop.K.m.3) Kooperatif şirketlerin kuruluşlarına ilişkin tescilin yapılabilmesi için aşağıdaki belgeler gereklidir²⁶⁰:

- a) Kooperatif yönetim kurulu tarafından müştereken imzalanan dilekçe. Vekaleten imzalanmış dilekçeye vekaletnamenin aslı ya da onaylı sureti eklenmelidir. Dilekçede; kooperatifin unvanı, sermayesi, merkezi, açılış tarihi ve NACE kodu doğru olarak yer almalıdır.
- b) 2 nüsha halinde noter onaylı ana sözleşme özeti.
- c) 1 adet Bakanlıkça onaylanmış ana sözleşme kitapçığı.
- d) Kuruluşa izin veren Bakanlık izin yazısı.
- e) 1 adet “*yönetim kurulu üyelerinin kooperatif unvanı altında imza beyannameleri.*”
- f) Yetkililerce imzalanmış ve ortakların fotoğraflarını içeren oda kayıt beyannamesi.

Belirtilen tüm belgelerde yetkililerin T.C. kimlik numarası bulunması gereklidir²⁶¹. Tescil ve ilan olunacak hususlar Koop.K.m.3 hükmü ile belirtilmiştir²⁶².

²⁵⁷ Özcan, Zekai, Hangi Şirket Kurulmalı?, Güncellenmiş 5. bsk., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2019, s.38-39; Kayıhan, Şirketler Hukuku, s.337.

²⁵⁸ Özmen, Açıklamalı Kooperatifler, s.42.

²⁵⁹ Özmen, Açıklamalı Kooperatifler, s.42.

²⁶⁰ Özcan, Şirketler İçin Rehber, s.340.

²⁶¹ Özcan, Şirketler İçin Rehber, s.340.

²⁶² Koop.m.3; “...Tescil ve ilan olunacak hususlar şunlardır: 1. Ana sözleşme tarihi, 2. Kooperatifin amacı, konusu ve varsa süresi, 3. Kooperatifin unvanı ve merkezi, 4. Kooperatifin sermayesi ve bunun nakdi kısmına karşılık olarak ödenen en az miktar ve her ortaklık payının değeri, 5. Ortaklık payı belgelerinin ada yazılı olduğu, 6. Aynı sermaye ve devralınan akçalı kıymetlerle işletmelerin neden ibaret oldukları ve bunlara biçilen değerler, 7. Kooperatifin ne suretle temsil olunacağı ve denetleneceği, 8. Yönetim Kurulu

4.7.4. Kooperatiflerin Vergilendirilmesi

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 1/1-b maddesi hükmü uyarınca, kooperatifler kurumlar vergisi mükellefidir. Bunun yanında aynı Kanunun muafiyetleri düzenleyen 4/1-k maddesiyle kurumlar vergisinden muaf tutulan kooperatifler de belirtilmiştir. Katma Değer Vergisi Kanununda yer alan ve verginin konusuna dahil işlemleri icra eden kooperatifler ise katma değer vergisi mükellefidirler²⁶³.

4.7.5. Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) ile Şirket Kuruluş İşlemleri

Kooperatif şirket kuruluş aşamaları hakkında bilgi verilmesinin ardından, kuruluş sürecinin MERSİS sistemini de kapsar şekilde detaylandırılarak açıklanması, yol gösterici olma açısından önemlidir. Bu nedenle, çalışmamın devamında kurucu ortağı yabancı gerçek/tüzel kişi olan kooperatiflerin kuruluş süreci ayrıntılı biçimde aktarılmıştır.

Öncelikle, yabancı gerçek kişiler ve tüzel kişi temsilcileri vergi dairesinden vergi numarası almaları sonrasında ticaret sicil müdürlüğüne başvurarak kendilerini MERSİS'e kaydettirdikten sonra pasaport numaraları ile ortak ya da yetkili olarak MERSİS'e eklenirler²⁶⁴. Kullanıcılar MERSİS internet adresi üzerinden şirket ana sözleşmesini hazırlar ve ana sözleşme kurucular tarafından imzalanır²⁶⁵. Bu aşamada, MERSİS'ten alınan takip numarasıyla herhangi bir notere başvurulması ile ana sözleşmede yer alan imzalar noter tarafından onaylanır²⁶⁶. Aynı zamanda, şirketin potansiyel vergi numarası da MERSİS tarafından kendiliğinden atanır²⁶⁷. Kooperatif şirketin kurucu ortakları tarafından taahhüt edilen sermayenin ¼ 'ü kurucu ilk yönetim kurulu üyelerinden birine verilir²⁶⁸. Kooperatif şirketin kuruluş izninin alınması için Bakanlığa ve İl Müdürlüğü'ne iki nüsha dilekçe yazılır²⁶⁹. Bu dilekçede “kurucular tarafından taahhüt edilen nakdi sermayenin ¼'ünün” 5411 sayılı Bankacılık Kanununa tabi bir bankada, kurulmakta olan

üyeleriyle kooperatifi temsile yetkili kimselerin ad ve soyadları, 9. Kooperatifin yapacağı ilanların şekli ve ana sözleşmede de bu hususta bir hüküm varsa yönetim kurulu kararlarının pay sahiplerine ne suretle bildirileceği, 10. Kooperatifin şubeleri”

²⁶³ Özcan, Şirketler İçin Rehber, s.357.

²⁶⁴ T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye'de Şirket Kurmak, s.13.

²⁶⁵ T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye'de Şirket Kurmak, s.13.

²⁶⁶ T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye'de Şirket Kurmak, s.13.

²⁶⁷ T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye'de Şirket Kurmak, s.13.

²⁶⁸ Özmen, Açıklamalı Kooperatifler, s.42.

²⁶⁹ <https://ticaret.gov.tr/kooperatificilik/kooperatif-nasil-kurulur>, (Erişim Tarihi:09.12.2020)

kooperatif adına açılacak hesaba yatırıldığı belirtilir²⁷⁰. Ayrıca izin merciine aşağıdaki belgeler verilir²⁷¹:

- a) “İzin dilekçesi.”
- b) Ana sözleşme.
- c) “Kuruluş bilgi formu”
- d) “Banka Dekontu.”
- e) “Adli Sicil Belgeleri”: İlk yönetim ve denetim kurulu üyelerinin adli sicil belgeleridir.

Kooperatiflerin cinslerine göre yukarıda belirtilen hususlara ilave olarak bazı belgeler de istenebilmektedir²⁷². Bakanlığın izin vermesiyle kooperatif şirket merkezinin bulunduğu yer ticaret sicil müdürlüğüne kooperatif yönetim kurulu tarafından müştereken imzalanmış dilekçe ve belirtilen ek belgelerle başvurulur ve şirket ticaret siciline tescil ve ilan olunur²⁷³. Tescil tarihini izleyen 15 gün içerisinde Vergi Dairesine müracaat edilerek kuruluş sırasında potansiyel olarak oluşturulan vergi numarası aktif vergi numarasına dönüştürülür²⁷⁴. Kooperatiflerin kuruluşunda tutacakları ticari defterler ise, ticaret sicil müdürlüğüne onaylanarak, tescili takiben ilgisine verilir²⁷⁵. Bu defterler, yevmiye defteri, defter-i kebir, envanter defteridir²⁷⁶. Ayrıca, “*pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ve genel kurul toplantı ve müzakere defteri gibi işletmenin muhasebesiyle ilgili olmayan defterler de ticari defterlerdir*” ve kooperatifçe tutulması gerekir. (Ticari Defterlere İlişkin Tebliğ m.5, f.1,3) Kuruluş işlemlerinin bir vekaletname ile yetkilendirilen temsilci vasıtasıyla da yapılması mümkündür²⁷⁷.

²⁷⁰ 20.01.1998 tarih ve 23236 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 1998/1 nolu Tebliğ ile bankaya bloke şartı kaldırılmıştır. Ancak uygulamada halen Gümrük ve Ticaret Bakanlığına bağlı kooperatifler için banka blokesi istenildiği görülmektedir.

²⁷¹ <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/kooperatif-nasil-kurulur>, (Erişim Tarihi:09.12.2020)

²⁷² <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/kooperatif-nasil-kurulur>, (Erişim Tarihi:09.12.2020)

²⁷³ <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/kooperatif-nasil-kurulur>, (Erişim Tarihi:09.12.2020)

²⁷⁴ Özmen, Açıklamalı Kooperatifler, s.44.

²⁷⁵ T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye’de Şirket Kurmak, s.14.

²⁷⁶ Özmen, Açıklamalı Kooperatifler, s.41; Özcan, Şirketler İçin Rehber, s.360.

²⁷⁷ T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye’de Şirket Kurmak, s.14.

4.7.6. Yabancı Yatırımcıdan İstenen Belgeler

4.7.6.1. Kurucu Ortağın Yabancı Gerçek Kişi Olması Durumu

Kurucu ortağı yabancı gerçek kişi olan kooperatif şirket kuruluşunda, yabancı yatırımcı sayılan gerçek kişilerden²⁷⁸;

- Tercüme edilmiş noter onaylı pasaport sureti
- Potansiyel vergi numarası dökümü, istenir.

4.7.6.2 Kurucu Ortağın Yabancı Tüzel Kişi Olması Durumu

Kooperatif şirket kurucu ortağı olan yabancı yatırımcı tüzel kişilerin²⁷⁹;

- Türk konsoloslüğundan veya şirketin kayıtlı olduğu sanayi ve/veya ticaret odasınca ya da yetkili mahkemelerce tayin edilmiş faaliyet belgesi aslı (Apostil şerhli) ve noter onaylı tercümesi,
- Tüzel kişi sicil özeti,
- “Tüzel kişi adına atanacak temsilci vekaleti”, sunmaları gerekir.

²⁷⁸ Topaloğlu, “Yabancıların Türkiye’de Şirket Kurmaları”, s.7.

²⁷⁹ Topaloğlu, “Yabancıların Türkiye’de Şirket Kurmaları”, s.7; Uluslararası İlişkiler Komitesi (2019). *Yabancı Uyruklu Gerçek ve Tüzel Kişilerin Şirket Kuruluşu ve Vergi İşlemleri*. <http://www.ismmmo.org.tr> (Erişim Tarihi: 29.01.2021)

SONUÇ

Yabancı sermaye hareketlerinin on beşinci yüzyılın sonlarında sömürge ülkelerden elde edilen ürünlerin Batıya getirilmesi ile başladığı söylenebilir. Böylelikle bu dönemde Avrupa'da sermaye artırımını sağlamış, kentleşme ve nüfus artışının meydana getirdiği talep ve üretimde bilimden yararlanılması sanayileşme sürecini başlatmıştır. 19. yüzyılın başlarından itibaren önce İngiltere sonra kıta Avrupası'nda görülen Sanayi Devrimine; bu ülkelerin sömürge ülkelerden sağladıkları hammadde ve yarı mamul maddeleri kendi ülkelerine getirmeleri (ki bu husus ilk sermaye hareketleri olarak nitelendirilebilir), bu maddelerin ülkelerine gelişini kolaylaştırmak amacıyla yapılan yol, demiryolu, liman gibi yatırımlar (ilk yabancı yatırım olarak kabul edilebilir) yol açmıştır. Sonrasında, yabancı sermaye hareketleri iki Dünya savaşı ve 1929 Ekonomik Buhranı nedeniyle durağanlaşsa da 2. Dünya Savaşının ardından yatırımlarda artış görülmüştür. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra çok uluslu şirketler tarafından yapılan yatırımlar dış ticarete izlenen korumacı politikalar nedeniyle ihracatın zorlaşması sonucu ülkelere direkt yatırımlara dönüşerek nitelik değiştirmişlerdir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tasarruf açığını kapayabilmeleri, bilgi ve teknoloji transferlerinden yararlanmaları, istihdam artışı, işgücünü nitelikli hale getirmeleri, ülke ekonomilerinin kalkınmasının sağlanması, yapılan yatırımlar sayesinde ihracatın artırılarak ülkeye döviz girişinin sağlanması ve benzeri hususlar yabancı yatırımlar sayesinde mümkün gözükmektedir. Bu olumlu özellikleri ihtiva eden yabancı yatırımların yapılacağı ev sahibi ülke seçiminde bazı özelliklerin arandığı görülmektedir. Bunlar; ekonomik, siyasi, hukuki istikrar, kar ve sermaye transferlerinin kolay olması, kalifiye işgücünün bulunması, iç pazarın yeterli büyüklükte olması, altyapının yeterli olması, fikri ve sınai hakları koruyucu düzenlemelerin bulunması gibi özelliklerdir.

Yabancı sermaye; dış borçlar, doğrudan yabancı yatırımlar, dış yardımlar ve portföy yatırımlarını ihtiva etmektedir. Ülkeler, yabancı sermayenin bir türü olan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını, kalıcı olması, teknoloji, yönetim bilgisi, know-how gibi transferleri de gerçekleştirmesi nedeniyle tercih etmektedir. Türkiye'de yabancı sermaye ile ilk kez Osmanlı İmparatorluğu döneminde karşılaşmıştır. Osmanlı Devleti'ne yabancı sermaye girişi kapitülasyonlar, 1838 Balta Limanı Serbest Ticaret Anlaşması, borçlanma ve Duyun-u Umumiye İdaresi yoluyla gerçekleşmiştir. Bu

anlaşmalar Avrupa Devletlerine ekonomik ve mali anlamda büyük yararlar sağlarken Osmanlı Devleti'nin çökmesine neden olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti ilk yıllarında Osmanlı Devleti'nde yaşananlar nedeniyle yabancı sermaye konusunda, ülke yöneticilerinin yabancı sermayenin gerekliliğini belirtmiş olmalarına rağmen, çekingen bir tutum izlemiştir. Bu durum 1950 yılına kadar devam etmiş, Türkiye içe dönük bir ekonomi politikası izleyerek kendi ekonomisi ile yetinmiştir. Bu dönemde ülkemizde yeterli yerli sermayenin bulunmaması ve 1929 Ekonomik Buhranı nedeniyle devletçi ekonomi politikaları uygulanmış, yabancı sermaye ile kurulmuş olan işletmelerin millileştirilmesine başlanmıştır. Sonrasında, ülkemizde yabancı sermaye yatırımları konusunda yapılan düzenlemelere rağmen bu konuda yeterli sonuç alınamaması üzerine 1954 yılında “6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” kabul edilmiştir. Bu kanun liberal olması ve yabancı sermaye yatırımcısı için cazip hükümler içermesine rağmen ülkemize yeterli yabancı sermaye girişi olmamıştır. Bu durumun nedenleri; politik, mali, ekonomik istikrarsızlıklar, kar transferinde aksaklıklar, uzun ve yorucu bir bürokrasinin varlığı, yabancı sermayeye karşı olumsuz tutum olarak gösterilebilir.

Ülkemizde yabancı sermaye açısından olumlu gelişmeler 1980 yılı sonrasında itibaren görülmeye başlanmıştır. Bunun nedeni Türkiye'nin ihracat odaklı ve dışa açık bir politika izlemesi, kambiyo üzerindeki denetimin kaldırılması, güven ortamının oluşması ve yabancı sermayeye ilişkin bürokratik engellerin kaldırılmasıdır. Değinildiği üzere, 1980 yılı sonrasında itibaren ülkemizde yabancı sermaye hareketleri bakımından olumlu gelişmeler gerçekleşmesine rağmen Dünyadaki yabancı yatırım alan ülkelerle kıyaslandığında, ülkemizin daha az yabancı yatırım aldığı görülmüştür. Bu durumu tersine çevirmek ve daha fazla yabancı yatırım alabilmek amacıyla 2003 yılında “4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” yürürlüğe girmiştir. Kanunun en belirgin özelliği 6224 sayılı Yasa'da yer alan izin sisteminin kaldırılarak bilgilendirme sistemine dönüştürülmesidir. Ayrıca, “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” ile yabancı yatırımcı kavramı genişletilmiş ve uluslararası standartlara uyumlu hale getirilerek “Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım yapan”; “yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişiler”, “yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşları”, “yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişiler” ve “uluslararası kuruluşlar” yabancı yatırımcı olarak kabul edilmiştir. Yine, bu Kanunla ülkemizde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının; yabancı yatırımcının Türk ortaklığı kurması, “bir Türk ortaklığına hisse

senetlerini satın alarak katılması” ve “yabancı ortaklığın Türkiye’de şube açarak yatırım yapması” şeklinde gerçekleştirileceği düzenlenmiştir. (DYYK m.2/b) Bu kapsamda, çalışma konumu oluşturan yabancı yatırımcının ortaklık kurmak suretiyle yatırım gerçekleştirmesi açısından, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu gereğince yabancı yatırımcıların kurabilecekleri veya iştirak edebilecekleri şirketler Türk Ticaret Kanunu’nda düzenlenen kollektif, komandit, anonim, limited ve kooperatif şirketler ile Türk Borçlar Kanunu’nda düzenlenen adi şirketler, olarak belirlenmiştir. Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu kapsamında kurulan şirket şubeleri ve kuruluşlarında istihdam edilecek yabancı uyruklu personelin çalıştırılmasına izin verilmiş olup bu izin Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca verilmektedir.

Yabancı yatırımcıların ticari olmayan risklere karşı korunması bakımından ise ev sahibi ülkede bu konuda getirilmiş olan hukuki güvenceler, ülkeye yabancı sermaye girişinin arttırılması açısından önemlidir. Türkiye açısından bu güvenceler kanunlar ve uluslararası sözleşmelerle sağlanmıştır. Anayasa’da yabancı yatırımcıya getirilmiş olan güvencelerden biri de devletin yabancı yatırımcı ile yaptığı sözleşmelerde milletlerarası tahkim yoluna başvurulmasıdır. Türkiye, doğrudan yabancı yatırımlar hakkında Anayasa ve kanunlarla getirilmiş olan güvencelerin yanı sıra uluslararası alanda onayladığı iki veya çok taraflı sözleşmeler ile her türlü güvenceyi sağlamıştır. Bu konuda ülkemizin taraf olduğu önemli sözleşmeler, “*Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu Sözleşmesi (MIGA) ve Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözülmesi Hakkında Sözleşme (ICSID)*” dir. MIGA sözleşmesi, akit ülkelerde yatırım yapan diğer akit ülke yatırımcılarının karşılaşılabileceği ticari olmayan risklerle ilgili sorunların giderilmesini garanti altına almaktadır. Burada amaç, yabancı yatırımcıların ülkelere yapacakları yatırımların teşvik edilmesidir. ICSID sözleşmesi, akit devletler ile diğer akit devletlerin vatandaşları arasındaki anlaşmazlıkların çözümünü esas almaktadır. Bu sözleşmenin hükümleri ile akit devletler ile diğer akit devletlerin vatandaşları arasındaki yatırım anlaşmazlıklarının uzlaştırılması ve hakemliği için kolaylık sağlanmaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları genellikle çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir. Toplumun geleceğinin güvende olması, refah düzeyinin yükselmesi, uluslararası düzeyde ekonominin rekabet edilebilir düzeyde olmasına bağlıdır. Bunun için de ekonomik alanda büyümenin sağlanması gerekir. Bu büyüme de

sermaye birikimi ile ilgili olduğundan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler sermaye açıklarını gidermek, üretimlerini arttırmak, teknoloji ve bilgi transferlerini sağlamak için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına gereksinim duymaktadırlar. Bu nedenle, ülkeler yabancı firma yatırımları için teşvikler uygulamakta, politikalar belirlemektedir. Ülkemizin, yerel piyasasının büyüklüğü, coğrafi konumu, büyüme oranı, kalifiye işgücüne sahip olması, devlet teşviklerinin bulunması yabancı yatırımcılar için olumlu özellikler olarak sıralanabilir. Yabancı yatırımcının bir ülkeye geliş nedeninin kar sağlamak olduğunu göz önüne alarak ülke çıkarları ile şirket çıkarları bağdaştırılabildiği ve bu yönde doğru politikalar izlendiği sürece yabancı sermaye yatırımları ülke yararınadır. Önemli olan, yabancı sermayeden ülke yararına nasıl fayda sağlanabileceğinin belirlenmesidir.

KAYNAKÇA

I. GENEL ESERLER

Açıklım, S. ve Ünal, S. (2009). *Doğrudan Yatırımlar ve Portföy Yatırımları: Global ve Yerel Faktörlerin Türkiye Üzerindeki Göreceli Etkisi* (Gözden Geçirilmiş 2.bsk). Bursa: Ekin Yayınevi.

Altaş, S. (2019). *Türk Ticaret Kanunu'na Göre Anonim Şirketler* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Arıkan, D. (2006). *Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları*. İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım.

Arkan, S. (2015). *Ticari İşletme Hukuku* (20. Baskı). Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Ayan, M. (2016). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.

Bahtiyar, M. (2020). *Ortaklıklar Hukuku* (14.Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Batmaz, N. ve Tekeli, S. (2009). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Türkiye Örneği(1996-2006)*. Denizli: Ekin Yayınları.

Bilgili, F. ve Demirkapı, E. (2019). *Ticaret Hukuku Bilgisi* (15. Baskı). Bursa: Dora Yayıncılık.

Bilgili, F. ve Demirkapı, E. (2013). *Şirketler Hukuku* (9. Baskı). Bursa: Dora Yayıncılık.

Bülbül, Okan Güray. (2019). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İstihdam İlişkisi: Kavramsal ve Teorik Çerçeve*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Çakmak, S. (2018). *Yeni Türk Ticaret Kanunu'nda Ticaret Şirketlerinde Tür Değişirme*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Çebi, H. (2020). *Şirketler Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çelik, A. (2020). *Ticaret Hukuku* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çelikel, A. ve Gelgel Öztekin, G. (2020). *Yabancılar Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.

- Çetiner, S. ve Bozkurt Yüksel, A. E. (2017). *Ticari İşletme ve Şirketler Hukuku* (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Dinç, S. (2017). *Ticaret Hukuku Bilgisi: Ticari İşletme-Şirketler Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Doğan, V. (2018). *Türk Yabancılar Hukuku* (3. Baskı). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Erdoğan, A. (2018). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye Örneği* (3. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Eren, F. (2014). *6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'na Göre Hazırlanmış Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (17. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Eriş, G. (2010). *Açıklamalı- İctihatlı Türk Ticaret Kanunu* (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Erten, R. (2005). *Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununun Türk Yabancılar Hukuku Sistemi İçindeki Yeri ve Rolü*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kaya, M. İ. ve Tatlı, B. (2020). *Ticaret Hukuku-I: Ticari İşletme ve Ortaklıklar Hukuku* (3.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kayar, İ. (2018). *6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Ticaret Hukuku* (5.Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kayıhan, Ş. (2020). *Şirketler Hukuku* (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kocaer, Şenol. (2018). *Şirket Yeniden Yapılandırılmaları* (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Korkut, Ö., Durdu, M., Cengil, M. F., Gürbüz, İ. N. ve Doğanay, M. Z. (2021). *Şematik Şirketler Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kumkale, R. (2003). *Yabancı Sermayeli Şirketler* (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kumkale, R. (2008). *Şirketlerin Kuruluş ve İşleyiş Rehberi* (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Mucuk, M. (2011). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Teori ve Türkiye Uygulaması*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

- Özata, E. (2020). *Türkiye’de ve Dünya’da Doğrudan Yabancı Yatırımlar: Fırsatlar, Riskler ve Ekonomik Etkiler*. Eskişehir: Nisan Kitabevi Yayınları.
- Özcan, Z. (2019). *Hangi Şirket Kurulmalı?* (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özcan, Z. (2016). *Şirketler İçin Hukuki ve Mali Rehber* (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özmen, K. (2018). *Açıklamalı- Uygulamalı- İctihatlı Kooperatifler* (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Pamuk, Ş. (2016). *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi: Büyüme, Kurumlar ve Bölüşüm* (6. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Pazarcı, H. (2014). *Uluslararası Hukuk* (13. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Pulaşlı, H. (2020). *Şirketler Hukuku Genel Esaslar* (6. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Pulaşlı, H. (2012). *Yeni Şirketler Hukuku Genel Esaslar*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Ruhi, A. C. (2013). *Sözleşmeler Hukuku* (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ruhi, A. C. ve Ruhi, C. (2019). *Örnek Sözleşme Metinleri* (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat Teori ve Politika Uygulaması* (15. baskı). İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Şeker, M. (2019). *Yazılmamış Sayılma* (2. Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Şener, O. H. (2008). *Adi Ortaklık*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Şener, O. H. (2019). *Teorik ve Uygulamalı: Ortaklıklar Hukuku Ders Kitabı* (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şener, S. (2013). *Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de Yabancı Yatırımlar*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2019). *Türkiye’de Şirket Kurmak*. Ankara: T.C. Ticaret Bakanlığı Yayınları.
- Tiryakioğlu, B. (2003). *Doğrudan Yatırımların Uluslararası Hukukta Korunması*. Ankara: Dayınlarlı Hukuk Yayınları.

Türkoğlu Utku, F. (2016). *Türk Anonim Şirketler Hukukunda Kayıtlı Sermaye Sistemi*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Üstün, Y. / Aydın, M. (2021). *Kooperatifler Hukuku* (Güncellenmiş 3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yasan, M. (2021). *Ortaklıklar Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

II. MAKALELER

Alagöz, M., Erdoğan, S. ve Topallı, N. (2008). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Deneyimi 1992-2007. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(1), 79-89.

Aytekin Koç, G. (2019). Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Belirleyicileri ve Ekonomik Etkileri. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 255-278.

Bal, H. ve Göz, D. (2010). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 450-467.

Bal, H., Algan, N., Akça, E. E. ve Fidangül, D. (2016). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İktisadi Gelişme: Türkiye Örneği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(1), 1-16.

Bilgili, E. (1992). Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Parasının Konvertibilitesi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (10), 165-181.

Bilgin, M. H. (2004). Türkiye'ye Yönelik Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdama Etkisi. *Öneri Dergisi*, 6(22), 251-258.

Bozdalıoğlu, Y. ve Evlimoğlu, U. (2014). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim: Hukuksal ve Ekonomik Yansımaları. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 32-52.

Bulut, E. ve Coşkun, Ç. (2015). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Yerli Yatırımlar Üzerine Etkileri: Türkiye Uygulaması. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(4), 1-27.

Cahit, A., Arslan, İ. ve Uncu, F. (2012). Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişimi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (23), 69-104.

- Çam, E. (2011). Çok Uluslu Şirketler ve Gelişen Ülkeler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 45(1-4), 93-120.
- Çetinkaya, M. (2004). Türk Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımının Önemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (11), 239-260.
- Dumludağ, D. (2003). Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Gelişimi. *Toplum ve Bilim Dergisi*, (96). 1-33.
- Dündar, Efe. (2014). Uluslararası Ticaret Hukukunda Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Çok Uluslu Şirketlerin İncelemesi. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11(41), 273-282.
- Gedikli, A. (2011). Çok Uluslu Şirketler ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınması Üzerine Etkileri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(1), 96-146.
- Gökyayla Demir, C. ve Yılmaz, A. (2004). 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ve Getirdiği Yenilikler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(2), 131-167.
- Güner, Ü. ve Yılmaz, A. (2010). Çok Uluslu Şirketler Türkiye Ekonomisi İçin Tehdit Mi, Fırsat Mı?. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(26), 197-212.
- Hamamcıoğlu, E. ve Karamanlıoğlu, A. (2016). Adi Ortaklık Sözleşmesinde Şekil. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(3), 1303-1331.
- Karal, K. (1971). Başlangıçtan Bugüne Kadar Yabancı Sermayenin Türkiye’ye Girişi ve Kar Transferlerine Uygulanan Esaslar. *İktisat Maliye Dergisi*, 18(1), 33-40.
- Kaymakçı, O. (2013). Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler ve Türkiye’deki Yansımaları. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 224-249.
- Kumkale, R. (2018). Adi Ortaklıkta Belge Düzeni. *Terazi Hukuk Dergisi*, 13(139), 132-132.
- Kumkale, R. (2019). Adi Ortaklıkta Fatura. *Terazi Hukuk Dergisi*, 14(153), 1073-1073.
- Oran, İ. B. (2020). Çok Uluslu Şirketler, Stratejileri ve Küreselleşmedeki Roller. *Journal Life Of Economics*, 7(1), 1-16.

Özalp, İ., Haşit, G. ve Şakar, N. (1993). Çok Uluslu İşletmelerin Ülkelere Giriş Yollarından Biri Olan Joint Venture'in Analiz Edilmesi ve TUSAŞ A.Ş.'de Yapılan Bir Araştırma. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1-2), 203-224.

Pamir, A. (2002). Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 51(2), 79-119.

Serinkan, C. ve Bağcı, Z. (2012). Çok Uluslu İşletmelerin Faaliyet Şekilleri ve Organizasyon Yapıları. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 91-117.

Sükan, B. (2014). İmparatorluktan Cumhuriyet'e Türkiye'de Yabancı Sermaye Anlayışı. *Atatürk Yolu Dergisi*, 14(54), 195-222.

Şaşmaz, M. Ü. ve Yayla, Y. E. (2018) Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Örneği. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 359-374.

Şener, S. ve Kılıç, C. (2008). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Yabancı Sermaye. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 22-50.

Turanlı, H. (2018). Yabancı Sermayeli Türk Şirketlerinin Taşınmaz Mülkiyeti ve Sınırlı Ayni Hak Edinimi. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, (2), 175-212.

Tüm, K. (2006). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Devlet, Özel Sektör ve Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(2), 60-94.

Yavan, N. ve Kara, H. (2003). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1(1), 19-42.

Yılmaz, L. (2006). 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun Getirdiği Yenilikler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 173-190.

Yücel, E. (2019). Doğrudan Yabancı Yatırımlara İlişkin Türk Mevzuatının Değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(71), 1467-1482.

III. TEZLER VE RAPORLAR

Çetinkaya, M. (2004). *Türk Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımının Önemi*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). *Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara.

Erçakar, M. E. (2005). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Ganiyeva, S. (2005). *Türk ve Kazak Hukukunda Yabancı Sermayeli Şirketlerin Kuruluşu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Genç, E. (2015). *Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Belirleyicileri, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Yabancı Portföy Yatırımları Bağlamında Bir Analiz: Türkiye Örneği*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.

Gümüş, E. (2006). *Türkiye’de Şahıs ve Sermaye Şirketlerinin Vergisel Açından Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi*. Yayınlanmış Dokta Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

İstanbul Ticaret Odası. (2004). *Yabancı Sermayeli Şirket Kuruluşu Kılavuzu*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

MÜSİAD. (2014). *Doğrudan Yabancı Yatırımların Yerli Şirketler Üzerine Etkileri*. İstanbul: MÜSİAD Yayınları.

OECD. (2008). *Benchmark Definition of Foreign Direct Investment: Fourth Edition*. Paris: OECD Publishing.

T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı. (2017). *Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2016*. Ankara: T.C. Ticaret Bakanlığı Yayınları.

Turanlı, H. (2008). *Doğrudan Yabancı Yatırımların Hukuki Çerçevesi*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

UNCTAD. (2019). *World Investment Report*. New York: United Nations Publications.

IV. İNTERNET KAYNAKLARI

Aktan, C. Ç. ve Vural, İ. Y. (2004). *Globalleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketler*. 1-20. <http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktan-makale.pdf>

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. (2020). *Türkiye İktisat Kongresi’ni Açış Söylevi İzmir*. <https://www.atam.gov.tr>. (10/10/2020 – 17:40)

Eğilmez, M. (2021). *Yabancı Sermaye Raporu- Kendime Yazılar*. 1-1. <https://www.mahfiegilmez.com/2021/03/yabanc-sermaye-raporu.html>

- Legalbank Elektronik Hukuk Yazılımları. (2021). Mahkeme Kararları. www.legalbank.net (21.05.2021- 17:50)
- Sinerji Hukuk Yazılımları. (2021). *İçtihat*. www.sinerjimevzuat.com.tr (05.02.2021 – 15:40)
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2020). *Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS)*. <https://www.ticaret.gov.tr/ic-ticaret/ticaret-sicili/merkezi-sicil-kayit-sistemi-mersis> (15.05.2021- 13:50)
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2020). *Kooperatiflerin Kuruluş İşlemleri*. <https://ticaret.gov.tr/kooperatificilik/kooperatif-nasil-kurulur>. (09.12.2020 – 17:35)
- Ticaret Kanunu.Net. (2020). *TTK Madde 623*. <http://www.ticaretkanunu.net/ttk-madde-623> (25/11/2020 - 19:55)
- Turgutlu Ticaret ve Sanayi Odası. (2021). *Limited Şirket Kuruluşu*. <http://www.tutso.org.tr/tr/oda-islemleri-detay/limited-sirket2/> (24.05.2021 – 16:40)
- Uluslararası İlişkiler Komitesi. (2019). *Yabancı Uyruklu Gerçek ve Tüzel Kişilerin Şirket Kuruluşu ve Vergi İşlemleri*. <http://www.ismmmo.org.tr> (29.01.2021)
- Uyumsoft Bilgi Sistemleri. (2021). *NACE Kodu Nedir, Ne İşe Yarar?*. <https://www.uyumsoft.com> (03.02.2021 – 15:37)
- Veri Tabanı Erişim ve İstatistik Sistemi. (2021). *Yabancı Sermayeli Şirket Kuruluşu Kılavuzu*. www.libraryportal.antalya.edu.tr (07.01.2021- 16:40)
- Yabancıların Türkiye 'de Şirket Kurmaları ve Satın Almaları*. 18 Ocak 2021, yabancilarin-turkiye-de-sirket-kurmaları-ve-satin-almaları-110.pdf (mtopaloglu.av.tr)
- Yüksekova Ticaret ve Sanayi Odası. (2020). *Ticaret Şirketleri Adi Ortaklıkları*. <http://www.yuksekovatso.org.tr> (03.12.2020 – 18:50)

